

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
İSLÂM TARİHİ BİLİM DALI

HZ. PEYGAMBER'İN MEKKE MÜŞRİKLERİ DIŞINDAKİ
ARAP KABİLELERİ İLE MÜNASEBETLERİ
(MEDİNE DÖNEMİ)

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Merzuk GRABUS

BURSA 2011

**T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
İSLÂM TARİHİ BİLİM DALI**

**HZ. PEYGAMBER'İN MEKKE MÜŞRİKLERİ DIŞINDAKİ ARAP
KABİLELERİ İLE MÜNASEBETLERİ
(MEDİNE DÖNEMİ)**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Merzuk GRABUS

**Danışman
Doç. Dr. Âdem APAK**

BURSA 2011

T. C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, İslâm Tarihi Bilim Dalı'nda 700 922 004 numaralı Merzuk Grabus'un hazırladığı "Hz. Peygamber'in Mekke Müşrikleri Dışındaki Arap Kabileleri ile Münasebetleri" konulu .....
(Yüksek Lisans Tezi/Çalışması) ile ilgili tez savunma sınavı, 26./07./2011. günü 14:00 - 15:30 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının ..... *Başarılı* .....
(başarılı/başarısız) olduğuna ..... *oybirliği* ..... (oybirliği/oy çekişmesi) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav
Komisyonu Başkanı)

Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Doc. Dr. Adem Arak
Uludağ Üniversitesi

[Signature]
Üye

Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Prof. Dr. Cafer Kuşdağ
Uludağ Üniversitesi

[Signature]
Üye

Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye

Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Prof. Dr. Hüseyin Kulu
Uludağ Üniversitesi

[Signature]
Üye

Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

26./07./2011.

ÖZET

Yazar : Merzuk GRABUS
Üniversite : Uludağ Üniveristesi
Anabilim Dalı : İslâm Tarihi ve Sanatları
Bilim Dalı : İslâm Tarihi Bilim Dalı
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı : ix + 131
Mezuniyet Tarihi : ...../...../ 2011
Tez :
Danışman(lar)ı

HZ. PEYGAMBER'İN MEKKE MÜŞRİKLERİ DIŞINDAKİ ARAP KABİLELERİ İLE MÜNASEBETLERİ (MEDİNE DÖNEMİ)

Çalışmada Hz. Peygamber'in Müzeyne, Cüheyne, Damra, Müdlic, Gıfâr, Hevâzin, Huzâa, Süleym, Gatafân, Esed, Kudâa, Tayy, Ezd ve Cüzâm kabileleriyle olan dinî, siyasî ve içtimaî ilişkileri incelenmiştir.

Giriş kısmında kabile sistemi ve İslâm öncesi dönem Arap sosyal ve siyasî hayatı hakkında temel bilgiler verilmiştir. Birinci bölümde kabilelerin menşegi ve cahiliye dönemindeki soy ve konuları ele alınmıştır. İkinci bölümde ise Hz. Peygamber'in yukarıda saydığımız Mekke müşrikleri haricindeki Arap toplumları olan kabilelerle ilişkilerine yer verilmiştir.

Anahtar Sözcükler

Müzeyne, Gıfâr, Huzâa, Hevâzin, Kudâa, Ezd, Tayy, Cüzâm

ABSTRACT

Author: : Merzuk Grabus
University: : Uludağ University
Main Dicipline: : History of Islam and Arts
Dicipline: : History of Islam
Characteristic Of Thesis: : Master Degree Thesis
Page Numbers: : ix + 131
Graduation Date: :
Consultant: :

THE RELATIONSHIPS OF PROPHET WITH ARAP TRIBES EXCEPT FOR QURAYSH (MEDİNA PERİOD)

This study is an analysis of the religious, political and social relationships between Prophet Muhammad and tribes such as Muzayna, Juhayna, Damra, Mudlij, Gifâr, Havâzin, Huzâa, Sulaym, Gatafân, Asad, Kudâa, Tayy, Azd ve Juzâm.

In the introduction is given basic information about tribe system and Arabs' socio-political life during pre-Islamic era. In the first part are analyzed the origin of tribes, their genealogy and locations. While in the second part are placed the relationships between Prophet Muhammad and tribes of Arab society that we mentioned above, excluding mushriks of Maccah.

KEYWORDS:

Muzayna, Gifâr, Huzâa, Havâzin, Kudâa, Azd, Tayy, Juzâm

ÖNSÖZ

İslâm Peygamberi Hz. Muhammed hayatının son on yılını Medine’de geçirmiştir. Bu zaman zarfı içerisinde mükellef olduğu nübüvvet, ilâ-i kelimetullah ve tebliğ en güzel bir şekilde yapmıştır. Evrensel din olan İslâm’ın Peygamberi Medine’de nübüvvet görevinin yanı sıra Medine şehir devletinin başkanlık görevini de üstlenmiştir. Dolayısıyla yeni devleti kurmak için ortaya koymuş olduğu prensipler büyük öneme sahiptir. Mescidin inşası, Ensâr –Muhacir kardeşliği ve Medine nüfus sayımı önemli adımlarındandır.

Hz. Peygamber’in Medine’de ilk yaptığı faaliyetlerden birisi henüz İslâm’a girmemiş olan toplulukları İslâm’a davet etmek idi. Bu anlamada Hz. Peygamber Medine vatandaşlığı merkezinde şehirde ikamet eden insanları hukukî bir zeminde birleştirdikten sonra Medine dışındaki farklı din ve ırka mensup insanlarla dinî, içtimaî ve siyasî münasebetler geliştirmeye karar verdi. Bunun asıl sebebi risâlet görevini hakkıyla yerine getirmek, yeni İslâm dinini yaymaktı. Çünkü o, Medine’de kazandığı siyasî kişiliğine rağmen, her şeyden önce bir peygamberdi.

Mekke ve Medine dışında yaşayan müşrik Arap kabileleri Hz. Peygamber’in potansiyel düşmanlarıydılar. Bu kabilelerden Müzeyne, Cüheyne, Damra, Müdlic, Gıfâr, Hevâzin, Huzâa, Süleym, Esed, Gatafân, Tayy, Ezd, Kudâa ve Cüzam’ın Hz. Peygamber ile ilişkileri bu çalışmada incelenecektir. Bu çalışmanın seçilmesindeki amaç, Hz. Peygamber’in Medine dönemindeki faaliyetlerinin daha iyi ortaya koyabilmek için o bölgede önemli bir yer teşkil eden Arap kabileleri ile ilişkilerini tespit etmektir. Bu sağlandığı takdirde Risâletin Medine döneminin daha belirgin bir şekilde anlaşılması sağlanmış olacaktır. Bu bağlamda bugünkü Müslüman ile gayrimüslimler arasındaki ilişkilere de bir ışık tutacağı aşikârdır.

“Hz. Peygamber’in Mekke müşrikleri dışındaki Arap kabileler ile Münasbetleri” adını taşıyan çalışma, giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde kabile sistemi ve İslâm öncesi dönemde Arap sosyal ve siyasî hayatı hakkında temel bilgiler incelenecektir. Birinci bölümde kabilelerin menşei ve

câhiliyye dönemindeki soyu ve konumu incelenecektir. İkinci bölümde ise Hz. Peygamber'in Arap kabileleriyle olan dinî, siyasî ve içtimâî ilişkileri ele alınacaktır.

Çalışmanın meydana gelmesinde destek ve yardımlarını gördüğüm saygıdeğer hocam Doç. Dr. Âdem APAK'a ve kıymetli arkadaşım Fatih AKAL'a teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	ix

GİRİŞ

ARAP TOPLUMUNDA KABİLE'YE GENEL BİR BAKIŞ

Arap Toplumunda Kabile'ye Genel Bir Bakış	2
---	---

BİRİNCİ BÖLÜM

İSLÂM ÖNCESİ DÖNEM ARABİSTAN'INDA KABİLELER

A. Müzeyne	13
B. Cüheyne	15
C. Damra	16
D. Müdlic	17
E. Gıfâr	17
F. Hevâzin	18
G. Huzâa	20
H. Süleym	22
İ. Esed	24
J. Gatafân	25
K. Tayy	25
L. Ezd	27
M. Kudâa	28
N. Cüzam	29

İKİNCİ BÖLÜM

HZ. PEYGAMBER'İN KABİLELERLE İLİŞKİLERİ

A. Müzeyne.....	32
B. Cüheyne	39
C. Damra	45
D. Müdlic	50
E. Gıfâr	53
F. Hevâzin	59
G. Huzâa	67
H. Suleym	74
İ. Esed.....	83
J. Gatâfan.....	90
K. Tayy	99
L. Ezd	102
M. Kudâa	110
N. Cüzâm.....	115
SONUÇ.....	120
BİBLİYOGRAFYA	122

KISALTMALAR

a.g.e,	Adı geçen eser
b.	Bin
bkz.	Bakınız
c.	Cilt
ev.	Çeviren
D.İ.B.	Diyanet İşleri Başkanlığı
h.	Hicrî
haz.	Hazırlayan
Hız.	Hazreti
nşr.	Neşreden
s.	Sayfa
ss.	Sayfadan sayfaya
sad.	Sadeleştiren
T.D.V.	Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	Tahkik
trc.	Tercüme eden
ts.	Tarihsiz
yay.	Yayınları
vb.	Ve benzeri
vd.	Ve devamı

GİRİŞ

ARAP TOPLUMUNDA KABİLE'YE GENEL BİR BAKIŞ

Arap Toplumunda Kabile'ye Genel Bir Bakış

İslâm'dan önce Arap toplulukları, çöl şartlarının ortaya çıkardığı kabile nizamı üzerine kurulmuştur. Kabile, aynı atadan geldikleri kabul edilen ve aralarında nesep bağı olan insan topluluklarının ortak adıdır.¹ Arabistan bozkırlarında bir erkek, bir kadın ve birkaç çocuktan oluşan basit bir ailenin hayatını devam ettirme imkânı olmadığı için, insanlar ancak kan bağına dayalı kabile ve aşiretler şeklinde hayatlarını sürdürmüşlerdir.²

Arap toplumunda kabile, mal, mülk ve şeref gibi şahsî ayrıcalık ile tanınan ve kendilerine reis, şeyh veya seyyid ismi verilen kişiler tarafından yönetilmiştir. Şeyh Arapça'da yaşlı adam manasına da geldiği için, aynı şartlara sahip olan adaylar arasından yaş olarak büyük olan üyenin başkanlığa getirilmesi daha uygun görülürdü.³ Şahsî düşüncelerine ve özgürlüklerine aşırı düşkünlükleri nedeniyle çöl Arapları, hiçbir zaman kral yetki ve otoritesine sahip kimseler tarafından idare edilmeye rıza göstermemişler, kabile reislerini de kendilerinden daha üstün veya kutsal vasıflarına sahip şahıslar olarak görmemiş, onları eşitler arasındaki birinciler olarak değerlendirmişlerdir.⁴

Kabile reisi, sülâle ileri gelenlerinin üye oldukları istişare heyetini düzenler. Reisleğin sorumluluğuna emretme hakkı değil, kabilesini başka kabilelere karşı temsil etme vazifesi verilmiştir. O, kabilesi adına harp ilan eder, barış anlaşması yapar, kabilenin ödemesi gereken diyetleri öder, gelen misafirlerle ilgilenir, kabile adına elçilik görevini yapardı.⁵ Kendi şartlarında demokratik ruhun egemen olduğu kabilede, kabile mensupları, kendileriyle eşit haklara sahip olarak gördükleri ve rahat

¹ Adem Apak, **Asabiyet ve Erken Dönem İslâm Siyasî Tarihindeki Etkileri**, 1. b., Düşünce Kitapevi, İstanbul, 2004, s. 1; Adem Apak, **Ana Hatlarıyla İslam Tarihi – I**, 3. b., Ensar Neşriyat, İstanbul, 2009, s. 74; Casım Avcı -Recep Şentürk, “Kabile”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C.XXIV, ss. 30-32.

² Wat, W. Montgomery, **Peygamber ve Devlet Adamı Hz. Muhammed**, çev. Ünal Çağlar, Yöneliş Yayınları, İstanbul, 2001, s. 54, 58.

³ Cevad, Ali, **el-Mufasssal fi Tarîhi'-Arab Kable'l-İslâm**, I-X, C. IV, Beyrut, 1993, ss. 350-353; Corci Zeydan, **İslâm Medeniyeti Tarihi**, I-IV, çev. Zeki Meğamiz, C. IV, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1970, s. 46.

⁴ Cevad, Ali, a.g.e., C. I, 277, C. IV, ss. 344-345; Muhammed Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, çev. Mehmet Yazgan, Beyan Yayınları, İstanbul, 2009, s. 38; Wat, W. Montgomery, **H. Muhammed'in Mekkesi**, çev. Akif Ersin, Bilgi Yayınları Vakfı, Ankara, 1995, s. 38.

⁵ Philip Hitti, **Siyasi ve Kültürel İslâm Tarihi**, I-V, çev. Salih Tuğ, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1980, C. I, s. 52.

bir şekilde eleştirip hesap sorabildikleri reislerinden barış zamanında servetlerini, harp zamanında ise hayatlarını vermelerini istemişlerdir.⁶ Bu nedenle Araplar arasında kabile reisleri otorite düşkünüleri değil, kabilesinin sorunlarını ve sıkıntılarını üstlenen fedakâr kimseler olarak tarif edilmişlerdir.⁷ Kabile reislerinin bu kadar az yetkiye sahip olmalarına rağmen çok ağır maddî ve manevî mesuliyetler altına girmelerinin, hatta bu makama gelebilmek için bazen savaşa bile teşebbüs etmelerinin nedeni Araplar'ın şeref duygusuna aşırı düşkünlükleridir.⁸

Araplar arasında asırlar boyunca hüküm süren bir hayat sistemi olan kabile, aslında rastgele meydana gelmiş düzensiz bir cemaat değildir. Bu kurumun da kendine göre kuralları ve bir bütünlük içerisinde tutarlılığı olan bir sistemi vardır. Bu sistem sayesinde kabile, istikrarını ve soylarının emniyetini koruyabilmektedir. Kabile mensubu saf bir ferdiyetçi ve kendi çıkarlarına aşırı düşkün olmakla beraber, bu düzen gereğince topluluğun bekası için kendi çıkarlarını terk etmeye, bu uğurda hayatını vermeye bile hazırdır.⁹ Çünkü o, hayat hakkı başta olmak üzere sahip olduğu bütün hakları kabilesi sayesinde elde ettiğinin farkındadır.¹⁰

Kabileye üye olmak kişinin var olması manasına geldiği için her bireyin, kabilesine gönülden bağlanması ve kabile geleneklerine uyması gerekir. Çünkü kabilede soyun genel politikasına karşı hareket eden üye, kabilesi tarafından ihrac edilmekte, onun üzerinden çöl emniyet sistemi olan himaye kaldırılmaktadır. Bu durum Arabın hayatı boyunca karşılaşılabileceği en büyük felâkettir.¹¹ Zira kabile kuralları ihlal eden üyeler *hal* denilen ve kabilenin himaye garantisinin ortadan kaldırılması manasına gelen tatbik ile nizam dışında bırakılmaktadır. Bu tür şahıslar uzaklaştırılmış, kovulmuş ve lanetlenmiş manasında *hâlî*, *tarîd* ve *la'in* olarak adlandırılmışlardır.¹²

⁶ Carl Brockelman, **İslâm Milletleri ve Devletleri Tarihi**, çev. Neşet Çağatay, Ankara 1995, s. 38; Apak, **Ana Hatlarıyla İslam Tarihi – I**, s. 75.

⁷ Cevad, Ali, a.g.e., C. IV, s. 344.

⁸ Cevad, Ali, a.g.e., C. IV, s. 572-573; Apak, **Asabiyet**, s. 5.

⁹ Apak, **Ana Hatlarıyla İslam Tarihi – I**, s. 76.

¹⁰ Hakkı DursunYıldız, “Arap”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C.III, s. 272-276.

¹¹ Apak, **Ana Hatlarıyla İslam Tarihi – I**, s. 76.

¹² Cevad, Ali, a.g.e., C. IV, ss. 410-413, C. V, ss. 590-591; Zeydan, a.g.e., C. IV, s. 33.

Zor hayat şartları ve geçim sıkıntısı sebebiyle Araplar arasındaki ön planda olan irtibat tarzı düşmanlıktır. Buna göre aralarında herhangi bir anlaşma bulunmayan iki kabile doğal olarak düşman kabul edilmişlerdir. Kabile savaşları o kadar yayılmıştı ki, câhiliyye Arapları yol kesme, baskın ve yağmaları adeta bir geçim aracı olarak telakki etmişlerdir. Onlar, yakınlarında yaşayan ve aralarında herhangi bir anlaşma bulunmayan kabileleri mütemediyen basıyorlardı, saldırıya maruz kalanlar da kendilerine yapılanın intikamını almak için fırsat kollamışlardır. Bu sebeple Arap câhiliyye hayatında en önemli ictimâî olaylar olarak Eyyâmü'l-Arab diye isimlendirilen kabile savaşları öne çıkar.¹³ Savaşın devamlı cereyan ettiği bu durumda Araplar hac ve ticaret gibi zorunlu faaliyetlerini yerine getirebilmek için emniyetli zaman dilimlerine ve coğrafi mekânlara gereksinim duymuşlardır ki, onlara bu imkânı İbrâhim (a.s.) döneminde belirlenmiş olan haram aylar (Zilkâde, Zilhicce, Muharrem, Receb)¹⁴ ve ticarî panayırlar sağlamıştır.¹⁵

Araplar Hac vazifesini haram aylarda yerine getirmişlerdir. Bu aylarda savaşlar yasak edilmişti. Arap kabileleri bu sayede her taraftan Mekke'ye gelmişler, bu vesileyle Hac günlerinden önce ve sonra istirahat yerlerinde kurulan panayırlarda rahat bir şekilde alışveriş yapmışlardır. Hacılar burada birkaç gün kaldıktan sonra, ihtiyaçlarını gidermişler, gece sohbeti ve eğlenceler düzenlemişler, daha sonra da emniyet içinde memleketlerine dönmüşlerdir.¹⁶

Kabile hayatında kan davaları, sistemi sağlayacak merkezî gücün bulunmayışı sebebiyle yaygındı. Kan davalarının en büyük nedeni öç duygusu idi. Arap kabileleri öc söz konusu olduğunda çok titiz davranırlardı. Bir adam başka kabileye bağlı olan birini katlederse, maktulun kabilesi, katilin kabilesinden bir şahsı öldürmeden, veya diyet almak suretiyle barış temin etmeden huzur olmazdı. Saldıran gruba birebir karşılık vermek kutsal bir görev sayılıyordu. Mağdur olan taraf, intikam almadığı sürece zırh çıkarmamaya, başına koku sürmemeye, şarap kullanmamaya ve eşlerine

¹³ Bu savaşlar hakkında geniş bilgi için bkz.Cevad, Ali, a.g.e., C. V, ss. 341-378; Ayrıca bkz. Mehmet Ali Kapar, "Eyyâmü'l-Arab", **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. XII, ss. 14-16.

¹⁴ Abdurrahman Süheylî, **Ravdu'l-Unuf**, I-VII,1. b.,thk. Abdurrahman Vekil, C. III, Dâru'n-Nasr Yayınları, Kahire, 1967. s. 29.

¹⁵ İbrahim Sarıçam, **Hız Muhammed ve Evrensel Mesaajı**, 5. b., Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2007, s. 47.

¹⁶ Bakara, 2/197-198; Ayrıca bkz. İzzet Derveze, **Kur'ân'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı**, I-III, 3. b., çev. Mehmet Yolcu, C. I, Ekin Yay., İstanbul, 1998, s. 60.

yaklaşmamaya ant içerdi. Câhiliye toplumunda kabilesinden biri öldürülen kimse, kollektif mesuliyet duygusuyla intikam alınıncaya kadar kabilesi ile birlikte mücadele ederdi.¹⁷ Karşılıklı savaşlarda kısas âdetini prensip olarak tercih eden kabileler, diyete ancak uzun savaşlar neticesinde bitap hale düştükten sonra rıza göstermişlerdir.¹⁸

Kabileler arası münasebetlerin sadece düşmanlık üzerinde oluştuğunu söylemek doğru değildir. Kabileler arasında gerek gönüllü gerekse koşulların zorlamasıyla kurulan dostluk ilişkileri de dikkat çeker. Bunların başında ittifak antlaşmaları (hulf) gelmektedir. Kabileler yakın komşularıyla antlaşma yapma gereğini hissetmişlerdir. Zira barış olmaksızın emniyet ortamının temin edilmesi, hayatın devam ettirilmesi, kabileler arasında sağlıklı komşuluk münasebetlerinin olması ve ticarî faaliyetlerin devamı imkânsızdır.¹⁹ Öbür taraftan bilhassa zayıf kabileler diğer güçlü toplulukların saldırılardan güven içinde olmak için onlardan biriyle antlaşma yapmak gerekliliği hissetmişlerdir.²⁰ Hatta bazen güçlü ve himayeye gerek duymayan kabileler bile, diğer kabilelere baskın yapmak veya onlardan gelebilecek saldırılara karşı kendilerin savunmak maksadıyla siyasî antlaşmalar yapmışlardır.²¹

Araplar arasında antlaşmaların haricinde bir sulh ilişkisi de sığınmadır. Bu da herhangi bir nedenle kabilesinden ayrılmak mecburiyetinde kalan, dolayısıyla himayeyi kaybeden kişinin veya ailenin başka bir kabileye sığınması durumudur.²² Arap toplumunda kabilesinden ihrac edilenlerin kendilerini himaye edecek başka kabileler bulmaları sorun olmazdı. Zira herhangi bir nedenden dolayı kendisine

¹⁷ Sariçam, **Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı**, s. 38-39.

¹⁸ Watt, W. Montgomery, **İslâm'da Siyasal Düşüncenin Oluşumu**, çev. Ulvi Murat Kılavuz, Birey Yayınları, İstanbul, 2001, s. 22-23; Bu konuda bkz. Ali Rıza Yenice, **Câhiliyye Döneminde Kabileler Arası Kan Davaları**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 1994.

¹⁹ İbn Manzûr, **Lisânü'l-Arab**, I-XV, Dâru Sâdır Yayınları, C. IX, Beyrut, ts, s. 92; Zeydan, a.g.e., C. IV, ss. 25-28; Arendok, C.V., "Hulf", **İslâm Ansiklopedisi**, V(I), 486.

²⁰ Cevad, Ali, a.g.e., C. I, s. 554, C. IV, ss. 370-388; Nadir Özkuyumcu, "Hulf", **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**, I-XXXIX (devam ediyor), C. XVIII, s. 29.

²¹ İbn Sa'd, **Et-Tabakâtü'l-Kübrâ**, I-VIII, Dâru Sâdır Yayınları, C. I, Beyrut ts, s. 77.

²² Cevad, Ali, a.g.e., C. IV, ss. 514-515.

başvurayı muhafaza etmeyi üstlenmek bir Arap için şeref oluyordu, bunun tersi ise kabile adına utanç verici bir durum olarak telâkki edilmiştir.²³

Bir kabile içinde farklı bir içtimaî tabakalaşma söz konusu olur. Bunlar, aynı atadan gelen öz kabile çocukları, başka kabilelerden iştirak edenler (sığınmacılar) ve kölelerdir. Birinci sırada olanlar, kabilenin diğer üyelerinden her açıdan üstün olarak telâkki edilen üyelerdir. Kabilenin asıl üyesi olmayıp sonradan herhangi bir nedenle iştirak edenlere mâlik, abd, sâhib, ibnü'l-emân, garîb, câr, halîf, nezîl, şerîk ve rab gibi isimler verilmiştir.²⁴ Bunlar, görünürde hür insanlar kabul edilmekle birlikte, birinci grupta yer alanlarla aynı hak ve sorumluluklara sahip değildirler. Öyle ki, bu temel eşitsizlik kabile hayatının hukuk nizamında da müşahede edilmiş, buna göre halîfin diyeti asıl üyenin yarı diyeti miktarı olarak belirlenmiştir.²⁵ Aynı şekilde himaye etme hakkı da sadece kabilenin asıl mensuplarına tanınan bir ayrıcalık olmuş, anlaşmalı veya sığınma şekliyle gelen kabile mensuplarına bu hak tanınmazdı.²⁶

Asli üyelerin meydana getirdiği kabilede yer alan ve halîflerle birlikte orta sınıf denilen bir tabakayı oluşturan mevâlî adı verilen farklı bir grup daha vardır ki, bu grup kabile içinde azat edilmiş köle, cariye ve onların çocuklarından oluşur. Hem en üstteki grup olan hürler, hem de en alttaki kölelerden ayrı konumlara sahip olduklarından doğal olarak onlar bu iki tabakadan farklı hukukî muameleye tabi tutulmuşlardır. Bu sebeple mevâlî, köleler gibi alınıp satılamaz, ancak evlilik, ve mirasta kabilenin asıl mensupları gibi de görülmezlerdi. Meselâ onlardan bir kişinin hür bir kadın ile evlenmesine izin verilmezdi.²⁷

Kabile sisteminin üçüncü sınıfı kölelerden oluşmakta idi. Bu kölelik sisteminin kaynağı savaşlardır. Zira savaşlarda ele geçirilen erkekler köle, kadınlar da cariye kabul edilirdi. Köle veya cariye, sahibinin malı sayılır ve hiçbir hak hukuka

²³ Watt, W. Montgomery, **İslâm'da Siyasal Düşüncenin Oluşumu**, s. 24; Apak, **Ana Hatlarıyla İslam Tarihi – I**, s. 79; Ayrıca bu konuda bkz. Nebi Bozkurt, “Himaye”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. XVIII, s. 56.

²⁴ Zebidî, **Tâcü'l-Arûs**, I-X, C. X, Dâru Sâdır Yayınları, Beyrut ts., s. 389.

²⁵ Ali Bardakoğlu, “Diyet”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. IX, s. 474.

²⁶ İbn Hişam, **es-Sîretu'n-Nebeviyye**, I-IV, thk. Mustafa es-Saka-İbrahim el-Ebyârî-Abdülhâfız Şelebî, C. II, Beyrut ts., s. 20.

²⁷ Zeydan, a.g.e., C. IV, ss. 38-40; Neşet Çağatay, **İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı**, 4. b., Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1982, ss. 132-133; Şemseddin Günaltay, **İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri**, 1. b., sad. M. Mahfuz Söylemez-Mustafa Hizmetli, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 1997, ss. 116-117.

sahip olamazlardı. Kendilerine barbarca muamele edilir, hayvandan daha aşağı tutulurlardı. Efendileri yaşamlarında kayıtsız şartsız söz sahibi olurlardı. Sahibi dilerse köle veya cariyesini öldürene kadar döver, elini, kulağını, burnunu keser, gözünü çıkarır, hatta öldürürdü. Köle efendisinin mal ve sermayesi olarak kabul edildiği için kolay kolay azat edilmezdi. Köle ancak, sahibi kendisinin ölümünden sonra kölesinin serbest bırakılacağını vasiyet etmişse özgürlüğüne kavuşabiliyordu. Bunun dışında sahibinin köleliğinden kurtulmak isteyen kişi, efendisinden kendisini satmasını isterdi ki, bu da onun köleliğinin sona ermesi değil, sahip değiştirmesi manasına gelmekteydi.²⁸ Köleler içinde azat edilenler ise bir üst sınıfa yükselerek mevâlî konumunu elde ederdi.²⁹

Asabiyet esasına dayanan kabile sistemi bir kimsenin asabesini, yani baba tarafından akrabalarını veya genelde kabilesini, ister haklı ister haksız olsun her zaman savunmaya hazır olmasıdır; dış tehlikelere karşı koymak veya ihtiyaç duyulduğunda saldırı yapmak bütün kabile mensuplarının harekete geçmesini temin eden birlik ve dayanışma ruhudur. Bu ruh, kabilenin bütün efradını birbirine bağlayan unsurdur. Buna göre herkes tehlike anında kabilesine yardım etmekle yükümlüdür. Toplumu meydana getiren muhtelif gruplar arasında bir dengenin oluşmasında, insanların birbirine sahip çıkmalarında, haklarına riayet edilmesinde, şereflerinin ve hayatlarının muhafaza edilmesinde asabiyet, çok önemli rol oynayan içtimaî etkidir.³⁰

Kabilede en küçük birim ailedir. Aile ya aynı ev veya çadırda oturan dede, oğullar, torunlar ve bunların çocuklarından müteşekkil geniş aile (âl), ya da ana-baba ve çocuklardan müteşekkil dar aile (ıyâl) tarzında olurdu. Evlenme farklı şekillerde yapılırdı. Nikahın dinî bir hüviyeti yoktu. Nikâh şekillerinden biri malum olan tarzda olurdu. Bunun yanında nikâhsız yaşama, süreli nikâh (nikâh-ı mut'a), eşleri karşılıklı

---

²⁸ Çağatay, a.g.e., ss. 131-132; Zeydan, a.g.e., C. IV, ss. 37-38; Günaltay, a.g.e., s. 115; Apak, **Asabiyet**, s. 14; Ramazan Altıntaş, **Bütün Yönleriyle Câhiliyye**, Ribat Yay., Konya, 1996, s.194.

²⁹ Zeydan, a.g.e., C. IV, ss. 37-38; Derveze, a.g.e., C. I, ss. 223-226; Câhiliyye dönemi kabilesinde sosyal sınıflar ve hakları konusunda geniş bilgi için bkz. Murat Sarıçık, **İslam Öncesi Dönem Cahiliye Kültürü**, 1. b., Fakülte Kitabevi Yayınları, Isparta, 2002, ss. 133-178.

³⁰ İbn Haldun, **Mukaddime**, I-II, 6. b., çev. Süleyman Uludağ, C. I, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2009, s. 94; Sarıçam, **Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı**, s. 38; Apak, **Ana Hatlarıyla İslam Tarihi – I**, s. 81; Ayrıca bkz. Hayrettin Karaman, "Asabe", **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. III, s. 452.

değiştirme (nikâh-ı bedel), bir erkekten çocuk sahibi olmak için eşi ona sunma (nikâh-ı istibdâ'), büyük oğlunun babasının vefatından sonra üvey annesiyle evlenebilmesi (nikâh-ı makt), başlık ve mehir vermemek için kızların değiştirilmesi (nikâh-ı şîğâr) gibi muhtelif nikah çeşitleri tatbik edilirdi. Ayrıca câhiliyye döneminde iki kız kardeşin aynı anda bir kişinin nikâhında bulunması da evlilik uygulamaları arasında vardı.³¹

Arap ailesinde mutlak egemen erkektir. Dolayısıyla Araplar arasında erkeğin tartışılmaz üstünlüğü söz konusudur. Araplar'ın kız çocuğuna sahip olmaktan duydukları rahatsızlık Kur'ân'da şöyle anlatılmıştır: *“Onlardan birine kız müjdelendiği zaman öfkelenmiş olarak yüzü kapkara kesilir. Kendisine verilen müjdenin kötülüğünden dolayı kavminden gizlenir. Onu aşağılık duygusu içinde Yanında mı tutsun, yoksa toprağa mı gömsün! Bakın ki, verdikleri hüküm ne kadar kötüdür”*.³² Özellikle bedevî Araplar arasında kızların aileye yük olduğu fikri yaygındır. Çünkü kadın, kabileyi muhafaza edebilecek güce muktedir olmadığı gibi, esir hale düşmesi soyun kınanmasına neden olabilirdi. Oysa, Arap toplumunda kuvvetli kalmak için çok erkek evlada sahip olmak lazımdı. Doğal olarak da bu nizamda erkek her zaman kadından daha üstün ve ehemmiyetli telâkki edilmiştir. Çünkü fizikî gücün faal olduğu çöl ortamında kabilenin en ehemmiyetli dayanağı savaşçı erkeklerdir. Bu durum Arap içtimaî yapısı kadına oranla erkeğe daha çok kıymet verilmesini zorunlu kılmıştır. Kabileye savaşçı olarak katkıda bulunamayan kadınlar, ancak yük olarak müşahede edilmiştir. Sosyal itibarı olmayan kadın, ancak erkek bir evlad dünyaya getirdiği zaman aileden sayılmıştır. Çocuk sahibi olsalar da kadınların miras hakları yoktur. Babası vefat eden bir çocuğun velâyet hakkı ise annenin değil, ölenin erkek akrabasıdır.³³

³¹ Cevad, Ali, a.g.e., C. IV, ss. 606-607, 629-650; Günaltay, a.g.e., ss. 122-124; Ayrıca bkz. Altıntaş, a.g.e., ss. 207-208.

³² Nahl, 16/ 58-59; Ayrıca bkz. Altıntaş, a.g.e., s. 205.

³³ Cevad, Ali, a.g.e., C. V, ss. 565-567; Casim Avcı, **Muhammedü'l-Emin Hz. Muhammed'in Peygamberlik Öncesi Hayatı**, 1. b., hayykitap Yay., İstanbul, 2008, s. 54.

BİRİNCİ BÖLÜM

İSLÂM ÖNCESİ DÖNEM ARABİSTAN'INDA KABİLELER

Arabistan, Asya, Afrika ve Avrupa kıtalarının kesiştiği bölgede bulunan, doğusunda Basra Körfezi ve Umân denizi, güneyinde Hint Okyanusu, batısında ise Kızıldeniz ile sınırlı bir yarımadadır. Üç tarafının denizlerle çevrili olması, kuzeyinde yer alan Şam bölgesinin yukarı kısımlarında Fırat ile Âsî nehirlerinin birbirine çok yaklaşması sebebiyle Arap coğrafyacıları Arabistan'a Cezîre (ada) adını koymuşlardır.¹

Arabistan, batıda Kızıldeniz kıyısında Tihâme olarak bilinen dar bir sahilden başlar. Yarımada'nın orta kısmında Hicaz, güneyinde ise Yemen bulunmaktadır. Yemen'den doğuya doğru gidildikçe Hadramut'a, daha sonra Umân topraklarına ulaşılır. Necid, Yarımada'nın kuzeyinde bulunur. Buradan da kuzeye doğru gidildikçe Nüfûd çölü, Necid'in güneydoğusunda Yemâme, sonra da Hacer yahut Bilâd-i Halîc olarak bilinen Bahreyn bölgesine varılır.²

Arabistan Yarımada'sında yaşayan Araplar'ın nesebi konusunda, Arap alimleri, onların Sâm b. Nûh'dan gelmiş oldukları hususunda hemfikirdirler. Bu nedenle Araplar Sâmi kavimlerinden kabul edilir. Sâmiler genelde üç ana soy grubuna ayrılmaktadır: Bunlar, Arap Yarımadası, Sînâ, Bidâyetü'ş-Şam ve Irak'ın güney bölgelerine yakın yerlerde oturan Araplar; Irak, Dicle ve Fırat bölgeleriyle İran ve Horasan yörelerinde yaşayan Aramîler ve nihayet Irak'ın yukarı kısımları ile Filistin ve Suriye'de ikamet eden İbranîler'dir.³ Sâmi kavimleri bu şekilde bölündüğü gibi, bu kavimlerden biri olan Araplar da kökenleri itibariyle kendi arasında farklı kısımlara ayrılmaktadırlar. Arap milli geleneği genel olarak bu kavmi el-Arabu'l-Bâide ve el-Arabu'l-Bâkiye olarak taksim eder ki, birinci grupta soyu tükenmiş Âd, Semûd, Medyen gibi topluluklar, ikincisiyle soyları devam eden Arap'lar kastedilir. En yaygın tasnife göre Araplar, Aribe, Mütearibe ve Müstaribe olmak üzere üç gruba ayrılırlar. El-Arabu'l-Arife, nesli tükenen ilk Arap tabakalarını temsil eder ve

¹ Cevad, Ali, a.g.e., C.I, ss. 140-144; Ayrıca bkz. Kudret Büyükçoşkun, "Arabistan", **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. III, s. 248-252.

² Cevad, Ali, a.g.e.I, 144-145; Günaltay, a.g.e., ss. 26-27.

³ Günaltay, a.g.e. s. 33-34; Apak, **Asabiyet**, s. 35.

Âd, Semûd, Tasm ve Cedis bu grubun temsilcileri olarak kabul edilir.⁴ El-Arabü'l-Müearribe, el-Arabü'l-Arîbe'nin lisanını kullanan ve onların yerlerini mekân tutan Kahtânogulları olarak bilinir. Arabü'l-Müstarîbe ise aslen Arap olmayıp, Arap dilini öğrenerek sonradan araplaşmış kabul edilen İsmâiloğulları'nı içine alır. İsmail (a.s) aslen Yemenli olup Mekke'yi yurt edinen Kahtânî asıllı Cürhüm kabilesi reisinin kızıyla evlenmiş ve soyu bu şekilde yayılmıştır. Onun soyundan gelenler önce İsmailoğulları, ardından da Adnânogulları olarak isimlendirilmişlerdir. Bu değerlendirmelerden sonra soyu tükenmiş olan Arîbe dışarıda bırakılırsa, Araplar'ın esasta iki soy temeline dayandıkları söylenebilir. Bunlar güney Arapları'nı temsil eden Kahtânîler ve Kuzey Arabistan'ı yurt edinmiş olan Adnânîler'dir. Nesep alimleri Adnân'ın İsmail'in (as) neslinden olduğu hususunda ittifak halindedirler. Ancak Adnân ile İsmail arasındaki şahısların sayısı ve isimleri konusunda fikir birliği yoktur. Aynı şekilde Kahtân'ınnebebi de ihtilâflıdır.⁵

Cahiliye Arapları, hem Adnân ve Kahtân isimlerini hem de Araplar'ın bu ikisine nisbet edildiğini biliyorlardı. Ancak ensâb kitaplarında geçtiği gibi bu iki soy hakkında detaylı ayırmadan haberleri yoktu. Cahiliye döneminde Araplar bağımsız küçük kabileler şeklinde hayatlarını devam ettiriyorlardı, geniş çerçeveli cemaat şekline uzak bir hayat yaşıyorlardı.⁶ Araplarda bedevî ve hadarî olmak üzere başlıca iki çeşit hayat tarzı mevcuttu. Çöl ve vahalarda develeriyle birlikte konar-göçer olarak çadırlarda yaşayan Araplar'a⁷ bedevî denir. Kasaba ve şehirlerde yerleşik hayat yaşayanlara da hadarî denir. Bedevîler geçimlerini hayvancılık, avcılık, ticaret ve baskın gibi yollarla temin ederlerdi. Tarım, el işleri ve sanatları ile denizcilikten hoşlanmazlar, bunları hakir görürlerdi. Bedevîler Arap dilini en temiz ve doğru şekilde kullanırlardı. Onun için şehirliler çocuklarını doğru Arapça öğrenmeleri için çöle gönderirlerdi. Hadarîler kendine mahsus mahallelerde kerpiçten veya taştan yapılmış evlerde otururlardı. Bunlar Mekke, Medine ve Tâîf'te yaşayan kabilelerdir.

⁴ İbn Hazm, **Cemheretu-Ensâbi'l-Arab**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1998, s. 486; Apak, **Asabiyet** s. 35-36; Ayrıca bu konuda bkz. Yıldız, Hakkı Dursun, "Arabistan", **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. III, ss. 272-276.

⁵ Apak, **Asabiyet**, s. 36. Ayrıca bkz. A. Fischer, "Kahtân", **İslâm Ansiklopedisi**, C. VI, ss. 92-95; Mustafa Fayda, "Kahtân", **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. XXIV, ss. 201-202.

⁶ Apak, **Asabiyet**, s. 37; Ayrıntılı bilgi için bkz. Casım Avcı -Recep Şentürk, "Kabîle", **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. XXIV, ss. 30-32.

⁷ Mustafa Fayda, "Bedevî", **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. V, ss. 311-316.

Tâif ve Medine'dekiler geçimlerini genellikle tarımla, Mekkeliler ise ticaretle geçimlerini temin ederdi.⁸

Arapların iki ana kabilelerinden olan Adnânîler, İsmailoğullarından olduğu konusunda neseb alimleri aynı fikirdedirler. Adnan ve ondan sonra devam eden oğulları hakkında kaynaklarda çok farklı bilgiler yer alır.⁹ Bununla birlikte nesepçilerin çoğu Adnan'ın Maad ve Akke isimli iki oğlundan bahsederler. Maad'dan Nizar ve Kanas (Kunûs-Kunûd) adında çocukları olmuştur. Adnânî kabîlelerinin çoğu Nizar'da¹⁰ birleşir. Bu nedenle Nizar, Adnânî kabîlelerinin ortak adı olarak kabul edilir. Neseb kaynaklarında Nizar'ın Mudar, Rabîa, İyad ve Enmar adında dört oğlundan bahsedilir. Adnânî neseb şecereleri Nizar'ın ilk iki oğlundan devam ederler ki bunlar Mudar ve Rebia'dır. Mudar soyunu İlye's ve Kays-ı Aylan şeklinde iki kol devam ettirir. İlye's, Hindef olarak tanınan Leylâ bint. Hulvan ile evlenmiş, bu kadından Tâbiha, Müdrike ve Kuma (Kama') adında üç oğlu olmuş ve soyu bunlar tarafından sürdürülmüştür.¹¹ Müdrike b. İlye's'den Huzeyl, Esed ve Kinâne kolları neşet etmiştir ve Kinâne'nin en meşhur temsilcisi Kureyş'tir. Müzeyne, Ribab ve Temîm kabîleleri İlye's b. Mudar'ın diğer oğlu Tâbihâ'dan gelmişlerdir.¹²

Mudar'ın Kays-ı Aylan soyu genelde Kaysîler olarak isimlendirilmiştir. Kays-ı Aylan'dan Fehm, Süleym, Hevâzin, Gatafan ve Gânî kabîleleri gelmiştir. Bu kabîlelerden Hevâzin'e Sakîf, Âmir b. Sa'saa ve Cüşem; Âmir'e de Benî Umeyr, Benî Kilab ve Ka'b dahildir. Hâris, Ca'de, Ukayl, Kuşeyr ve Aclân'da Ka'b'ın içinde kabul edilir. Yine Kays-ı Aylan'dan olan Gatafân kabîleleri, Abs, Zübyan, Eşca ve Enmar şeklinde sıralanır.¹³

⁸ İbrahim Sarıçam, **H. Muhammed ve Evrensel Mesajı**, s. 35.

⁹ Cevad, Ali, a.g.e., C.I, s. 375; Ayrıca bkz. Mustafa Fayda, "Adnân", **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. I, ss. 391-392.

¹⁰ İbn Hazm, a.g.e., s. 8; Apak, **Asabiyet**, s. 38; Ayrıca bkz., Mustafa Sabri Küçükaşçı, "Nizâr b. Mead", **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C.XXXIII, ss. 198-199.

¹¹ İbn Hazm, a.g.e., ss. 9-10.

¹² İbn Hazm, a.g.e., ss. 468-469, 480-483; Ayrıca bkz. Asım Avcı, "Kinâne", **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. XVI, ss. 31-32.

¹³ İbn Hazm, a.g.e., ss. 468-469, 480-483; Cevad, Ali, a.g.e., C. I, ss. 403-406; Ayrıca bkz. Kindermann H., "Rebia ve Mudar", **İslâm Ansiklopedisi**; I-XIII, C. IX, ss. 653-656; Mustafa Sabri Küçükaşçı, "Mudar", **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. XXX, ss. 358-359.

Adnânîler'in Mudar'dan sonraki ikinci kolu Rebîa, aslında Esed ve Zübey'a şeklinde iki alt kola ayrılır. Rebîa'nın çoğunluğu Esed b. Rebîa'ya dahildir. En ünlü Esed kabileleri Anze, Abdülkays, Vâil b. Kâsıt, Nemr b. Kâsıt'tır ki Rebîa kabilesi genelde Vâil b. Kâsıt yoluyla devam etmiştir.¹⁴

Nesep alimleri Yemen kabilelerinin tamamının nesebini Kahtân'da birleştirirler. Kahtân kabilelerinden Sebe b. Yeşcüb b. Ya'rub b. Kahtân'a dayananlar Sebeiyûn adıyla anılırlar. Kahtân kabilelerinin çoğu ise Himyer ve Kehlân kollarından türemiştir. Himyer, Mâlik ve Hemeysa olmak üzere ikiye ayrılır. Amâlik, Şer'ab, Zû Rüayn, Zû Yezen, Zü'l-Kela, Meytem, Uhâze ve Hazur Himyer'e dahil edilirler. Himyer'in asıl kolu Mâlik'tir ki, meşhur Kudaa kabilesi bundan ortaya çıkar. Kudaa'dan Belî, Behra, Mehre b. Hadyan, Nehd, Cüheyne, Sa'du Huzeym, Ceram b. Rabbuh, Tenuh, Kelb. B. Vebre, Nemr b. Vebre, Esed b. Vebre kabileleri neş'et eder.¹⁵

Arîb b. Kehlân ve Zeyd b. Kehlân, Kahtânîler'in Kehlân soyundan doğar. Arîb b. Kehlân'a ulaşan kabileler Tayy, Eşa'rûn, Mezhic, Âmile, Lahm, Cüzam, Kinde ve Havlan'dır. Zeyd b. Kehlân'dan ise Hemdan, Ezd, Becile ve Has'am boyları çıkar. Ezd, Kehlânîler'in en büyük koludur ve Gassan, Atfık, Bârik, Evs, Hazrec, Devs, Nasr b. Zehrân ve Gâmid kabileleri ondan sayılır.¹⁶

A. Müzeyne

Kabilenin soyu, Amr b. Üd b. Tâbiha b. İlyâs b. Mudar yoluyla Adnan'a ulaşır. Adını Amr b. Üd'ün hanımı Müzeyne binti Kelb b. Vebere'den almıştır. Amr'ın Müzeyne'den doğan Osman ve Evs adlı oğullarıyla çoğalan kabile mensupları Müzenî veya Müzeynî nisbesiyle anılır. Müzeynelilerden bir grup Endülüs'te Kurtuba'nın güney doğusundaki Beyyâne'ye yerleştiği bilinmektedir.¹⁷ Cahiliye döneminde Müzeynelilerin çoğu çölde, bir kısmı da yerleşik olarak Medine ile Vâdilkurâ arasındaki topraklarda yaşıyordu. Kabile Teym b. Mürre, Adî b. Ka'b,

¹⁴ İbn Hazm, a.g.e., ss. 469-470, 483-484; Ayrıca bkz. Kindermann H. "Rebîa ve Mudar", **İslâm Ansiklopedisi**; I-XIII, C. IX, ss. 653-656; İrfan Aycan, "Rebîa", **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. XXXIV, ss. 498-499.

¹⁵ Apak, **Asabiyet**, s. 39; Ayrıca bu konuda bkz. Fischer A., "Kahtân", **İslâm Ansiklopedisi**; I-XIII, C. VI, ss. 92-95; Mustafa Fayda, "Kahtân", **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. XXIV, ss. 201-202.

¹⁶ İbn Hazm, a.g.e., ss. 471-485; Apak, **Asabiyet**, s. 39.

¹⁷ İbn Hazm, a.g.e., ss. 201-203.

Ukl ve Dabbe ile birlikte Hilfu'r-ribâb'ın bir üyesi idi. Bu dönemde Evs'in saflarında Buâs savaşına katılan Müzeyneliler, Nühm adlı put ile Hüzeyl ve Kinane kabilelerinin de taptığı Süvâ putuna tapıyordu.¹⁸

Sinâ'nın güneyindeki Müzeyne'nin aslı, Arabistandaki Hicaz'ın doğusunda bulunan Müzeyne'ye gider. Müzeyne Tâbihâ'nın bir koludur. Müzeyne Kabilesi Evs ve Osman b. Amr'ın soyundandır. Onların ikisinin annesi Müzeyne Kelb b. Vebere b. Teğlîb b. Hulvan b. el- Hâfî b. Kudâ'nın kızıdır. Evs ve Osmanoğulları Müzeyne ismi ile isimlendirilir. Babaları Amr b. Ūd b. Tabiha b. İlyas b. Mudar b. Nîzar b. Ma'd b. Adnan'dır.¹⁹

Müzeyne, Müzeynât olarak da isimlendirilir. Hicaz'ın doğusunda ikamet ediyorlardı. Müzeyne, Kudaa ve Cüheyne'nin civarında oturduğu en eski Adnanîler'in kabilelerindendir. Müzeynenin yaşadığı yer, Süleym b. Mansur oğullarının batı ve güneyinde bulunuyordu. Hicaz'ın bazı yerlerini Süleym'le paylaştılar.

Müzeyne eski savaşta Medine-i Münevvere'nin yakınında Salim oğulları ile antlaşma yapmıştır. Müzeyne Kabilesi'nin bazı grupları şöyledir; Benî Suûd ve onların içinde, el- Beşâriye, el- Murâvin ve Sebha, Benî Mesûd ve onların içinde en- Nehâye, el-İrimât, es-Serâbe, el-Avne, el- Kusayye, ed-Debâbi' ve el-Hantem'dir. Sa'd oğulları ve onun içinde el- Habâriye, es-Se'akira, Şükran, el- Hebâriye, el- Hevâmile, el- Kasrine, el-Hisnân ve onun içinde Tâyesat, Behemâttır. Müzeyne'nin bazı kısımları Leys vadisinin güney doğusuna, sahile inmişlerdir.²⁰

Zû-cîlan, el- Mukatta, zû-radde, et-Tuvâl, zû -Neğmuş ve de el-Fukaha Müzeyne kabilesinin aşiretlerindendir. Müzeyneliler, Medine-i Münevvere ile Kurâ vadisi arasında ikâmet ediyorlardı. Yaşadıkları yerler, Feyhat, er-Ravha, el-Amk, el-

¹⁸ İbrahim Sarıçam, "Müzeyne", **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. XXXII, ss. 250-251.

¹⁹ Kalkaşendî, **Nihâyetu'l-Ereb fî Ma'rifeti Ensabu'l-Arab**, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrut ts. s. 375; Kehhâle, **Mu'cemu'l- Kabâilu'l-Arab**, I-V, 3. b., C. III, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 1982, ss. 1083-1084; Bekrî, **Câhiliye Arapları**, çev. Levent Öztürk, İz Yay., İstanbul, 1998, s. 114.

²⁰ M. Süleyman Tayyib, **Mevsuatu'l-Kabâili'l-Arabiyye**, I-VII, Dâru'l-Fikru'l- Arabiyye, C. I, Kahire, 2001, ss. 603-604.

Fur'dir. Yaşadıkları yerlerin etrafında Aarah, Meytân, Vurikân, Kuds, Nebhân dağları ve Ri'm, Şems, Sâye, Leys, vadileri bulunmaktaydı.²¹

Müzeyne kabilesinin Nuhm isimli bir putları vardı. Ona nisbeten “Abd Nuhm” diye isim takarlardı. Nuhm'un bekçisi, Huzâ'î b. Abd Nuhm isminde biri olup Müzeyne'nin Adda oğullarındandı. Peygamberi (s.a.v) işittiğinde puta koştu ve şu beyitleri söyleyerek onu kırdı:²²

Yanında kurban kesmek için Nuhm'a gittim.

Her zaman yaptığım gibi ibadet için

Aklımı kullanarak kendime dedim ki:

Bu da ilah mı, hiç düşünmez misiniz?

Vazgeçtim, bu günden sonra benim dinim Muhammed'in dinidir.

İlâhım da göğün övgüye lâyık, yüce ilâhı!

Sonra Hz. Peygamber'e gitti, Müslüman oldu ve kavmi Müzeyne'nin de Müslüman olacağına teminat verdi. Nuhm'den Umeyye b. El-Askar de bahseder:

Eğer koyunlarıyla iki çobana rastlarsan,

Nuhm'a and içen iki siyah çobancığa,

Aralarında bölüştürülmüş etten artık olduğu halde,

*Geç git, et iştahın kabarmasın!*²³

B. Cüheyne

Cüheyne kabilesinin Kudâa'ya kadar neseb silsilesi şöyledir: Cüheyne b. Zeyd b. Leys b. Sûd b. Eslüm b. Hâfî b. Kudâa. Kudâa'nın diğer kolları Belî, Mehre, Behra, Uzre, Kelb ve Tenûh ile yakın akrabalığı olan Cüheyne, kendi arasında birçok kol ve aşirete ayrılarak büyük bir kabileyi meydana getirir. Bu kabilenin en önemli

²¹ İbn Haldun, **Kitâbu'l-İber ve Dîvânü'l-Mübtedei ve'l-Haber**, I-VII, C. II, Beyrut, 1971, s. 318; Süheylî, a.g.e., C. II. s. 282; Cevad, Ali, a.g.e., C. IV, s. 140, 263.

²² İbnu'l-Kelbî, **Putlar Kitabı**, çev. Beyza Düşüngen, AÜİF Yay., Ankara 1969, ss. 42-43; Tayyib, a.g.e., I, 605.

²³ İbnu'l-Kelbî, a.g.e., ss. 42-43.

alt kolları Benî Reşdan, Benî Gatafan ve İbni Kays b. Cüheyne'dir.²⁴ İslâm'dan önceki devirde önceleri Necid'de yaşarken daha sonra Medine civarında Kızıldeniz ile Vâdilkurâ arasına, özellikle Yenbû bölgesine yerleştiler,²⁵ Tunded, Gava vadisi, Yuhal, Lezâ, Üdeym, es-Safrâ yerlerde yaşadılar. Yaşadıkları bölgelerin etrafında el-Eş'ur, el-Ecrud, Burkatu'r-Ravâ, Buvat, el-Hüseyr, Ârad ve Kuds adında dağları bulunmakta idi. Mes'ar adında suları vardı.²⁶ Müzeyne kabilesinin cahiliye döneminde bir putu olduğu gibi Cüheyne'den Abdudâr b. Hudeyb denilen bir adam halkına hitaben şöyle demiştir; “*Gelin bir ev yapalım, Kâbe'ye benzetelim, ona saygı gösterelim, böylelikle birçok Arab'ı kendimize çekeriz.*” Onlar ise bu fikre değer vermediler, yanaşmadılar. O da bunun üzerine şu beyitleri söyledi:

“Bir ev yapılınsın istemiştım;

Ne günahdır, ne de günaha yol açar!

Fakat onlar, ne zaman önemli bir işe çağrılırsalar,

Sırt çevirirler, razı olmazlar ve Kavdam'a çekilirler!

Çağrılırsalar da çağrılmasalar da yerinirler,

Yüz çevirirler, hele bazısı dilsizler gibi yüz çevirir!

Faydaları başkalarınınadır, akrabalarında ise açtıkları yaralar, kızgın bir demirinki kadar derindir!”²⁷

C. Damra

Damra b. Bekr Adnanîler'den Kinâne b. Hüzeyme'nin bir koludur. Damra kabilesinin soyu; Benî Damra b. Bekr b. Abdi Menâd b. Kinane b. Hüzeyme b. Mudrike b. İlyas b. Mudar b. Nizâr b. Ma'd b. Adnan şeklindedir.²⁸ Benî Ğıfar b. Müleyl b. Damra, Damra kabilesinin bir koludur. Bezva, Veddân ve el-Cuhfe'nin arasında bulunan el-Meruvvud adında memleketleri vardı. Yaşadıkları yerlerin

²⁴ İbn Hazm, a.g.e., s. 479.

²⁵ Kehhâle, C. I, s. 216; C.H. Becker, “Cüheyne”, **İslâm Ansiklopedisi**; I-XIII, C. III, s. 238; Ayrıca bu konuda bkz. Ahmet Önkâl, “Cüheyne”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. VIII, s. 107.

²⁶ İbn Haldun, **Kitâbu'l-İber**, II, 247; Taberî, **Tarihu'l Ümem ve'l- Mülûk**, I-XI, Dâru's-Süveydân, C. III, s. 118; Kehhâle, a.g.e., C. I, ss. 216-217; Cevad, Ali, a.g.e., C. IV, s. 261; Bekrî, **Câhiliye Arapları**, çev. Levent Öztürk, İz Yay., İstanbul, 1998, s. 26.

²⁷ İbnu'l-Kelbî, a.g.e., s. 45.

²⁸ İbn Hazm, s. 185; Kehhâle, a.g.e., C. II, s. 667; Kalkaşendi, a.g.e., s. 293.

etrafında Tihâme ve Ebva dağları vardı.²⁹ Damra kabilesinin putu Lât idi. Bu puta tapıp üzerine yemin ediyorlardı. Nitekim onlardan birisi aralarındaki bir savaşta bunu anarak şöyle demiştir: “*Kutlu taşımı arkamda taşıyarak kurbanımı sürüyorum, kavmim içinde benzerim var mı benim? Kutlu taşlara yemin ettim!*”³⁰

D. Müdlic

Kinâne'ye bağlı Abdümenât'ın kollarındandır. Adını aldığı Müdlic'in nesebi Mürre b. Abdümenât b. Kinâne b. Hüzeyme yoluyla Adnan'a ulaşır. Damra, Müzeyne ve Cüheyne kabileleriyle komşu olan Benî Müdlic, İslam'ın zuhûrundan önce Medîne'nin batısındaki Yembûun-Nahl civarında yaşıyordu. Benî Müdlic'in reisi Süraka b. Mâlik idi. Bu kabile Cahiliye devrinde iz sürme, insanların ayak izlerine bakarak haklarında bilgi verme (iyâfe) ve fiziki yapılarından, organlarından hareketle nesepleri, ahlak ve karakterleri hakkında tahmin yürütme (kıyâfe) alanlarında meşhur olmuş kişileri ile tanınıyordu. Mücezzez b. A'ver bunlardan biridir. Müdlicoğulları, İslamiyet'ten önce Kureyş ve müttefiklerinden oluşan dînî-iktisâdî imtiyazlara sahip kabileler (Hums) arasında yer alıyordu; ayrıca Mustalik, Huzâa ve Damra kabilelerinin müttefiki idi. Rivayete göre bazı durumlarda dişi deveden faydalanmanın günah sayılması âdeti Müdlicoğulları tarafından başlatılmıştır. Cahiliye Arapları, doğurganlıkları ile ilgili olarak veya ilahlarına sundukları adaklarına konu olması itibari ile deve ve koyunlarına Bahîre, Sâibe, Vasîle ve Ham gibi isimler vermişlerdir. Bu hayvanlar üzerine bazı dini hüküm ve örfler bina etmişlerdir. Bahîre cahiliye Arapları tarafından kulakları yarılarak sütünün içilmesi, sırtına binilmesi ve yük yüklenmesi haram sayılan dişi deve olduğu, bu adeti ilk defa başlatanın da Müdlicoğullarından bir adam olduğu bildirilmektedir.³¹

E. Gıfâr

Kabilenin soyu Gıfâr b. Müleyl b. Damra b. Bekr b. Abdümenâf b. Kinâne b. Hüzeyme b. Müdrike (Amr) b. İlyâs b. Mudar b. Nizâr b. Meâd yoluyla Adnan'a

²⁹ İbn Haldun, **Kitâbu'l-İber**, C. II, s. 321; Kehhâle, C. II, s. 668.

³⁰ İbnu'l-Kelbî, a.g.e., s. 44.

³¹ (devam ediyor), C. XXXI, s. 473; Ayrıca bu konuda bkz. İshak Yazıcı, “Bahîre”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. IV, s. 487.

ulaşır. Benî Gıfâr Hicaz'da Mekke ile Medîne arasında yaşardı. Veddan vâdisi ile Bedir kuyusu bunlara aitti.

Benî Gıfâr'ın İslam öncesi tarihi hakkında yeterli bilgi yoktur. Yollarda yaptıkları soygunlarla meşhur olan kabile mensupları hacıların mallarını bile yağmalayıp alırlar ve haram aylarda da bu yağmacılıklarına devam ederlerdi.³²

F. Hevâzin

Adını Hevâzin b. Mansur b. İkrime b. Husfe b. Kays b. Aylân b. Mudar b. Nizâr b. Ma'd b. Adnan'dan alır. Kays Aylân'a mensup olan Hevâzin'in önemli kolları arasında Benî Sa'd b. Bekir, Benî Münebbih b. Bekir ve Benî Muâviye b. Bekir ile tâli kollarından Benî Cüşem b. Muâviye, Benî Nasr b. Muâviye, Âmir b. Sa'saa b. Muâviye, Benî Hilâl b. Âmir b. Sa'saa ve Benî Sakîf b. Münebbih kabileleri zikredilebilir.³³

Bu büyük kabile, Mekke ile Necid arasında yer alan geniş sahada ve güneyde Yemen'e kadar uzanan bölgelerde yayılmış durumdaydı. Bunlardan Sakifliler Tâif şehrinde otururlardı. Hevâzinlerden bazıları Tâif ile Nahle arasındaki Ukâz'da bulunan Cihâr putuna, bazıları Tebâle'de bulunan Zülhalesa'ya bir kısmı da Sûriyeliler'in ziyaret ettiği Ukaysir putuna taparlardı.³⁴ Zülhalesa, üzerine bir çeşit taç oyulmuş ak bir taşı. Mekke ile Yemen arasındaki Tebâle'de, Mekke'den yedi gecelik uzaklıkta bulunuyordu. Bekçileri, Bâhile b. A'sur'dan Umâme oğulları idi. Has'am,³⁵ Bacîla,³⁶ Ezd es-Sarât³⁷ ve Hevâzin Araplarından onlara komşu olanlar ona saygı gösterirler ve kurbanlar sunarlardı. Tebâle'de oturan Araplar da ona saygı gösterirlerdi. Onlardan biri şunları söylemiştir: "Ey Zülhalesa, eğer sen kan davasıyla

³² Kehhâle, a.g.e., C. III, s. 890; Ayrıca bu konuda bkz. J. Schrifler, "Gıfar", **İslâm Ansiklopedisi**; I-XIII, C. IV, s. 771; M. Ali Kapar, "Gıfar", **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. XIV, s. 49.

³³ İbn Hazm, a.g.e., s.260, 264; Kalkaşendi, a.g.e., s. 391.

³⁴ Kehhâle, a.g.e., C. III, ss. 1231-1232; M. Ali Kapar, "Hevâzin", **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. XVII, s. 276.

³⁵ Has'am: Bu kabile M. 6. Yy.'dan beri Taif ile Necran arasında, Yemen'den Mekke'ye giden kervan yolu boyunca otururlardı. Has'am etnik bir birlik göstermeyen çeşitli boylardan meydana gelmişti.(İbnu'l-Kelbî, s. 79.), Ayrıntılı bilgi için bkz. G. Levi Della Vida, "Has'am", **İslâm Ansiklopedisi**; I-XIII, C. V, ss. 306-308.

³⁶ Bacîla: Güney Arabistan'dan kuzeye doğru göç ederek, Tâif'teki Sarât sıradağlarının orta kısmını ele geçiren bir arap göçebe kabilesidir. Daha İslam'dan önce ki çağlarda kabilenin büyük kısmı diğer kabileler ile karışmışlardır.(İbnu'l-Kelbî s. 79.)

³⁷ Ezd es-Sarât: Sarat dağlarında otururlardı ve dokumacılıkları ile meşhurdular, bu sebepten de alay konusu olurlardı.(İbnu'l-Kelbî s. 79.)

görevli olsaydın, benim gibi ve senin baban gömülmüş olsaydı, düşmanın öldürülmesini yasak etme hatasına düşmezdin!”³⁸

Bu adamın babası öldürülmüştü, intikam almak istiyordu, Zülhalesa’ya geldi, önünde fal oklarını çekti ki önünde el-Âmir (buyurucu), en-Nâhî (yasaklayıcı), el-Müterabbis (mühlet verici) okları vardı. Her seferinde yasaklayıcı ok çıktı, bunun üzerine, yukarıda geçen beyitleri söyledi: bu beyitleri İmreu’l-Kays b. Hucr el-Kandî’ye atfedenler varsa da yanlıştır.³⁹

“Kuzâa, Lahm, Cüzâm, kabilelerinin ve Suriye halkının el-Ukaysır denilen bir putları vardı. Ona haccederler, yanında başlarını tıraş ederlerdi. Onlardan birisi ne zaman başını tıraş etse, her saç demeti ile birlikte bir avuç unu karıştırarak atardı. İşte Hevâzinliler putu tam bu sırada ziyaret ederlerdi. Eğer bir avuç una, saçla birlikte atılmazdan önce yetişirse, sahibine derdi ki: “*Unu bana ver. Ben Hevâzin’den muhtaç bir kişiyim.*” Fakat eğer yetişmezse saç, bitleri ve unları ile birlikte alır, ondan bir ekmek pişirir, yerdi.⁴⁰

Hevâzinliler, Yemen’de hüküm süren Kinde Krallığının hakimiyeti altında iken VI. Yüzyılın ortalarına doğru Gatafânlılar’ın himâyesine girmişler, hatta Gatafân reisi Züheyr b. Cezîme’ye vergi ödemek mecburiyetinde kalmışlardı. Bu durum, Âmir b. Sâ’saa kabilesinden Hâlid b. Ca’fer’in “Yevmü’n-Nefrâvât” adı verilen savaşta Züheyr b. Cezîme’yi öldürmesine kadar devam etti. Hevâzinliler, daha sonra Benî Gatafân’ın kollarından Abs ve Zübyan kabileleri ile yaptıkları savaşlarda yenilmişlerdir. Cahiliye döneminde Hevâzin ile diğer Arap kabileleri arasında birinci, ikinci ve üçüncü Ficar gibi çetin savaşlar olmuştur.⁴¹

Kinâne ve Hevâzin kabileleri arasında ortaya çıkan Birinci Ficâr Savaşı, Kinâne kabilesinin bir kolu olan Benî Gıfar’dan Bedr b.Ma’şer’in Ukâz panayırında ayaklarını uzatıp, “*Araplar’ın en şereflişi benim.Kim benden daha şerefli olduğunu iddia ediyorsa gelsin,kılıcı ile şu ayağıma vursun*” diye övündüğünü işiten, Hevâzin’in kollarından Benî Duhman’dan (veya Benî Nasr b.Muâviye) Ahmer

³⁸ İbnu’l-Kelbî, a.g.e., s. 40; Ahmet Cevdet Paşa, **Kıyas-ı Enbiyâ ve Tevarih-i Hulefâ**, I-IV, sad. Metin Muhsin Bozkurt, C. I, İstanbul, 1997, s. 275.

³⁹ İbnu’l-Kelbî, a.g.e.,s. 40; Günaltay, a.g.e., ss. 68-69; Ayrıca bu konuda bkz. J. Schleifer, “Hevâzin”, **İslâm Ansiklopedisi**; I-XIII, C. V, s. 446.

⁴⁰ İbnu’l-Kelbî, a.g.e., s. 46.

⁴¹ M. Ali Kapar, “Hevâzin”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. XVII, s. 276.

b.Mâzin'in hiddetlenerek onu kılıçla yaralaması ile başlamış, ancak çarpışmalar fazla olmadan nihayete ermiştir. İkinci Ficâr Muharebesi, Kinâne kabilesine mensup bazı gençlerin Ukâz panayırında Benî Âmir b.Sa'saa kabilesinden bir kadına saldırmaları neticesinde meydana gelmiştir. Kinâne ve Hevâzin arasında cereyan eden Üçüncü Ficâr Muharebesi'nin nedeni, Kinâne'den bir kişinin Benî Nasr'a mensup birine olan borcunu inkâr etmesidir.⁴²

G. Huzâa

Huzaa Kabilesinin soyu ve şeceresi üzerinde ensâb ve İslam tarihi âlimleri ittifak edememiştir. Büyük çoğunluk menşeiini güney Arabistan'daki Kahtânîler'e bağlarken bazıları kabilenin Adnânîler'in bir kolu olduğunu ileri sürer. İbn Hazm, Huzaa'nın Adnânîler'den geldiğine şüphe bulunmadığını belirtir.⁴³ Huzaa'nın Kahtân soyundan olduğu görüşünü savunanlar ise genellikle şu şekilde bir soy ağacı verirler: Huzâa b. Amr b. Luhay (Rebîa) b. Hârise b. Amr Müzeykiya b. Âmir b. Hârise b. İmruülkays b. Sa'lebe b. Mâzim b. Ezd. Kabilenin menşeiini güney Arabistan'a bağlayanlara göre , yaklaşık V. Yüzyılda San'a'daki Me'rib Seddi'nin yıkılacağı anlaşılınca aralarında Huzâa'nın da bulunduğu Ezd kabileleri topluca kuzeye doğru göçmüşler. Mekke civarına geldiklerinde diğer kardeş kabileler daha kuzeye doğru yollarına devam ederken Huzâa burada onlardan ayrılıp geride kalmış ve geride kalmalarından dolayı o tarihten itibaren Huzâa adını almıştır. Huzâa'nın soyu konusunda birbirine zıt bu iki görüşü birleştirme çabasında olan rivayetler de nakledilmiştir.⁴⁴

Luhay henüz küçük yaşta iken babası Kamea'nın ölümü üzerine annesinin Yemen'li Hârise ile evlendiğini ve Hârise'nin Luhay'ı evlat edindiğini, dolayısıyla her iki yönden de nesebin doğru olduğunu, kabileyi Kahtân' a bağlayan şecerenin Luhay'ı evlat edinmesi itibarıyla Hârise'ye, Adnan'a bağlayan soy ağacı ise onun öz babası olması hasebiyle Kamea'ya dayandığını görülmektedir.⁴⁵

⁴² Süheylî, a.g.e., C. II, s. 229; İbn Hişam, a.g.e., C. I, ss. 184-187, 195-198; İbn Sa'd, a.g.e., C. I, s. 128; Süheylî, a.g.e., C. II, s. 229; Apak, **Ana Hatlarıyla İslâm Tarihi –I**, s. 135; Ayrıca bu konuda bkz. J. Schleifer, "Hevâzin", İA,C. V, s. 446; Hüseyin Algül, "Ficâr", **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. XIII, s. 52.

⁴³ İbn Hazm, a.g.e., s. 235.

⁴⁴ Kehhâle, a.g.e., C. I, s. 339; F. Krenkow, "Huzâa", **İslâm Ansiklopedisi**; I-XIII, C. V, s. 623; Ahmet Önkâl, "Huzâa", **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. XVIII, s. 431.

⁴⁵ Süheylî, a.g.e., C. I, s. 100; Kalkaşendi, a.g.e., s. 228.

Kaynaklarda mübalağalı bir şekilde üç yüz hatta beş yüz yıl sürdüğü nakledilen Huzâa'nın Mekke hakimiyetinin nasıl başladığı konusundaki rivayetler de farklılık göstermektedir. Bunlardan genellikle benimsenen rivayete göre Güney Arabistan'dan göç sırasında Mekke yakınlarındaki Merrüzzahrân'da konaklayan kabile, o sırada Mekke'ye sahip olan Cürhümlüler'den geçici oturma izni istemiş ve talebinin reddedilmesi üzerine çıkan çatışmada galip gelerek bölgeye yerleşmiştir. Bunun ardından Cürhüm ile Huzâa'nın Mekke'de bir süre beraberce yaşadığı anlaşılmaktadır. Huzâa reislerinden Luhay b. Hârise, Cürhüm'ün son reisi Hâris b. Mudâd'ın kızı Fûheyre ile evlenmiş ve bu evlilikten Amr b. Luhay doğmuştur. Bu evlilik ise, Kâbe'nin idaresini meşru yoldan ele geçirebilmek için yapılmıştır. Nitekim Amr b. Luhay büyüyünce Cürhüm'ün zulüm ve ahlaksızlıklarını, hacılara revâ gördüğü haksızlıkları ileri sürerek Kâbe'nin muhafızlığında hak sahibi olduğunu iddia etmiştir. Bunun üzerine çıkan savaşta Cürhüm kesin bir yenilgiye uğrayarak şehirden ayrılmak zorunda kalmıştır. Bu sırada İsmailoğulları sayıları az olduğu için savaşa karışmamış, daha sonra Huzâa ile anlaşarak şehirdeki varlıklarını devam ettirmişlerdir. Huzâa kabilesinin alt kolları çok fazla olmakla birlikte bazıları şunlardır; Benî Müstalik b. Sa'd b. Amr b. Luhay, Benî Ka'b b. Amr, Benî Adî b. Amr, Benî Müleyh b. Amr, Benî Avf b. Amr'dır. Mekke'de Huzâa hakimiyetini kurarak büyük bir itibar kazanan Amr b. Luhay, Hz. İsmail'in tebliğ ettiği tevhid dinini bozan, gittiği Belka'dan Hübel putunu getirip Kâbe'nin yanına dikerek şehre putperestliği sokan ve bahîre, vasîle, sâibe, hâmî adetlerini koyan kişi olarak bilinir.⁴⁶

Rivayete göre Amr, bir iş için gittiği Belkâ yöresindeki Meâb'da Amâlîka kabilesinin putlara taptığını görmüş ilk defa karşılaştığı bu manzara karşısında hayrete düşerek bunların mahiyetini sormuştu. Amalikalılar da bu putların insan şeklinde yapılmış ilahlar olduğunu ve bunlara taptıklarını söyleyince Arabistan'a götürmek üzere bir put istemişti. Bunun üzerine Amalikalılar ona kırmızı akikten yapılmış Hübel (Menât) adlı bir put vermişlerdi. Amr da bu putu Mekke'ye getirip

⁴⁶ İbnu'l-Kelbî, a.g.e., ss. 27-28, s. 40, 49; İbn Hazm, a.g.e., ss. 233-243, 467-468, 480; İbn Haldun, **Kitâbu'l-İber**, C. II, s. 315; Süheylî, a.g.e., C. I, s. 102, 114, 137, 142; Kehhâle, a.g.e., C. I, s. 339; Cevad, Ali, C. IV, ss. 14-16, 42-45; Casim Avcı, **Muhammedü'l-Emin**, s. 24; Ayrıca bu konuda bkz. F. Krenkow, "Huzâa", **İslâm Ansiklopedisi**; I-XIII, C. V, s. 623; Önkâl, Ahmet, "Huzâa", **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. XVIII, s. 431.

Zemzem kuyusunun üst tarafına, Kâbe'ye yakın bir yere koymuş ve herkesi ona tapınmaya çağırmişti.⁴⁷

Huzâa, zaman zaman Kâbe muhafızlığının Araplar arasında siyasî,dinî ve iktisadî yönden sağladığı üstünlük imkânını elde etmek için Mekke idaresine göz diken çeşitli kabilelerin saldırısına maruz kalmıştı. Amr b. Luhayy'ın vefatından sonra yerine geçen oğlu Kâ'b zamanında Kays Âylan bu maksatla şehrin üzerine yürümüş, fakat mağlup olarak geri dönmek mecburiyetinde kalmıştı. Acelan bölgesinde de Benî Hüzeyl ile bir çarpışma meydana gelmişti.Kureyş ile yapılan savaş ise Mekke yönetimi açısından Huzâa'nın sonu olmuştur. Kureyş reisi Kusay b. Kilâb, Kâbe muhafızı Huleyl b. Hubşiyye'nin kızı Hubbâ ile evlenmişti.Huleyl yaşlılığı dolayısıyla görevini yürütemez hale düşünce Kâbe'nin anahtarlarını kızı Hubbâ'ya verdi; böylece Kusay karısı vasıtasıyla elde ettiği anahtarlarla Kâbe'yi açıp kapatmaya başladı. Huleyl'in ölümü üzerine Kusay Kâbe muhafızlığını tamamen sahiplenmek isteyince Huzâa buna karşı çıktı.Bu sefer Kusay Kinaneoğullar'nın ve Kudâa'nın yardımlarıyla Huzâa'ya savaş açtı. Ebtâh'ta yapılan savaşta her iki taraftan pek çok kişi ölmüş, fakat bir sonuca varılamamıştır. Bunun üzerine Ya'mer b. Avf b. Kâ'b'ın hükmüne başvurmuşlardır. O da Kusayy'ın lehine karar verince bazı Huzâalılar Mekke'de kalmış birçoğu ise Hicaz'ın diğer yerlerine dağıldılar.Bazıları Merrüzzahrân'dan Medine yakınlarındaki Hâşâ dağına kadar olan kesime yerleştiler.Acelân, Erâk ve su kaynaklarıyla bahçelerinin bolluğuyla meşhur Kudeyd en önemli bölgeleri idi.⁴⁸

H. Süleym

Süleym kabilesinin soyu Süleym b. Mansur b. İkrime b. Hasafe b. Kays b. Aylan b. Mudar b. Nîzar b. Meâd b. Adnan şeklindedir. Bu kabile birçok kol ve aşirete ayrılır. Benî Zekvan b. Rifâe b. Recâ b. El-Hâris, Benî Buhse b. Süleym, Benî Semmal, Benî Mefrûd, Benî eş-Şerîd, Benî Useyye, Benî Zafer, Benî Beh b.

⁴⁷ İbn Hişam, a.g.e., C. I , s. 76; Günaltay, a.g.e., s. 69; Ayrıca bu konuda bkz. M. Seligsohn, "Amr b. Luhay", **İslâm Ansiklopedisi**; I-XIII, C. I, s. 414; Abdülkerim Özaydın, "Amr b. Luhay", **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C.III, s. 87.

⁴⁸ Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, s. 379; Ayrıca bu konuda bkz. F. Krenkow, "Huzâa", **İslâm Ansiklopedisi**; I-XIII, C. V, s. 623; Önkal, Ahmet, "Huzâa", **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. XVIII, ss. 431-432.

İmreulkays Benî Sa‘lebe b. Behse b. Süleym, Benî Zübâb b. Mâlik ve Benî Süleym b. Zübâb bunlardan bazılarıdır.⁴⁹

Süleym b. Mansur, Kays veya Kays-Aylan grubuna mensup güçlü ve isyankar bir kabiledir. Bu kabile, Arap tarihinde ilk olarak miladi VI. Asrın ortalarında görünmektedir. Kabile, çadırlarını bu sıralarda Necd-Hicaz sınırının her iki tarafında kurmuş bulunuyordu; kuzeyde Medîne, güneyde Mekke arazisi ile sınırdışı. Doğuda, akraba Kays kabileleri olan Gatafan, Hevâzin ve Hîlâl ile temas halinde idi. Süleymliler’in ikamet ettiği bölge çok büyük bir refah içinde idi. Burası bir sıra volkanik harra’lardan, mâdeni bol, ormanlık dağ silsilelerinden ve mahsüllerinden akıllıca istifâde edilen vâha ve köylerden ibâret idi. Mesela Ebû Zerr’in ikâmet mahalli olarak Mâruf el-Rabaze, Fârân, Ma’din el-Burm, Sufeyne, Savarikiye vb. bu zikredilenlerden son ikisi bugün hala mevcuttur. Savarikiye vâhası, çeşit çeşit hurmaları bir tarafa, muzlukları, bağları ve narlıkları ile yaya birkaç günlük bir mesafeye uzamakta idi. Süleymliler, çölde büyük bir refah alâmeti olan çok sayıda at beslemekte ve üretmekteydiler. Savaşçı özelliklerle donatılmış olan süvarileri etrafa dehşet saçardı. Süleymliler, Medîne Yahudileri ile çok iyi münasebetleri vardı. Arap edebiyatının en büyük kadın şairi el-Hansâ⁵⁰ bunlar arasından çıkmış olup, onun oğlu el-Abbas b. Mirdas da Arap şiirinde oldukça ün yapmış bir şairdir. Bunların Mekke ile olan ilişkileri çok erken dönemlerde başlamıştır. Mekke’nin Kureyşli reisi ve tâcirleri, pek kısa bir sürede, her bakımdan zengin topraklara sahip olup, gerek Medîne yoluna ve gerekse Necid ve Basra körfezi bölgesine girişe hâkim bulunan Süleymliler ile dostluk kurmanın lüzûmunu anladılar. Mekkeli bir çok aile, Süleymliler ile halif olarak bağlanmakta, onlarla birlikte Süleym arazisinden ve toprak-altı servetinden faydalanmakta idi. Mekke ailelerinin buradaki mevcudiyeti, Süleym arazisindeki yer adlarında sık sık Ma’din (maden ocağı) kelimesinin geçmesiyle gerçekleşmiştir. Toprak-altı servetinin en

⁴⁹ Taberi, a.g.e., C. V, s. 201; İbn Hazm, a.g.e., ss. 249-252; İbn Haldun, **Kitâbu’l-İber**, C. II, s. 307, C. IV, s. 91; Kehhâle, a.g.e., C. II, s. 543.

⁵⁰ Bu konuda bkz. Ali Şakir Ergin, “Hansâ”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. XVI, ss. 46-47.

mühimleri altın ve gümüşü.⁵¹ Süleym kabilesi Uzzâ isimli puta tapıyor ve bekçiliğini yapıyorlardı.⁵²

İ. Esed

Kabileye adını veren Esed'in nesebi Esed b. Hüzeyme b. Müdrike b. İlyas b. Mudar b. Nizar şeklinde Hz. İbrahim'e kadar uzanmaktadır. Hüzeyme'nin diğer oğulları Kinâne ve Hûn'un soyundan da kardeş kabileler türemiştir. Esed'in soyu Dûdân, Sa'b, Hulme, Kâhil ve Amr adlı beş oğlundan çeşitli kollara ayrılarak çoğalmıştır. Bunların en güçlü olanı Dûdân'ın neslidir. Ana yurdu kuzey Arabistan olan kabile daha sonra Medine'den Fırat'a kadar uzanan çok geniş bir alana yayılmıştır. Ancak nüfuz ve kuvvetleri topraklarının genişliği nisbetinde önemli değildir. Nitekim Yemen'den göç eden Tay kabilesi bunlara saldırarak bir kısım topraklarını ellerinden almıştır. Toprakları vadi ve su kaynakları bakımından zengin olan Esedîler'in Kusâs dağında demir madeni de bulunmakta ve Kusâsî denilen kılıçlar adını buradan almaktadır. Hâlik b. Amr b. Esed Araplar arasında demircilik mesleğini öğrenen ilk kişi kabul edildiği için Benî Esed'e "kuyûn" (demirciler) lakabı verilmiştir. Bu topraklarda Abs, Yerbû, Kinâne, Tay, Dabbe, Rebîa b. Mâlik, Süleym, Fezâre gibi kabilelerle komşu olan Esedîler'e Afrika'da Kayrevan'ın batısındaki Satff civarında da rastlanmaktadır. Esedîler Câhiliye devrinde yaptıkları Yevmû Har, Yevmü'n-nisâr ve Yevmü Hucr savaşları ile dikkati çekmişlerdir. Kinde Meliki Hâris b. Amr'ın kendilerine emîr tayin ettiği oğlu Hucr'a isyan etmişlerdir. Hucr da bunu kanlı bir şekilde bastırmıştır. Bu sırada bir kısmı sopalarla dövülerek öldürüldükleri için Esedîler'e o tarihten itibaren "abîdü'l-'asa" (sopa köleleri) lakabı verilmiştir. Daha sonraki yıllarda devam eden bu mücadeleler sırasında Hucr ve oğlu meşhur şair İmruülkays da hayatını kaybetmiştir. Ayrıca Esedîler Dâhis ve bunun bir devamı olan Şi'bü Cebele savaşlarına katılmışlar, dördüncü Ficâr Muharebesi'nde de Kureyş'in safında yer almışlardır.⁵³

⁵¹ Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, s. 390; Tayyib, a.g.e., C. I, s. 134; Ayrıca bu konuda bkz. H. Lammens, "Süleym b. Mansur", **İslâm Ansiklopedisi**, I-XIII, C. XI, s. 96.

⁵² İbnü'l-Kelbî, a.g.e., s. 34.

⁵³ İbn Hazm, a.g.e., ss.190-196; Kalkaşendi, a.g.e., C. I, ss. 48-49; Kehhâle, C. I, ss. 21-22; Cevad, Ali, a.g.e., C. I, s. 399; Ayrıca bu konuda bkz. Reckendorf, "Esed", **İslâm Ansiklopedisi**, I-XIII, C. IV, ss. 366-367; Cengiz Kallek, "Esed", **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**, I-XXXIX (devam ediyor), C. XI, ss. 363-365.

J. Gatafân

Kabile'nin nesebi Gatafan b. Sa'd b. Kays b. Aylân b. Mudar b. Nizâr b. Mead yoluyla Adnan'a ulaşır.⁵⁴ Bu kabile göçebe bir hayat sürüyordu. Yerleşik hayat sürenleri kendilerinden saymazlardı. Bunlar Hayber yakınlarından başlamak üzere, Necid'den Mekke'nin Güneyine kadar uzanan bölgelerde ikamet ediyorlardı. Bu kabilenin hayat hikayesi, savaşma hırsını atalarından miras almış olan başkanları Uyeyne b. Hısn'ın kişiliğine odaklanmıştı. Cengâverlikleriyle tanınan bir kabile idi. Gatafân'ın en önemli kolları Fezâre, Eşca, Abs, Zübyân, Muhârib, Sa'lebe ve Mürre'dir. Bunlardan en büyük kolları Yesrib civarında oturmakta olan Eşca ve arazileri Rabeze etrafında yayılmış olan Zübyân ile Abs kabileleridir.⁵⁵

Gatafanlılar Câhiliye devrinde putperest olup Nahle'de bulunan Uzza'ya tapıyorlardı. Putun üzerine bir bina yaparak tapınak haline getirmişler ve bir de bakıcı tayin etmişlerdi. Ayrıca Suriye tarafında bir tepede Ukaysır adında putları vardı. Ukaysır, Kudâa, Cüzam, Gatafân kabilelerinin ve Suriye halkının bir putu idi. Onu tavaf eder, yanında başlarını tıraş ederlerdi. Onlardan birisi ne zaman başını tıraş etse, her saç demeti ile birlikte bir avuç unu karıştırarak putun önüne atardı. Böylelikle de ibadetini yapmış oluyordu.⁵⁶

K. Tayy

Tayy, eski Arabistan'da Yemen kökenli bir kabiledir. Neseb âlimlerinin naklettiklerine göre, adını kabileye veren Tayy lakaplı Culhume b. Üded, büyük Kinde kabilesinin dedesi, Mezhic ve Mürre'nin erkek kardeşi olan bir Kahtân torunu idi. Soy ağacı Tayy b. Üded b. Zeyd b. Yeşcüb b. Arîb b. Zeyd b. Kehlan şeklindedir. Tayy'lar menşe'î itibariyle Şan'â-Mekke hattı üzerindeki Hunaka'nın yer aldığı güney Arabistan'ın Cof kısmında olup, Ezd'ler ve güney Arabistan'ın diğer kabileleri gibi, geleneğinin Ma'rib seddinin yıkılmasına bağladığı büyük hicrete katıldılar ve Nefûd çölünün güneyindeki Şammar dağları bölgesinde, yarımada'nın kuzeyinde yerleştiler. Tayy kabilesi daha sonraki zamanlarda bu bölgede kısmen yerlerinden ettikleri Benî Esed'den Muzar kabilesi ile sıkı bir ittifak içinde yaşadı.

⁵⁴ İbn Hazm, a.g.e., ss. 248-249; Kalkaşendi, a.g.e., s. 348.

⁵⁵ Kehhâle, a.g.e., C. III, s. 888; Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, s. 425; Ayrıca bu konuda bkz. T. H. Weir, "Gatafân", **İslâm Ansiklopedisi**; I-XIII, C. III, s. 722; Hüseyin Algül, "Gatafân", **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. XIII, s. 399.

Hatta rivayete göre Tayy kabilesi, bunların yardımı ile Ricla el-Tays yakınında, Temîm'in tâlî bir kolu olan Benî Yerbû'u yenilgiye uğratmışlardır. Tayy kabilesinin en meşhur kolları Su'al, Cedîle, Carm, Âdî, Gavs, Ma'n, ve Nebhan'dır.⁵⁷

Tayy kabilesinin Fels adında putları vardı. Aca diye anılan kara dağlarının ortasında, insan suretinde bir heykeldi bu. Ona taparlar, hediyeler sunar önünde kurban keserlerdi. Uygunsuz bir hareketinden dolayı hayatı tehlikede olan, onun yanında emniyette olurdu, çaldığı sürü ile birlikte ona sığınan soyguncuya sürü bırakılırdı, böylece kutlu bölge çiğnenmemiş olurdu. Bekçileri Benî Bevlan idi. Bevlan ona ibadete başlayan kişi idi. Onun soyundan gelen son bekçi, Sayfî adında biriydi. Bu adam, Ulaym oğullarından asil Mâlik b. Kulşûm eş-Şamacî'nin himayesinde yaşayan, Kelb'li bir kadının yeni yavrulmuş bir devesini çalıp el-Fals'ın avlusuna götürdü. Kadın gitti, Mâlik'e Sayfî'nin devesini alıp kaçtığını haber verdi. Mâlik hemen ata binip mızrağını aldı ve onu izledi. Fals'ın yanında ona yetişti, deve de Fals'ın yanında duruyordu. Ona dedi ki: “*O artık Rabbinin “Komşumun devesini bırak!” dir*” diye cevap verdi. “*Çöz deveyi!*” tekrar dedi. “*İlâhıma hakaret mi ediyorsun?*” dedi. Mâlik mızrağını ona çevirdi. Sayfî de deveyi çözdü ve Mâlik deveyi alıp uzaklaştı. Bekçi sonra Fals'ın önüne geldi, Mâlike doğru bakıp elini kaldırdı ve onu işaret ederek şunları söyledi:

Ey Rabb, bak Mâlik b. Kulsûm

Senin bölgene yaşlı, kaba bir deve ile hakaret etti,

Bu güne kadar sana böyle cebrî davranılmamıştı!

Böyle söyleyerek onu, onun aleyhine kışkırtıyordu. Adiy b. Hâtim o gün onun yanında kurban kesiyordu, birkaç kişi de oturmuşlar, olanlar üzerinde konuşuyorlardı. Adiy b. Hâtim telaşlanmıştı ve şöyle söylüyordu: “*Bakin görün daha bugün onun başına neler gelecek*”, fakat günler geçti, Mâlik'in başına hiç bir şey gelmedi. Bunun üzerine Adiy ona ve putların hepsine tapmaktan vazgeçti, hristiyan oldu ve İslam gelinceye kadar hristiyan kaldı. Bu şekilde Fals putunun itibarını kıran ilk kişi Mâlik oldu. Ondandan sonra bekçi artık ne zaman deve çalsa, kendisinden geri

⁵⁷ İbn Hazm, a.g.e., ss. 375-380; Kalkaşendi, a.g.e., C. I, s. 297; Kehhâle, a.g.e., C. II, ss. 689-691; Ayrıca bu konuda bkz. H. H. Brau, “Tayy”, **İslâm Ansiklopedisi**, I-XIII, C. XII, ss. 69-70.

alındı.⁵⁸ Bunun dışında da Tayy kabilesinin taptığı Bâcar veya Bâcir adında putları vardı.⁵⁹ Bu kabilenin, arslan şeklinde olup Yağus adında bir putları vardı.⁶⁰

L. Ezd

Kabilenin ismi bazı kaynaklarda Esd şeklinde geçiyorsa de fasih ve yaygın olanı Ezd'dir. Kahtan'a kadar uzanan soy şeceresi şöyledir: Ezd b. Gavs b. Nebt b. Mâlik b. Zeyd b. Kehlân b. Sebe b. Yeşcüb b. Yâ'rub b. Kahtân. Ezd kabilesi Yemen ve Serat'ta yaşayan Şenûe kolu, Suriye ve Arabistan'da ikamet eden Gassân kolu, Serat dağlarında oturan Serât kolu ve Uman bölgesinde yaşayan Uman kolu olmak üzere dört büyük kola ayrılmaktadır. İlk zamanlarda Yemen'de yaşayan Ezd'liler Meârib Seddi'nin yıkılmasından sonra muhtelif yerlere dağılmışlardır. Evs ve Hazrec kolu Yesrib'e, Huzâa kolu Mekke ve Tihame'ye, Vâdia, Yahmed, Hizâm, Atık kolları Uman'a; Mâsiha, Meydeân, Lehm, Gamîd, Yeşkûr ve Bârik kolları Serat'a; Mâlik b. Osman ve Cezîme b. Veddah kolu Irak'a; Cefne, Âl-i Muharrîk b. Amr b. Âmir ve Kudâa kolları Suriye'ye göç ettiler. Üçüncü yüzyılda Irak'a Fırat'ın batısına göç eden kol çadır kenti kurdu. Daha sonra Hîre adını alan bu şehir Lahmîler'in baş şehri oldu. Ezdliler'in bir kısmı zaman içinde Mısır, Filistin ve Endülüs'e göç etmiştir. Bunlar özellikle balıkçılık ile meşgul olurlardı. Onlara verilen Muzûn lakabınının da balıkçılıklarından dolayı ileri gelmiş olması muhtemeldir. Aynı zamanda Serat sıradağlarında dokumacılık yapmış, bu yüzden alaya alınmışlardır.⁶¹

Bu kabilenin cahiliye devrinde taptığı putun ismi Zülhalesa⁶² idi. Zülhalesa, üzerine bir çeşit taç oyulmuş ak bir taşı. Mekke ile Yemen arasındaki Tebâle'de, Mekke'den yedi gecelik uzaklıkta bulunuyordu. Bekçileri, Bâhile b. A'sur'dan Umâme oğulları idi. Haş'am, Bacîla, Ezd es-Sarât ve Hevâzin Araplarından onlara komşu olanlar ona saygı gösterirler ve kurbanlar sunarlardı. Tebâle'de oturan Araplar da ona saygı gösterirlerdi. Onlardan biri şunları söylemiştir: “ *Ey Zülhalesa, eğer sen kan davasıyla görevli olsaydın, benim gibi ve senin baban gömülmüş olsaydı, düşmanın öldürülmesini yasak etme hatasına düşmezdin!* ”

⁵⁸ İbnu'l-Kelbî, a.g.e., ss. 51-52; Çağatay, a.g.e., ss. 108-109; Avcı, **Muhammedü'l-Emin**, s. 47.

⁵⁹ İbnu'l-Kelbî, a.g.e., s. 53.

⁶⁰ Günaltay, a.g.e., s. 69.

⁶¹ Taberi, a.g.e., C. III, s. 264; İbn Haldun, **Kitâbu'l-İber**, C. II, s. 252; Kehhâle, a.g.e., C. I, ss. 15-17; Ayrıca bu konuda bkz. Reckendorf, “Ezd”, **İslâm Ansiklopedisi**; I-XIII, C. IV, s. 430; Hüseyin Algül, “Ezd”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. XII, ss. 46-47.

⁶² Neşet Çağatay, a.g.e., s. 108.

Bu adamın babası öldürülmüştü, öc almak istiyordu, Zülhalesa'ya geldi, önünde fal oklarını çekti ki önünde el-Âmir (buyurucu), en-Nâhî (yasaklayıcı), el-Müterabbis (mühlet verici) okları vardı. Her seferinde yasaklayıcı ok çıktı, bunun üzerine, yukarıda geçen beyitleri söyledi: bu beyitleri İmriu'l-Kays b. Hucr el-Kandî'ye atfedenler varsa da yanlıştır.⁶³ Bundan başka Ezd es-Serat'ın Â'im denilen bir putları vardı.⁶⁴

M. Kudâa

Kabilenin Kahtânîler'den mi Adnânîler'den mi olduğu konusunda neseb alimleri arasında görüş ayrılığı vardır; bazıları Himyer b. Sebe'den, bazıları Meâd b. Nizâr'dan geldiğini söylerler ve her iki taraf da kendi görüşlerini ispatlamak için çeşitli deliller ve şiirler getirmişlerdir. İki görüşü uzlaştırmaya çalışan rivayetlerden birine göre Malik b. Himyer'in soyundan Malik b. Amr'ın karısı olan Kudâa'nın annesi daha sonra Meâd'la evlenmiş ve ona oğlu Kudâa ile birlikte gelmiştir; bundan sonra da Kudâa, Kudâa b. Meâd diye adlandırılmıştır. Diğer bir rivayete göre ise Kudâa aslında Meâd'ın üvey oğludur. Annesi Malik b. Amr el-Himyerî ile evlenince Malik onu evlatlık alarak kendine nisbet etmiştir. Kudâa'nın neseb şeceresi, Kahtânîler'den sayıldığında Kudâa b. Malik b. Amr b. Mürre b. Zeyd b. Malik b. Himyer, Adnânîler'den sayıldığında ise Kudâa b. Meâd b. Adnan şeklindedir. Farklı bir görüşe göre de Kudâa lakab, asıl isim Amr'dır. Kudâa'nın soyu oğlu Hâfi (ilhâfi) vasıtasıyla devam etmiş ve zamanla meydana gelen kabile önceleri Yemen'de Şihr ve Necran topraklarında yaşarken Hicaz'a ve ardından Suriye, Filistin ve Irak gibi bölgelere dağılmışlardır. Adnan ve Kahtan'dan sonra Arapların kendilerine nisbet edildikleri, bir Arab'ın mutlaka içlerinden birine mensup olması gereken dört ana koldan biri Kudâa'dır (diğerleri Rebâa, Mudar ve Yemen). Bazıları tartışmalı olmakla birlikte önemli kolları arasında Kelb, Cüheyne, Belî, Behrâ, Havlân, Mehre, Huşeyn, Cerm, Uzre, Belkayn, Tenûh ve Selîh bulunmaktadır.⁶⁵ Kudâa kabileleri Bizans'ın etkisinde kalarak genellikle Hristiyanlığı kabul etmişlerdi, ancak aralarında Ukaysır

⁶³ İbnu'l-Kelbî, a.g.e., s. 40; Casim Avcı, **Muhammedü'l-Emin**, s. 48.

⁶⁴ İbnu'l-Kelbî, a.g.e., s. 43.

⁶⁵ İbn Hazm, a.g.e., s. 7, 8, 440- 445; İbn Haldun, **Kitâbu'l-İber**, C. II, s. 247, 249; Süheylî, C. I, s. 15; Kalkaşendi, a.g.e., C. I, ss. 358-359; Kehhâle, a.g.e., C. III, ss. 957-958; Tayyib, a.g.e., C. I, s. 284; Ayrıca bu konuda bkz. H. Lammens, "Kudâa", **İslâm Ansiklopedisi**, I-XIII, C. VI, ss. 950-951.

gibi tanrılara tapınan putperestler de vardı. Ukaysır, Kudâa, Cüzam, Gatafân kabilelerinin ve Suriye halkının bir putu idi. Ona haccederler, yanında başlarını tıraş ederlerdi. Onlardan birisi ne zaman başını tıraş etse, her saç demeti ile birlikte bir avuç unu karıştırarak putun önüne atardı. Böylelikle de ibadetini yapmış oluyordu.⁶⁶

N. Cüzam

Cüzam'ın kaynağı konusunda farklı görüşler söz konusudur. Mudar ve özellikle Esed b. Hüzeyme kabileleri, Cüzam'ı kendi soylarına bağlayarak onların Yemen kabileleri ile karıştırdıklarını ve Mudar kabilesine ait olduklarını iddia etmişlerdi. Cüzamlılar'ın büyük çoğunluğu ise kendilerinin Kahtânîler'in soyundan Kehlânoğullarına bağlı bulduklarını belirtir ve soy ağaçlarını Cüzam b. Adî b. Hâris b. Mürre b. Üded b. Zeyd b. Yeşcüb b. Arîb b. Zeyd b. Kehlân şeklinde sıralıyorlardı.⁶⁷ Daha sonraki dönemlerde zuhûr eden kabileler arası rekabet ve siyasi olaylar Cüzam'ın Yemen asıllı olduğu fikrini desteklemektedir. Menşei hakkındaki bu düşünceler kabilenin ehemmiyetini gösterdiği gibi Cüzam ile Mudar arasında tarihten beri var olan bir dostluğun mevcudiyeti düşüncesini de güçlendirmektedir.

Bu kabilenin kurucusu Amr'ın lakabı Cüzam idi. Onun, Âmile ve Lahm adında iki kardeşleri vardı ve onların da kendi isimlerini taşıyan birer büyük kabileleri vardı. Bunlar Kinde'nin amcaları idi. Cüzamlılar, Yemen bölgesini terk edip kuzeye çıkmışlar, Hicaz, Suriye ve Mısır arasındaki arazilere yayılmışlardı. Amman, Maan, Tebük, Eyle, Vâdi'l-Kurâ, Ezruh, Medyen ve Gazze yerleştikleri başlıca şehirlerdi. Eyle'nin güneydoğusunda Hismâ adlı geniş bir bölge ile Selâsil adlı bir su kaynağı Cüzam'a ait bulunuyordu. Cüzamlılar, Arabistan-Suriye-Mısır arasındaki ticaret yollarında kılavuzluk ve kervan muhafızlığı yaparlardı. Cahiliye döneminde bölgeye Bizans hakim olunca bu devletin tâbii haline gelmişler ve aralarında Hıristiyanlık yayılmıştı. Fakat Hıristiyanlığa bağlılıkları sathî idi. Müşteri yıldızına inanırlardı.⁶⁸

Cüzam kabilesinin tapmış olduğu putun ismi Ukaysır idi. Ukaysır, Kudâa, Cüzam kabilelerinin ve Suriye halkının bir putu olup ona haccederler, yanında

⁶⁶ İbnü'l-Kelbî, a.g.e., s. 42, 46.

⁶⁷ İbn Hazm, a.g.e., s. 11, 419, 420-421; Kalkaşendi, a.g.e., ss. 191-192; Tayyib, a.g.e., C. I, s. 134.

⁶⁸ İbn Haldun, *Kitâbu'l-İber*, C. II, s. 256; Kehhâle, a.g.e., C. I, ss. 174-175; Ayrıca bu konuda bkz. H. Lammens, "Cüzam", *İslâm Ansiklopedisi*; I-XIII, C. III, ss. 259-260; Ahmet Önkâl, "Cüzam", *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*; I-XXXIX (devam ediyor), C. VIII, s. 149.

başlarını tıraş ederlerdi. Onlardan birisi ne zaman başını tıraş etse, her saç demeti ile birlikte bir avuç unu karıştırarak putun önüne atardı. Bu şekilde ibadetlerini yerine getirmiş olurlardı.⁶⁹

---

⁶⁹ İbnu'l-Kelbî, a.g.e., s. 46.

İKİNCİ BÖLÜM
HZ. PEYGAMBER'İN KABİLELERLE İLİŞKİLERİ

A. Müzeyne

Müzeyne'nin İslamiyet'le ilişkisi hicretin ilk yıllarında başladı. Kabile giderek Medine toplumunun tabii bir parçası oldu. Bunlar İslam'ın tebliğinden haberdar olunca Hz. Peygamber'e temsilci gönderdiler. Hz. Peygamber de İslamiyet'i kabul edip namaz ve zekat gibi ibadetleri yerine getirdikleri takdirde kendi himayesi altında olacaklarına, daha önceki davranışlarından sorumlu tutulmayacaklarına, haksızlığa maruz bırakılmayacaklarına ve aralarındaki kölelerin hürriyetine kavuşturulacağına dair kendilerine yazılı teminat verdi.¹

Kabilenin bir bütün olarak Müslümanlığı benimsemesi Hicretin beşinci yılında M. (626) gerçekleşmiştir. Hz. Peygamber'in tebliğini duyan Huzâî b. Abdinühm, bakımıyla görevli bulunduğu Nühm putunu kırdıktan sonra on kişilik bir heyetle Medine'ye gelip Resûlullah'a biat etti. Bu heyet içinde; Bial b. Hâris, Numan b. Mukarrin, Ebû Esmâ, Üsame, Ubeydullah b. Berde, Abdullah b. Dürre ve Bişr b. Muhtefer yer almakta idi. Huzâî b. Abdinühmkabilesinin de Müslüman olacağına dair teminat vererek yurduna döndü. Ancak kabilesinden umduğu desteği göremedi. Ardından Hz. Peygamber, kabilesi adına verdiği sözü hatırlatması için ünlü şair Hassân b. Sâbit'i Huzâî'ye gönderdi. Hasan b. Sâbit söylediği dört beyitlik şiirde; verilen sözü yerine getirmenin, kabahatleri yıkayıp gidereceğini, kendisinin Osman b. Amr'lerin en ulusu ve şerefli olduğunu, Hz. Peygamber'e yaptığı biatla hayra hayr eklemiş olduğunu, kendisine bir şeyler yapmaktan aciz görmemesini, mensup bulunduğu Addâ'ların hiç de aciz olmadıklarını açıklayarak Huzâî'yi harekete getirdi. Huzâî'nin durumu kabilesine anlatması üzerine Müzeyne kabilesi İslam'ı kabul ederek Hz. Peygamber'e bir heyet gönderdi. Beşinci yılın Recep ayında (aralık 626) Medine'ye gelen Müzeyne heyeti dört yüz kişiden oluşuyordu. Hz. Peygamber, Benî Müzeyne'nin nerede ikamet ederse etsin muhacir sayılacağını ifade ederek onların yurtlarına dönmelerini istedi. Müzeyne heyeti ile birlikte Medine'ye gelen Bilal b. Hâris'e Akîk vadisini iktâ etti ve onu Müzeyne kabilesine ait Nakî' otağını

¹ Vâkîdî, **Kitâbu'l-Meğâzî**, I-III, 3. b., thk. Marsden Jones, C. III, Alemu'l Kutub, Beyrut, 1984, s. 291; İbn Sa'd, a.g.e., C. I, s. 278; Ayrıca bkz. İbrahim Sarıçam, "Müzeyne", **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. XXXII, ss. 250-251.

korumakla görevlendirdi.² Hz. Peygamber'in Bilâl b. Hâris el-Müzenî'ye el-Fur' bölgesindeki el-Kabaliyye madenlerini iktâ etti. Bu iktâ metni şöyledir:

“Esirgeyen bağışlayan Allah adına.Bu, Muhammed Resûlüllah'ın Bilâl b. El-Hâris el-Müzenî'ye verdiği yazıdır:

Toprak üstündeki ve altındaki Kabeliyye madenlerini ve Kades'in tarıma elverişli topraklarını (iktâ olarak) vermiştir. Hiçbir müslümanın hakkını ona vermemiştir.” (bu metnin kâtibi Ubey b. Ka'b'dır). Diğer bir rivayete göre ise Bilâl b. el-Hâris el-Müzenî'ye:

“En-Nahl, Cezza'a ve tarlaları ile arısı bulunan Şatra onundur. Kades'in tarıma elverişli yerleri onundur. El-Madda, el-Cez' ve el-Gayle de, sözünü tutarsa onundur.” (Bu metnin kâtibi Muâviye'dir).³

Her ne kadar Müzeyne'nin bir bütün olarak Müslümanlığı benimsemesi hicri beşinci yılda olmuş ise de bazı Müzeyneliler'in Bedir ve Uhud savaşlarına Müslümanlar'ın safında iştirak ettikleri görülmektedir. Nitekim Malik b. Nümeyle (Mâlik b. Sâbit), Bedir Gazvesine ve ardından Uhud savaşına katıldı ve bu savaşta şehit düşmüştür.⁴ Âsım b. Ukeyr de Bedir ve Uhud gazvelerine iştirak etmiştir.⁵ Vehb b. Kâbûs ile kardeşinin oğlu Hâris b. Ukbe b. Kâbûs Uhud gazvesinde şehit oldular.⁶ Uhud günü öldürülen Müzenî'in şehadetine şahit olanlardan birisi Sa'd b. Ebî Vakkas olayı şöyle anlatıyor: *“Uhud günü Müzenî'de, kimsede görmediğim bazı haller gördüm. Müşrikler her taraftan bizi kuşatmışlardı. Resûlüllah ortamızda idi ve oklar her taraftan geliyordu. Hz. Peygamber insanlara bakıp bu oku kim atmak ister diye sordu. Bunu her dediğinde Müzenî ben atarım Ya Resûlellah derdi. Her tekrarladığında aynı karşılığı veriyordu. Son olarak söylediğini hiç unutmam. Bunun üzerine Hz. Peygamber “Kalk ve cennetle müjdelen dedi.” Biz ikinci bir hamle yapana kadar onlar saldırmaya devam etti ve o arada Müzenî'yi vurup şehit ettiler.*

² İbn Sa'd, a.g.e., C. I, ss. 291-292; İbn Kesir, **El-Bidâye ve'n-Nihaye- Büyük İslâm Tarihi**, I-XIV, çev. Mehmet Keskin, C. V, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1994, s. 128; Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, s. 370; M. Asım Köksal, **İslâm Tarihi**, (Medine Devri), I-XI, C. V, Şamil Yayınevi, İstanbul, 1981, ss. 87-88.

³ İbn Sa'd, a.g.e., C. I, s. 272; Hamidullah, **El-Vesâiku's-Siyâsiyye lil-Ahdi en-Nebevî ve'l-Hilâfeti'r-Râside**, 5. b., Dâru'n-Nefâis Yayınları, Beyrut, 1985, ss. 269-270; Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, s. 371.

⁴ İbn Hişam, a.g.e., C. III, s. 133; İbn Sa'd, a.g.e., C. III, s. 470.

⁵ İbn Sa'd, a.g.e., C. III, s. 545.

⁶ Vâkıdî, a.g.e., C. I, s. 301.

*Vallahi ben de o gün onunla beraber şehit olmayı istedim ama ecelim gecikti. Şahitlik ederim ki Hz. Peygamber'i o şehidin yanında dururken gördüm. Şöyle diyordu: "Ben senden razıyım, Allah da senden razı olsun."*⁷ *Aldığı yaralardan dolayı ayağa kalkarken zorlandığını gördüm. Onu kabre koyana kadar ayakta zor duruyordu. Hz. Peygamber'in üzerinde yeşil bir bayrağı olan bürde vardı. Başına koyup onu örttü. O bürdeyi uzunlamasına çekti ve bacaklarının yarısına kadar geldi. Resûlüllah bize kum toplayıp ayaklarına atmamızı emretti. Sonra oradan ayrıldı. Allah'ın Müzenî'ye nasip ettiği ölüm gibi bana da nasip etmesini isterim."*⁸ *Hendek Gazvesi'nde Müslümanlar'ı destekleyenler arasında Müzeyneliler de bulunuyordu.*⁹

Benî Müzeyne, Cüheyne ve Benî Bekr kavimlerinden, Hudeybiye Sefer'ine gitmeyen, evlerinde kalıp işleriyle meşgul olanlar hakkında Fetih sûresi'nin altıncı âyeti inmiştir. *"Bedevîlerden (seferden) geri kalmış olanlara de ki: Siz yakında çok kuvvetli bir kavme karşı savaşmaya çağırılacaksınız. Onlarla, teslim oluncaya kadar savaşacaksınız. Eğer emre itaat ederseniz, Allah size güzel bir mükâfat verir. Ama önceden döndüğünüz gibi yine dönecek olursanız sizi acıklı bir azaba uğratar!"*¹⁰ Bu âyetin sebab-i nüzûlü bu kabilelerden bazılarının, Hz. Peygamber ile beraber Hudeybiye'ye çıkmamaları ve birbirlerine *"Muhammed bizi silahları çok ve iyi hazırlanmış bir kavimle mi savaştıracak? Halbuki Muhammed ve ashabi bir avuç insanlardır. Onlar bu seferden asla dönemezler, ne silahları ne de sayıları vardır. Bedir'de öldürülenlere intikam sözü vermiş bir kavimle savaşmaya gidiyorlar"* demelerinden dolayıdır.¹¹

Hz. Peygamber Mekke'ye yürümeye karar verdiği zaman, Hâtıb b. Ebî Beltea Kureyş'e bir mektup yazdı. Hz. Peygamber Mekke üzerine yürüme hususunda onlara haber veriyordu. Sonra o mektubu Müzeyneli Sare adında bir kadına verdi ve mektubu ulaştırması karşılığında büyük bir vaatte bulundu. Müzeyneli kadın mektubu başının örgüsü içine koydu. Sonra yola çıktı. Hâtıb'ın yaptığıının haberi, Hz. Peygamber'e vahiy yoluyla geldi. Bunun üzerine Ali b. Ebî Tâlib ve Zübeyr b. El-

⁷ Vâkıdî, a.g.e., C. I, s. 276; Ahmet Cevdet Paşa, **Kıyas-ı Enbiyâ ve Tevârihi'l Hulefâ**, I-IV, sad. Metin Muhsin Bozkurt, C. I, Akit Yayınları, İstanbul, 1997, s. 161.

⁸ Vâkıdî, a.g.e., C. I, s. 276.

⁹ İbn Hişam, a.g.e., C. III, s. 365.

¹⁰ Fetih, 48/16.

¹¹ Vâkıdî, a.g.e., C. II, s. 574, 619; Ahmed b. Ali el- Makrizî, **İmtâu'l-Esmâ**, I-XV, C. I, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye Yay., Beyrut, 1999, s. 277.

Avvam'ı gönderip şöyle dedi: “Bir kadına kavuşunuz ki Hâtıb b. Ebî Beltea onunla Kureyş'e bir mektup göndermiş, onlar için azmetmiş olduğumuz şeyden onları kaçındırıyor.” Hz. Ali ve Hz. Zübeyr nihayet o kadına, Benî Ebî Ahmed'in grubunda kavuştular ve Müzeyneli kadının bineğinden inmesini istediler. Onun yolculuk eşyalarını aradılar ve bir şey bulamadılar. Bunun üzerine Ali b. Ebî Tâlib o kadına şöyle dedi: “Allah'a yemin ederim ki ne Resûlüllah aldatıldı ne de biz aldatıldık. Ya o mektubu çıkarırsın veya senin üzerini ararız.” Kadın ondan bu ciddiyeti görünce başının örüklerini çözdü ve mektubu çıkartarak ona verdi. O da Hz. Peygamber'e getirdi. Neticede Hatıb'ın teşebbüsü başarılı olmadı ve Müzeyneli müşrik Sare'nin de yardımı boşa gitmiştir.¹²

Hz. Peygamber, Mekke'nin fethi için asker toplamak üzere Müzeyne'ye Bilâl b. Hâris'i gönderdi ve şöyle dedi: “Allah'a ve ahret gününe inanan Ramazan'da Medine'ye gelsin!” Kabile, Mekke'nin fethine Hâlid b. Velîd'in kumanda ettiği birliğin içinde bini aşkın kişi ile ve üç sancakla katıldı. Sancaktarları Nu'man b. Mukarrin, Bilâl b. Hâris ve Abdullah b. Amr b. Hilâl idi.¹³

Hz. Peygamber Müslümanlar'dan on bin kişi ile Mekke'ye doğru yola çıkmıştı. Bütün kabilelerden iştirak edenler vardı. Hz. Peygamber, yatsı vaktinde geldiği Mekke'ye çok yakın bir yer olan Merru'z-Zahran'da ordunun konaklamasını; geceleyin her askerin ateş yakmasını emretti. Kureyş, Hz. Peygamber ve ordusuna dair henüz bir haber almamıştı; hatta o sırada sahabîler bile, ordunun nereye gideceğini açık bir şekilde bilmiyorlardı. Kureyş, bilgi toplamaları ve şayet Hz. Peygamber ile karşılaşılırsa ondan eman almaları veya duruma göre savaşmaya hazır olduklarını haber vermeleri için Ebu Süfyan ile Hakîm b. Hizam'ı göndermeyi kararlaştırdı. Onlar, yolda rastladıkları Büdeyl b. Verkâ'yı da yanlarına aldılar. Ebu Süfyan ve arkadaşları Erâk'a gelince, İslâm ordusunu görüp dehşete kapıldılar. O sırada Hz. Peygamber'in amcası Hz. Abbas, Ebu Süfyan'ı yanına alıp Hz. Peygamber'e götürdü. O gece Süfyan Müslüman oldu fakat Hz. Peygamber geri dönmesine izin vermedi. Ertesi sabah erkenden, Erâk yakınındaki dar bir boğazdan resmî geçit yapacak olan azametli İslâm ordusunu ona seyrettirmesi için amcası

¹² Vâkıdî, a.g.e., C. II, ss. 797-798; İbn Hişam, a.g.e., C. IV, ss. 40-41; Hüseyin Algül, **İslâm Tarihi**, I-IV, C. I, Gonca Yayınevi, İstanbul, 1986, s. 485.

¹³ Vâkıdî, a.g.e., C. II, ss. 799-800; İbn Hişam, a.g.e., C. IV, s. 46, 63; İbn Sa'd, a.g.e., C. II, s. 139; Makrizî, a.g.e., C. VII, s. 171.

Abbas'a emir verdi. Ertesi sabah, savaş düzenine girmiş kabileler, başlarında reisleri ve kumandanları olduğu halde, bayraktar ve sancaktarlarıyla, boğazdan vadiye doğru yürüyüşe başladılar. Kabileler geçtikçe Süfyan Hz. Abbas'a kim olduklarını sorup o da cevap verdikten sonra: *"Ben bunlara ne yaptım diyordu."* Bu kabilelerden birisi de Müzeyne idi.¹⁴ Mekke'ye girerken Halid b. Velîd'in emrine, üç binden fazla asker verilmiştir. Bu birlik Muhacir ve Ensar dışındaki Müslüman kabilelerden müteşekkildi. Bunlar: Müzeyne kabilesinden bin, Eslem kabilesinden dört yüz, Cüheyne kabilesinden sekiz yüz, Süleym kabilesinden bin, Gıfar kabilesinden dört yüz olmak üzere diğer bazı kabilelerinin askerlerinden ibaretti.¹⁵

Müzeyne kabilesine mensup Nuceyr b. Züheyr b. Ebî Sulmâ Mekke Fethi hakkında şöyle bir şiir söylemiştir:

"Müzeyne ve Beni Hûfâf^{d6} erkenden koyun sürülerinin sahiplerini her bir geniş vadiye sürdüler,

Hayırlı Peygamber'in fethi gününde Mekke'de onlara keskin kılıçlarla vurduk.

Allah Resûlüne, bizden halis güzel bir dostluk üzere ahidlerimizi verdik.

*Bizim seslerimizi işitmişler ve böylece korku günü sabahı bizden uzaklaşmaya yüz tuttular."*¹⁷

Mekke Fethi esnasında Müzeyne kabilesi, Nu'man b. Mukarrin, Bilâl b. Hâris ve Abdullah b. Amr b. Hilâl'in taşıdığı sancaklar altında Huneyn gazvesi'ne ve Tâif kuşatmasına da katıldı. Huneyn savaşında askerlerin beşbini Cüheyne, Müzeyne, Süleym ve Gıfar'dan oluşuyordu. Benî Süleym en önde idi. Kumandanları Halid b. Velîd idi.¹⁸ Tebük Gazvesi dokuzuncu senenin Receb ayında vuku bulmuştur. Hz. Peygamber ashabını toplayıp gazveye çıkarken "Bukkaûn" yani gazveye katılamadıkları için "ağlayanlar" zümresi vardı. Tebük Gazvesine çıkacak orduya katılmak isteyen, ancak fakir oldukları için binek ve infak edecek hiçbir şey bulamayan yedi sahabî arasında Müzeyne'in Mukarrin oğullarından Abdullah b.

¹⁴ Vâkıdî, a.g.e., C. II, ss. 804-806; İbn Hişam, a.g.e., C. IV, s. 46.

¹⁵ Vâkıdî, a.g.e., C. II, ss. 800-801; İbn Hişam, a.g.e., C. II, s. 400, 421, C. IV, s. 63.

¹⁶ Benî Hûfâf: Süleym kabilesinden bir koldur. (İbn Hişam, a.g.e., C. IV, s. 161.)

¹⁷ İbn Hişam, a.g.e., C. IV, s. 68.

¹⁸ Vâkıdî, a.g.e., C. III, s. 896; Makrizî, a.g.e., C. VII, s. 171; Ahmet Cevdet Paşa, a.g.e., C. I, s. 251; Algül, a.g.e., C. II, s. 20.

Mugaffel ile Ebû Leylâ el-Müzenî'nin adları geçmektedir. Rivayete göre bunlar Hz. Peygamber'den binek istemişler fakat elinde fazladan binek olmayınca çok üzölmüş ve ağlamaya başlamışlar. Rivayete göre İbn Yemin b. Ümeyr b. Ka'b en-Nadrî, Ebu Leyla ve Abdullah b. el- Mugaffel ile karşılaştı, onlar da ağlıyorlardı. *"Sizi ağlatan nedir?"* dedi. Onlar da olayı anlattılar. Bunun üzerine En- Nadrî üzerinde su taşınan bir erkek deve verdi. Onlar Gazve'ye çıkmaya hazırlanınca bir miktar hurma da verdi. Böylece binek temin edildi ve onlar da Tebük Seferi'ne katıldı.¹⁹

Tebük seferine katılanlardan biri de Müzeyneli Abdullah Zülbicadeyn idi. Babası kendisine miras bırakmadan o küçük iken vefat etmiştir. Amcası ise zengindi. Sonra onu amcası himayesine aldı ve zenginleşinceye kadar ona baktı. Kendisinin develeri, koyunları ve bir kölesi olmuştu. Medine'ye gelince gönlü İslâm'a özlem duymaya başladı. Seneler geçmesine rağmen onu gözetleyen amcası onun hakkında karar veriyordu. Bir gün Abdullah amcasına şöyle dedi: *"Ey Amca! Ben senin Müslüman olmanı beklemiştim fakat seni Muhammed'i isteyen biri olarak görmüyorum. Dolayısıyla benim Müslüman olmama izin ver."* Amcası dedi ki: *"Vallahi eğer Muhammed'e tabi olursan sana vermiş olduğum elbiselerin dışında her şeyini elinden alacağım.* Abdullah da şöyle dedi: *"Vallahi ben Muhammed'e tabi olacağım, Müslüman olacağım ve taşlarla putlara kulluk yapmayı terk edeceğim. Şu elimdekilerini al! İzarını çıkartıncaya kadar verdiği her şeyi aldı. Annesi ikiye bölünmüş kesik bir elbise getirdi, onları giyip Medine'ye yöneldi. Seher vaktinde Mescitte uzandı. Sonra Hz. Peygamber çıkıp sabah namaz kıldırdı. Hz. Peygamber sabah namazından ayrılan insanlara dikkatlice bakıyordu. Ona baktı ve onu tanımadı. Sonra Müslüman olup Hz. Peygamber'in misafiri oldu ve Hz. Peygamber ona Kur'an'ı öğretti.²⁰*

Abdullah Zülbicadeyn Tebük Seferi esnasında vefat etmiştir. Hz. Peygamber Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer ile mezarını kazmış ve kabre indirirken şöyle demiştir: *"Ey Allah'ım ben ondan razı oldum Sen de ondan razı ol."*²¹ Tebük Seferine Müzeyne, Cüheyne ve Gıfâr kabilelerinden bazıları katılmamıştır. Bunlar hakkında

¹⁹ Vâkıdî, a.g.e., C. III, s. 994; İbn Hişam, a.g.e., C. IV, s. 161; İbn Sa'd, a.g.e., C. II, s. 165; Makrizî, a.g.e., C. II, s. 49; İbn Kesir, a.g.e., C. V, s. 66.

²⁰ Vâkıdî, a.g.e., C. III, ss. 1013-1014.

²¹ İbn Hişam, a.g.e., C. IV, ss. 171-172.

şu ayet inmiştir: ²²“Medine halkına ve onların çevresinde bulunan bedevî Araplara Allah'ın Resûlünden geri kalmaları ve onun canından önce kendi canlarını düşünmeleri yakışmaz. İşte onların Allah yolunda bir susuzluğa, bir yorgunluğa ve bir açlığa dâçar olmaları, kâfirleri öfkeliendirecek bir yere (ayak) basmaları ve düşmana karşı bir başarı kazanmaları, ancak bunların karşılığında kendilerine salih bir amel yazılması içindir. Çünkü Allah iyilik yapanların mükâfatını zâyi etmez.”²³

Hicretin dokuzuncu senesinde Müzeyneli meşhur şair Züheyr b. Ebî Sülmâ'nın oğlu şair Ka'b b. Züheyr'in kardeşi Büceyr b. Züheyr Medine'ye gelerek Müslüman oldu. Ka'b b. Züheyr bunu işitince canı sıkıldı. Kardeşine, “Niçin babanın dininden döndün?” diye azarlayıcı ve Hz. Peygamber'i yeren bir kaside yazıp gönderdi. Büceyr o kasideyi Hz. Peygamber'in önünde okudu. Hz. Peygamber incindi ve “Her kim Ka'b'a rastlarsa öldürsün, kanı hederdir,” diye buyurdu. Büceyr de kendisini uyarmak için bir şiir yazarak durumdan haberdar etti. Büyük bir tehlikede olduğunu kendisine bildirdi. Hz. Peygamber'in huzuruna gelip Müslüman olanları bağısladığını yazdı. Ka'b da nasıl bir tehlikede olduğunu anlayıp, telâş ederek hemen Medine'ye geldi. Hz. Ebu Bekir'in yanına vardı. Hz. Ebu Bekir de onu alıp Mescide götürdü. “Ya Resulellah, bir adam biat edecek!” diyerek Hz. Peygamber'in huzuruna çıkardı. Bunun üzerine Ka'b da Hz. Peygamber'in elini tuttu, biat edip diz çöktü. “Ka'b, tövbe etmiş ve Müslüman olarak aman dilemek için huzurunuzda gelmek istiyor, kabul eder misiniz?” diye sordu. Hz. Peygamber de “Evet” diye cevap verdi. Ka'b hemen “Ya Resulellah! Ka'b b. Züheyr benim” deyince Ensar'dan biri kalkıp “Ya Resûlellah izin ver şunun boynunu vurayım” dedi. Hz. Peygamber “Bundan vazgeç, çünkü İslâm dinine meylederek ve tövbe ederek gelmiştir.” dedi. O zaman da Ka'b da Hz. Peygamber'e methiye olarak kaleme aldığı “Bânet Suadı” kasidesini okumaya başladı. Bu methiyeye “Kaside-i Bürde” denilir. “Bürde” ise Arapça “hırka” demektir. Bu şekilde isimlendirilmesinin nedeni, Ka'b onu okurken Hz. Peygamber, son derece memnun olarak sırtından hırkasını çıkarıp Ka'b'a giydirmesidir.. Ka'b da onu alıp ömür boyu bu mukaddes armağan ile övündü.²⁴

²² Vâkıdî, a.g.e., C. III, s. 1075.

²³ Tevbe 9/120.

²⁴ İbn Hişam, a.g.e., C. IV, ss. 144-158; İbn Kesir, a.g.e., C. V, ss. 48-58; Makrizî, a.g.e., C. II, s. 88; İbnü'l Esîr, **İslâm Tarihi, El-Kâmil Fi'Tarih Tercümesi**, I-IX, çev. M. Beşir Eryarsoy, C.

B. Cüheyne

Hız. Peygamber Medine'ye hicret edip Medine'ye yerleştiği zaman, Cüheyneliler onu ziyarete gelerek şöyle dediler: “ *Sen şimdi gelip bizim yakın komşumuz oldun. Bizim sana, senin de bize gönüllerimizin rahat ve emniyette olabilmesi için bizimle bir anlaşma yap.*” Hız. Peygamber de öyle yaptı. Ancak onlar buna rağmen, en azından o arada, İslâm'ı kabul etmediler. Müslümanların Cüheyneliler'i kendi müttefikleri olarak kabul etmeleri için anlaşılan vakit çok erkendi. Dolayısıyla, Cüheyneliler'in bu anlaşmadan ne anladıkları ve onu nasıl yorumladıkları konusunda, sonradan meydana gelen şu olay pek şaşırtıcı değildir: Medine'ye gelişinden altı ay sonra, Hız. Peygamber, bu Yesrib vahasında, örneğin Muhacirlerin yerleştirilmesi, Devlet Anayasası'nın hazırlanması, şehirdeki gayrı Müslim halkı ile bir arada yaşama çare ve imkânlarının araştırılıp bir sonuca bağlanması gibi, zorunlu ilk önlemleri aldıktan sonra, amcası Hamza'nın komutasında 30 kişilik küçük bir askerî birliği, bölgeden geçmekte olan Mekkeli bir ticaret kervanına karşı, Cüheyneliler'in bölgesindeki el-İs mevkiine gönderdi. Bölgenin başkanı olan Cüheyneli Mecdi b. Amr, hem Müslümanlarla hem de Mekkelilerle müttefik idi. Bir çatışmaya engel olmak için derhal araya girdi ve iki taraf da bir çatışmaya girişmeden kendi yoluna devam etti.²⁵

Hız. Peygamber'e, Medine'ye, Abdu'l-Uzza b. Bedr b. Zeyd b. Muaviye el-Cühenî b. Benî Rebîa b. Reşdân b. Kays b. Cüheyne geldi. Onunla beraber anne bir kardeşi olan Ebû Rev'a'da geldi. Hız. Peygamber Abdu'l-Uzza'ya şöyle dedi: “*Sen Abdullah'ın, Ebî Rev'a'ya da sen düşman korkutucususun inşallah ve dedi ki siz hangi kabiledensiniz?*” Dediler ki; “*Benî Gayyan'danız.*” Hız. Peygamber de onlara “*Siz Reşdân oğullarısınız.*” Onların Gavâ adında vadileri vardı. Hız. Peygamber onun ismini değiştirip Ruşdâ ismini verdi. Cüheyne'nin iki dağı el-Eş'ur ve el-Ecrud hakkında şöyle dedi: “*Onlara itaat etmeyiniz.*” Bu kabileye mensup çok sayıda insan İslâm'a geçmiş kabilelerinden hicret ederek Medine'ye yerleşmişlerdi. Bu nedenle

---

II, Bahar Yayınları, Beyrut, 1986, ss. 254-256; Ahmet Cevdet Paşa, a.g.e., C. I, ss. 263-264; Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, s. 371; Algül, a.g.e., C.II, ss. 13-14; Ayrıca bu konuda bkz. Kenan Demirayak, “Kasîdetü'l-Bürde”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. XXIV, ss. 566-568.

²⁵ Vâkidî, a.g.e., C. I, s. 9; İbn Sa'd, a.g.e., C. II, s. 6; Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, s. 361; Ayrıca bu konuda bkz. Hüseyin Algül, “Hamza”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. XV, ss. 500-502.

Hız. Peygamber, muhacir kabilelerin bulunduğu bölgede, onların bulunduğu mahalleye Medine'deki ilk mescidin inşa edilmesi önerilerini kabul etti. Rivayete göre Amr b. Mürre el-Cühenî şöyle demiştir: *“Bizim bir putumuz vardı ona saygı gösteriyorduk. Ben de onun bekçisi idim. Hız. Peygamber'i işittiğim zaman putu parçaladım ve Medine'ye, Hız. Peygamber'in yanına giderek Müslüman olup şahadeti getirdim. Helal ve haram olarak ne geldiyse ona inandım.”* Hız. Peygamber bunu kavmine İslâm'a davet etsin diye gönderdi.²⁶

Hicri ikinci yılın Rebû'l-evvel ayında Buvât²⁷ seferi sırasında anlaşma imzalanmıştı. Anlaşmanın metni şöyle: *“Onlar canları ve malları konusunda güven içindedirler. Onlara ancak din ve aile konusunda haksızlık ve savaş edenlere karşı yardım vardır. Kendi aralarındaki göçebe kabile üyelerinden verdikleri sözü tutarak yükümlülüklerini yerine getirenlere kendilerini her türlü saldırı ve haksızlığa girişmekten alıkoyanlara, yerleşik kabilelere tanınmış olan bütün haklar tanınacaktır. Yardım, Allah'tan istenir.”*²⁸

Yine bunun dışında Cüheyne kabilesinden değişik şahıslara yazdığı mektup ve anlaşmaları vardır. Örneğin, Cüheyne'den Amr b. Ma'bed, el-Huraka oğulları ve Cürmüz oğullarına Rasûlüllah'ın bir mektubu vardır. *“Onlardan Müslüman olan, namaz kılan, zekat ödeyen, Allah'a ve Peygamberlerine itaat eden, ganimetlerden beşte biri ve Peygamber'in safıyy (seçki) payını ayırıp veren, Müslümanlığını açığa vuran ve Müşriklerden uzak duranlara, Allah'ın ve Peygamber'inin emanıyla güven vardır. Müslümanlardan herhangi birinin alacağı varsa, ana parası ödenir, rehinde ribâ bâtıldır. Meyvelerde zekât, onda birdir. Onlara katılanlara da, aynı haklar vardır.”*²⁹ Yine Cüheyne kabilesinden el-Cürmüz b. Rebîa oğullarına Peygamber Efendimiz bir emannâme vermiştir. *“Esirgeyen bağıslayan Allah adına. Peygamber Muhammed Rasûlüllah'tan, Cüheyne'den el-Cürmüz b. Rebîa oğullarına: onlar ülkelerinde güven içindedirler. Müslüman olduklarında sahip buldukları onlarındır.”* Bu anlaşmayı Hicrî altıncı yılından önce İslâm'a girmiş olan Muğîre b.

²⁶ İbn Sa'd, a.g.e., C. I, s. 333.

²⁷ Buvât: Cüheyne'nin dağlarından bir dağdır. Yenbu'un yakındadır. Ayrıca bu konuda bkz. Önkâl, Ahmet, “Buvât Gazvesi”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. VI, s. 478.

²⁸ Hamidullah, **el-Vesâiku's-Siyâsiyye**, s. 262; Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, s. 366.

²⁹ İbn Sa'd, a.g.e., C. I, s. 272; Hamidullah, **el-Vesâiku's-Siyâsiyye**, ss. 262-263.

Şu'be yazmıştır.³⁰ Bu anlaşmalar dışında Hz. Peygamber'in Cüheyne kabilesinden olan bazı şahıslara verdiği ikta yazıları vardır. Onlardan biri Avsece b. Harmele el-Cüheni'ye verdiği ikta yazısı şöyledir: *“Esirgeyen bağışlayan Allah adına. Bu Rasûl'ün Zü'l-Merve'den Avsece b. Harmele el-Cüheni'ye verdiği yazıdır: Ona Belkese/el-Masna/el-Cefelât ve kible dağı Cedd arasındaki yeri vermiştir. Bu konuda kimse ona karşı çıkamaz. Ona karşı çıkanın hakkı yoktur. Avsece'nin hakkı ise sabittir.”*³¹ Yine Cüheyne'den Şemah Oğullarına ikta yazısı şu şekildedir: *“Esirgeyen bağışlayan Allah adına, Bu Muhammed Peygamber'in (Cüheyne'den) Şemah oğullarına verdiği ikta yazısıdır. Sufeyne'de ellerinde tuttukları ve sürdükleri yerleri onlara (ikta) vermiştir. Onlara karşı çıkanın, hakkı yoktur. Onların hakkı ise sabittir.* Bu anlaşmayı el-Âla b. Ukbe yazdı ve tanıklık etti.³²

Abdullah b. Ukeym el-Cühenî Hz. Peygamber'den kendilerine gelen mektubu şöyle anlatmaktadır: *“Hz. Peygamber'in Cüheyne toprağıyla ilgili mektubu, ben delikanlığa yeni adım atmışken, Resûlüllah'ın vefatından bir veya iki ay kadar önce bize gelmişti. Metinde şöyle ibareler de vardı Leşlerin (murdar hayvanın), ne derisinden, ne de sinirlerinden yararlanmayınız. Mektubun metni ise şöyledir: Esirgeyen bağışlayan Allah adına. Bu, Yüce Allah'tan, doğru hak ve konuşan kitap olarak Hz. Peygamber'inin diliyle Amr b. Mürrenin Cüheyne b. Zeyd'e ilettiği bir mektuptur. Toprağın vadileri ve ovaları, vadilerin akarsu yatakları ve sırtları, bitkisini gözetmek, suyunu içmek ve beşte birini ödemek şartıyla sizindir. Birlikte olduklarında nisabı dolduran ve 121-120 arasındaki sürüde iki koyun vardır. Ayrıldıklarında ise her bir nisab için koyun vardır. Çift hayvanına sadaka yoktur. Allah ve hazır bulunan Müslümanlar aramızda tanıktır.”*³³

Bu kabîlenin faziletine dair rivayet edilen hadislerin birinde Hz. Peygamber'in adlarını saydığı bazı kabilelerle birlikte Cüheyneliler'in kendisine yardımcı olduğunu, onların da Allah ve Peygamber'den başka yardımcıları bulunmadığını söylediği görülmektedir.³⁴

³⁰ İbn Sa'd, a.g.e., C. I, s. 271; Hamidullah, **el-Vesâiku's-Siyâsiyye**, s. 263; Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, s. 367.

³¹ İbn Sa'd, a.g.e., C.I, s. 271; Hamidullah, **el-Vesâiku's-Siyâsiyye**, ss. 263-264.

³² İbn, Sa'd, a.g.e., C.I, s. 271; Hamidullah, **el-Vesâiku's-Siyâsiyye**, s. 264.

³³ Hamidullah, **el-Vesâiku's-Siyâsiyye**, s. 265; Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, s. 368.

³⁴ Buharî, Menakıb, 6; Müslim, Fezâ'ilü's-sahabe, ss. 188-195.

Cüheyne kabilesi birçok gazve ve seriyyeye katılmıştır. Bu kabileden bazıları Bedir harbine iştirak etti. Hz. Peygamber Bedir harbine giderken Safrâ denilen mevkiye yakın bir yerde olduğu zaman Besbes El-Cühenî'yi ve Adî b. Ebî Zeğba El-Cühenî'yi Bedr'e, Ebu Süfyan b. Harb ve diğerlerinden haberleri elde etsinler diye gönderdi.³⁵ Yine Cüheyneliler'den Ka'b b. Himâr b. Sa'lebe de Bedir savaşında bulunanlar arasında idi.³⁶ Cüheyneli Rafi' b. Mükeys b. Amr da Uhud savaşına iştirak edip Cüheyne'nin sancağını taşımıştır.³⁷ Aynı şekilde Cüheyneli Adî b. Ebî Zeğba da Uhud savaşına katılmıştır.³⁸

Hicretin ikinci senesinin Rebiülevvel ayında Hz. Peygamber Cüheyne'nin bir dağı olan Buvât'a beraberinde 200 Muhacirle yola çıktı. Maksudı, içlerinde azılı müşrik Ümeyye b. Halef'in de bulunduğu 100 kişilik bir muhafız grubun kontrolü altında hareket eden 2500 develik büyük Kureyş kervanının üzerine yürüyerek onlara göz dağı vermektir. Buvât dağına kadar giden Hz. Peygamber kimseyle karşılaşmadı ve Medine'ye geri döndü.³⁹

Cüheyne kabilesinden Ebu Abdullah b. Ma'kil ve onun kardeşleri Sinan b. Mukarrin ve Süveyd b. Mukarrin Hendek savaşına iştirak edenlerdendir.⁴⁰

Hicrî altıncı yılında Hz. Peygamber Mekke ile Medine arasındaki Arap kabileler ile görüşüyor, onları savaşa davet ediyordu. Bu davet Hudeybiye içindi. Benî Cüheyne kabilesinden, Hudeybiye musâlahasına gitmeyen, evlerinde kalıp işleriyle meşgul olanlar hakkında Fetih sûresi'nin on beş ve on altıncı âyetleri inmiştir. "*Siz ganimetleri almak için gittiğinizde seferden geri kalanlar: Bırakın, biz de arkınıza düşelim, diyeceklerdir. Onlar, Allah'ın sözünü değiştirmek isterler. De ki: <<Siz asla bizim peşimize düşmeyeceksiniz! Allah daha önce sizin için böyle buyurmuştur.>>Onlar size: Hayır, bizi kısıntıyorsunuz, diyeceklerdir. Bilâkis onlar, pek az anlayan kimselerdir.*"⁴¹ "Bedevîlerden (seferden) geri kalmış olanlara de ki: *Siz yakında çok kuvvetli bir kavme karşı savaşmaya çağırılacaksınız. Onlarla, teslim*

³⁵ İbn Hişam, a.g.e., C. II, ss. 265-266; Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, s. 367.

³⁶ İbn Hişam, a.g.e., C. II, s. 353.

³⁷ İbn Sa'd, a.g.e., C. IV, s. 345.

³⁸ İbn Sa'd, a.g.e., C. III, s. 496.

³⁹ Vâkıdî, a.g.e., C. I, s. 12; İbn Hişam, a.g.e., C. I, s. 598; İbn Sa'd, a.g.e., C. II, ss. 8-9; Makrizî, a.g.e., C. I, ss. 73-74.

⁴⁰ İbn Sa'd, a.g.e., C. VI, s. 19.

⁴¹ Fetih, 48/15.

oluncaya kadar savaşacaksınız. Eğer emre itaat ederseniz, Allah size güzel bir mükâfat verir. Ama önceden döndüğünüz gibi yine dönecek olursanız sizi acıklı bir azaba uğrattır!”⁴² Bu âyetlerin sebab-i nüzûlü bu kabileden bazılarının, Hz. Peygamber ile beraber Hudeybiye’ye çıkmamaları ve birbirlerine “ Muhammed bizi silahları çok ve iyi hazırlanmış bir kavimle mi savaştıracak? Halbuki Muhammed ve ashabi bir avuç insanlardır. Onlar bu seferden asla dönemezler, ne silahları ne de sayıları vardır. Bedir’de öldürülenlere intikam sözü vermiş bir kavimle savaşmaya gidiyorlar” demelerinden dolayıdır.⁴³ Rivayete göre Hz. Peygamber, Hudeybiye dönüşünden bir sene sonra H. yedinci yılın başlarında Hudeybiye’ye iştirak edenlerle birlikte Hayber Seferine çıkmış, orayı fethetmişti. Bu fetihden Müslümanlara, çokça ganimet düşmüş, buna iştirak etmeyenler, ganimet hırsına kapılarak talepte bulunmuşlardı. On beşinci âyette bu duruma işaret edilmiştir. Hz. Peygamber Hudeybiye’de bulunanlarla Hayber’e gitmiş, ganimetleri onlara taksim etmiş, geri kalanlara ganimet verilmeyeceğine, ganimete özellikle Hudeybiye’ye katılanların ortak olacaklarına dair ilâhî hükmü uygulamıştı.⁴⁴ Hudeybiye’ye katılanlar arasında Cüheyneli Rafi‘ b. Mükeys b. Amr ve kardeşi Cündeb b. Mükeys idi. İkiisi de Hz. Peygamber’e ağaç altında biat etmiştir. Bunlar dışında Ebu Dubeys el-Cühenî ve Süveyd b. Sahr el- Cühenî de Hudeybiye’de bulunmuşlardır.⁴⁵ Hayber Seferinin ganimetleri taksim edildiği zaman Cüheyne’den katılanlara da bir pay verilmiştir.⁴⁶

Hz. Peygamber H. 8. yılda Ensar ve Muhacirin içinde bulunduğu ve Ebu Ubeyde b. Cerrah’ın emir olduğu 300 kişilik bir seriyye Cüheyne üzerine gönderdi.⁴⁷ Ebu Ubeyde komutasındaki bu seriyyede, yiyeceklerini taşıyan develerin dışında binek hayvanı yoktu ve Müslümanlar piyade olarak yola çıkmışlardı.⁴⁸ Bunlar Medine’den ayrılırken yanlarına erzak olarak sadece hurma almışlardı.⁴⁹ Bu arada şiddetli bir açlığa maruz kalarak “Habat” denilen ağaç yapraklarını sopalarla düşürerek yemek zorunda kalmışlardı. O kadar ki, bu yaprakları yemeleri yüzünden ağızlarının, ot yiyen develerin ağızları gibi olduğu, diş etlerinin iltihaplandığı ve

⁴² Fetih, 48/16.

⁴³ Vâkıdî, a.g.e., C. II, s. 574.

⁴⁴ Vâkıdî, a.g.e., C. II, s. 620.

⁴⁵ İbn Sa‘d, a.g.e., C. IV, ss. 345-348.

⁴⁶ İbn Hişam, a.g.e., C. III, s. 365.

⁴⁷ Vâkıdî, a.g.e., C. I, s. 6.

⁴⁸ Vâkıdî, a.g.e., C. II, s. 774.

⁴⁹ İbn Sa‘d, a.g.e., C. III, s. 411.

ağızlarının yara bere içinde kaldığı rivayet edilmektedir.⁵⁰ Bu nedenle de seriyyenin, “Habat seriyyesi” olarak anıldığı anlaşılmaktadır. Seriyyenin bu sıkıntılı yolculuğunda, Ensar’ın ileri gelenlerinden Sa’d b. Ubâde’nin oğlu Kays b. Sa’d, kendisinin de içinde bulunduğu seriyyenin açlık problemini halletmek için bir çare bulmuştu. Buldukları bölgede yaşayan sahil halkından, kendisine bedelini Medine’de hasat mevsiminde hurma olarak vermek üzere deve satacak birilerini aramış, sonunda Cüheyne’li bir adamı böyle bir alış-verişe razı etmişti. Ancak, seriyyede bulunan Hz Ömer, Kays’ın kendisine ait bir malı olmadığını, bu nedenle yaptığı alış-verişin hayret verici olduğunu söyleyerek bu şekildeki bir ticarete karşı çıkmıştı. Kays b. Sa’d Hz Ömer’in muhalefetine rağmen bu ticaretini yapmakta kararlı davranarak, Cüheyne’li adam ile konuşmuştu. Kays b. Sa’d Cüheyne’li deve sahibine: *“Bedelini Medine’de vereceğim hurma ile ödemek üzere bana develerini satar mısın?”* Cüheyne’li adam: *“iyi de, sen kimsin, ben seni tanımıyorum ki?”* diye sordu. Kays b. Sa’d da: *“ben Sa’d b. Ubâde b. Dûlemî’nin oğluyum”* deyince, Cüheyne’li adam güveneceği bir kaynak bulmanın sevinciyle: *“sen soyunu neden daha önce söylemedin. Yesrib halkının ulusu Sa’d’la aramızda sadece kardeşlik ve dostluk vardır”* diyerek alış-verişe razı olmuştu. Bununla birlikte Cüheyne’li adam, kendini garantiye almak için Kays’ın yanında bulunan Ensar ve Muhacirlerden bazı kimselerin de bu ticarete kefil olmalarını istiyordu. Ancak oradakilerin arasında bulunan Ömer b. Hattab: *“ben bu işe kefil olmam. Çünkü bunun ne ödeme gücü ne satıp ödeyeceği malı vardır. Taahhüt ettiği mal babasına aittir.”* Diyerek kefil olmaktan kaçınmıştı. Bunun üzerine Cüheyne’li adam, muhtemelen Kays’ın zor durumda kaldığını düşünerek, kefil istemekten vazgeçti: *“vallahi, herhalde Sa’d b. Übâde, birkaç deve yükü hurma için oğlunun taahhüdüne aykırı hareket etmez. Ben karşımda temiz yüzlü ve şerefli iş yapan birini görmekteyim”* dedi. Kays, üç gün üst üste aldığı develeri keserek seriyyede bulunan Müslümanlara yedirdi ve böylece bu asil davranış ile seriyyenin o günlerdeki sıkıntısını çözebilmiştir.⁵¹

Hiz. Peygamber Mekke Fethine çıkacağı zaman Cüheyne’li Rafi’ b. Mükeys ve onun kardeşi Cündeb b. Mükeys’i Cüheyne’ye elçi olarak gönderdi. Hiz. Peygamber Cüheyne kabilesine fethi hazır olmaları ve Ramazan ayında Medine’de bulunmaları

⁵⁰ Vâkıdî, a.g.e., C. II, s. 775; Makrizî, a.g.e., C. I, s. 346.

⁵¹ Vâkıdî, a.g.e., C. II, ss. 775-776; Makrizî, a.g.e., C. I, s. 346; İbnü’l Esîr, a.g.e., C. II, s. 216.

gerektiğini bunların vasıtasıyla bildirmiştir. Tebük savaşına da çıkacağı zaman aynı kişilere bu vazifeyi vermiştir.⁵² Bu kabîle sekiz yüz askerle Mekke fethine iştirak etmiş, bunlardan ellisi atlı idi. Dört tane sancağı vardı. Bu sancakları Süveyd b. Sahr, İbn Mükeys, Ebî Zura ve Abdullah b. Bedr taşıyordu.⁵³ Mekke'ye girerken Cüheyne Seleme b. Mîla müşrikler tarafından şehit edildi. Kendisi Halid b. Velîd'in süvarilerindendi.⁵⁴ Kabile aynı kişilerin taşıdığı dört sancakla Huneyn savaşına da iştirak etmişti.⁵⁵

Tebük Seferine Cüheyne kabilesinden bazıları katılmamıştır. Bunlar hakkında şu ayet inmiştir: ⁵⁶“*Medine halkına ve onların çevresinde bulunan bedevî Araplara Allah'ın Resûlünden geri kalmaları ve onun canından önce kendi canlarını düşünmeleri yakışmaz. İşte onların Allah yolunda bir susuzluğa, bir yorgunluğa ve bir açlığa dâçar olmaları, kâfirleri öfkeli edilecek bir yere (ayak) basmaları ve düşmana karşı bir başarı kazanmaları, ancak bunların karşılığında kendilerine salih bir amel yazılması içindir. Çünkü Allah iyilik yapanların mükâfatını zâyi etmez.*”⁵⁷

C. Damra

Hz. Peygamber H. ikinci yılının Safer ayında bir Medinelî'yi (Sa'd b. Ubade'yi) hükümet işlerini yürütmek üzere kendi yerine vekil bırakıp Medine'den ayrıldı. Mekke'li 60 Muhacir'den oluşan bir askerî birliğin başında, annesinin yaklaşık elli yıl önce defnedildiği Ebvâ'ya geldi. Hadislerde nakledildiğine göre muhtemelen annesinin kabrini ziyareti sırasında, henüz çok küçükken tatmış olduğu anne şefkatini hatırlayarak gözlerinden yaşlar döküldü. Buradan sonra altı mil daha ilerleyerek, Benî Gıfâr'ın akrabaları olan Benî Damra topraklarındaki Veddân'a geldi. Burası Medine'nin güneyine 3 günlük uzaklıkta bulunmaktaydı. Hz. Peygamber ancak iki hafta sonra evine dönebilmişti. Bu durumda, bütün bir haftayı bölge sakinleriyle, özellikle de gayri Müslimlerle bir anlaşma gerçekleştirmek üzere Veddân'da kalmış olsa gerektir. Bu müzakereler sonunda ortaya çıkan belge, Hz. Peygamber'in imzaladığı ilk uluslar arası anlaşmadır ve buna bakarak o dönemdeki

⁵² İbn Sa'd, a.g.e., C. IV, s. 346.

⁵³ Vâkıdî, a.g.e., C. II, ss. 799- 800; Makrizî, a.g.e., C. VII, s. 171.

⁵⁴ İbn Hişam, a.g.e., C. IV, s. 49, 50.

⁵⁵ Vâkıdî, a.g.e., C. III, s. 896.

⁵⁶ Vâkıdî, a.g.e., C. III, s. 1075.

⁵⁷ Tevbe 9/120.

İslâm Devlet diplomasisi hakkında biraz da olsa fikir edinilebilmektedir.⁵⁸ Bu belgenin tam metni şöyledir: “*Rahmân ve Rahîm olan Allah’ın adıyla! Bu, Resûlüllah Muhammed’in Beni Damra b. Abd Menât b. Kinâne kabilesiyle yaptığı yazılı anlaşmadır: Onların canları ve malları emniyette olacak ve kendilerine bir saldırı olması halinde yardım edilecektir. Buna karşılık, onlar da Resûlüllah (s.a.v.)’e yardım ellerini uzatacaklardır. Bu hükümler, deniz dalgaları bir istiridye kabuğunu veya bir yün parçasını eritip yok edinceye kadar yürürlükte olacaktır. Müslümanların Allah yolunda yapacakları seferler bundan müstesnadır. Ayrıca, Resûlüllah (s.a.v.) kendilerini ne zaman yardıma çağırırsa, hiç vakit geçirmeden yardıma koşacaklardır. Bu nedenle onlar Allah’ın ve Resûlünün teminatı altındadırlar. Yine onlar arasında olup, verdikleri bu sözleri tutacak ve anlaşmayı bozmaktan kaçınacak kimselere de yardım eli uzatılacaktır.*”⁵⁹

İbn Sa’d’da olan rivayet de yukarıdakine benzer, onun bir özeti gibidir: “*Hicretinden 12 ay sonra, bir Sefer ayında yola çıktı ve bu esnada Damra’lı Mahşî b. Amr ile bir ittifak anlaşması imzaladı. Böylece o, Damrîler’e yönelik bir askerî harekate kalkışmayacağını, kendisinin de onlardan gelecek bir saldırıya maruz kalmayacağını, ve nihayet kendisine karşı onların hiçbir düşman tarafa yardım etmeyeceklerini hükme bağlamış oldu.*”⁶⁰

Damra kabilesi Mekke Fethine Halid b. Velîd’in komutasında katılmıştır.⁶¹ Sancağını da Sa’d b. Leys ve Haris b. Malik taşıyorlardı.⁶² Hz. Peygamber, son Bedir Gazvesinde onunla sözleştikleri yerde buluşmak için Ebû Süfyan’ı bekliyordu. Damra kabîlesinden Mahşî b. Amr ona geldi ve şöyle dedi: “*Ey Muhammed! Şu suyun yanına, Kureyş ile karşılaşmak için mi geldin?*” Dedi ki: “*Evet ey Beni Damra’nın kardeşi! İstersen sana ve kavmine olan ahdimizi bozalım ve bu yerden ayrılmadan çarpışalım.*” Damrî şöyle cevap verdi: “*Hayır Ya Resûlellah! Biz seninle ahdimizi bozmayız, biz size saldırmayız, seninle olan anlaşmamıza da sınıksız sarılırız.*” Bütün bunları Ma’bed b. Ebî Ma’bed el-Huzaî de duydu ve hızlıca oradan

⁵⁸ İbn Hişam, a.g.e., C. II, s. 241; Makrizî, a.g.e., C. I, s. 73; Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, s. 363.

⁵⁹ Süheyli, a.g.e., C. V, ss. 51-52; Hamidullah, **el-Vesâiku’s-Siyâsiyye**, ss. 266-267; Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, ss. 363-364.

⁶⁰ İbn Sa’d, a.g.e., C. I, s. 274.

⁶¹ Vâkıdî, a.g.e., C. II, s. 820.

⁶² Makrizî, a.g.e., C. VII, s. 171.

ayrıldı. Huzaî sekiz gündür orda idi. Panayır ehlini ve Resûlullah'ın ashabını gördü. Mahşî'nin söylediklerini de duyup ordan ayrıldı ve Mekke'ye gitti. Bedir panayırının haberini getiren ilk kişi idi. Kureyşliler ona sordular o da Ashab-ı Muhammed'in çokluğunu, bunların panayırdekilerin olduğunu ve Hz. Peygamber'in Damrî'ye söylediklerini şöyle diyerek anlattı: *Muhammed iki bin kişi ile anlaştı. Panayırdekiler ayrılana kadar sekiz gün orada kaldılar.*" Safvân b. Ümeyye Ebû Süfyan'a dedi ki: *"Vallahi o kavme o gün söz vermeni yasaklamıştım. Bak şimdi cesaretlenip üzerimize geliyorlar. Anlaşmayı bozduğumuzu ve onlardan zayıf olduğumuzu fark ettiler."* Hemen orda Hz. Peygamber'i öldürme konusunda plan yapmaya ve etraftaki Bedevîler'i yardıma çağırmaya başladılar. Büyük mallarını toplayıp Mekke ehline haber yolladılar. Onların hepsi de varını yoğunu getirdiler.⁶³ Benî Damra Huneyn savaşına da iştirak eden kabilelerdendir.⁶⁴

Aslen Damra kabilesinden olan Amr. B. Ümeyye Hz. Peygamber dönemindeki diplomatik faaliyetlerde çok mühim vazifeler üstlenen bir kişidir. Hicretten 25 sene önce dünyaya geldi. Hz. Peygamber'in amcası Hâris'in torunu Süheyle bint Übeyde ile evlendi. Kayınpederi olan Übeyde ilk Müslümanlardan olup Bedir savaşında şehit düşmüştür.⁶⁵

Başlangıçta Amr b. Ümeyye İslâm hareketine karşı duyarsız kalmış ve Bedir ve Uhud savaşlarında Mekkeliler'in safında yer almıştır. Onun İslâm'a girişi ancak Uhud savaşından sonra Mekkeliler'in geri çekildikleri döneme rastlar. Hiçbir kaynak bu iki kanlı savaşı sırasında kendisinin herhangi bir askerî harekâta katıldığı hakkında bilgi vermez. Anlaşıyor ki bu savaşlarda da formalite icabı iştirak etmiştir.⁶⁶

H. 4 yılında, Bedevîler'in önde gelen başkanlarından Ebû Berâ' Mulâ'ib el-E'inne, hediyelerle birlikte Hz. Peygamber'i ziyaret için Medine'ye geldi. Ancak İslâm'a girmek istemiyordu. Karşılıklı görüşmeler sonucunda, Hz. Peygamber, kendi kabilesinde İslâm'ı yaymak üzere çok sayıda sahabeyi kendisiyle birlikte götürmeye ikna etti. Amr b. Ümeyye de onlardan biri idi. Bi'ri Maûne denilen yerde, Ebû Berrâ'nın yeğeni Âmir b. Tüfeyl Müslümanlara ani bir baskın tertip etti. Hayvanları

⁶³ Vâkıdî, a.g.e., C. I, s. 388; İbn Hişam, a.g.e., C. III, s. 220.

⁶⁴ Vâkıdî, a.g.e., C. III, s. 896.

⁶⁵ İbn Sa'd, a.g.e., C. IV, s. 248.

⁶⁶ Vâkıdî, a.g.e., C. II, ss. 741-744; Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, s. 373.

otlatmak için gruptan ayrılan Amr ve bir başka Medine’li Müslüman dışında tüm kabile katledildi. Döndüklerinde düşman süvarileri hala oradaydı. Girdikleri çatışma sonunda Amr esir edildi, arkadaşı ise şehit düştü. Ancak saldırgan Amir b. Tüfeyl: “*Annem bir köle azat etmeyi adak etmişti*” diyerek, onu fidye almadan serbest bıraktı. Amr tebliğle görevlendirilen yetmiş arkadaşının şehit edildiğini haber vermek için yaya olarak Medine’ye yöneldi. Ancak Medine yakınlarında bu kılıçtan geçirme olayının sorumlusu olan kabileye mensup iki kişiye rastladı ve onların Hz. Peygamber’in himayesi altında olduklarından habersiz, kendi yollarına gitmekte olan bu iki kişiyi öldürdü. Hz. Peygamber Amr’ın başından geçenleri öğrenince, yanlışlıkla öldürülen bu iki kişinin yakınlarına kan diyetini gönderdi. Bu olayı vahiy yoluyla öğrenen Hz. Peygamber, hiçbir felâket karşısında bu kadar üzülmemiş ve faciaya yol açanlara bir ay süreyle sabah namazlarında beddua etmiştir.⁶⁷

Ebu Süfyân, Hz. Peygamber’i öldürmek üzere Medine’ye bir bedeviyi göndermişti. Böylece hem Bedir savaşında öldürülen çok sayıda yakın akrabasının, hem de Müslümanlar tarafından Mekke ticaret kervanlarına karşı yürütülen ve arkası gelmeyen ekonomik baskının öcünü almak istiyordu. Hz. Peygamber bu suikastten kurtuldu. Bu sırada, Müslüman muallimlerin haince kılıçtan geçirildiği er-Recî’ olayı meydana geldi. Bu davetlilerden ikisi tutsak edilerek Mekkeliler’e satılmış, onlar da bu iki Müslüman’ı çarmıha gererek katletmişlerdi. Bu durum karşısında Hz. Peygamber, Ebu Süfyân’ı öldürmeleri için Amr b. Ümeyye ve yanındaki Medineli Müslümanı gönderdi. Amr’ı Mekke’de tanıdılar ve Ebu Süfyân bunun geliş amacını anladı. Sadece kendi güvenliği için değil, aynı zamanda ellerinden kaçmış olan Amr’ı yakalamak üzere tedbirlerini aldı. Amr ve arkadaşı dağlardaki bir mağaraya saklanmışlardı. Ertesi gün aramaya son verildiğinde, kendisi yeniden şehre gelerek, Hubeyb’in çarmıha gerilmiş durumdaki cesedini bulunduğu yerden indirdi. Daha sonra, o sırada karşılaştığı halktan üç kişiyi öldürüp birini de esir aldı ve sağ salım Medine’ye dönerek olup bitenleri Hz. Peygamber’e anlattı.⁶⁸

⁶⁷ Buhârî, Meğâzî 28; Müslim, Mesâcid 297; Vâkıdî, a.g.e., C. I, s. 347-350; İbn Hişam, a.g.e., C. III, ss. 193-195; İbn Sa’d, a.g.e., C. II, ss. 53-54, C. III, s. 556; Makrizî, a.g.e., C. I, ss. 181-183; Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, ss. 373-374; Algül, a.g.e., C. I, s. 383; Apak, Ana Hatlarıyla İslam Tarihi – I, ss. 306-307; İrfan Yücel, **Peygamberimizin Hayatı**, 6. b., DİB. Yay., Ankara, 1992, ss. 151-152; Ayrıca bu konuda bkz. Ahmet Önkâl, “Bi’r-i Maûne”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. ss. 195-196.

⁶⁸ İbn Sa’d, a.g.e., C. II, ss. 93-94, C. IV, ss. 248-249; Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, ss. 374-375.

İslam Tarihi ile ilgili kaynaklarda Hz. Peygamber Amr b. Ümeyye ed-Damrî vasıtasıyla yedinci yılı Muharrem ayında İslam'a davet için gönderdiği mektuptan söz edilir. Mektup Habeş kralına Amr b. Ümeyye tarafından ulaştırılmıştır. Mektup metni şu şekildedir: *“Allah'ın Elçisi Muhammed'den, Habeşistan Hükümdarı Necâşi'ye: kendisinden başka hiçbir Tanrı olmayan gerçek hükümdar (Melik), Mukaddes (Kuddus), Esirgeyici (Selam), Kurtarıcı olan Allah'a övgü (hamd) ile sözlerime başlarım. Kesinlikle onaylayıp tanıklık ederim ki Meryem oğlu İsa Allah'ın Ruhü ve Kelimesidir ve O, bu (Kelimeyi), iffetli, dokunulmamış Meryem üzerine bırakarak, tıpkı Adem'i kendi eliyle yarattığı gibi onu kendi Ruhü ve Üflemesinin etkisiyle gebe bırakmıştır. Seni Tek ve hiçbir ortağı olmayan Allah'ın yoluna ve O'na itaat konusunda karşılıklı yardımlaşmaya davet ediyorum; beni izle ve bana gelmiş olan şeye iman et, zira ben Allah'ın elçisiyim. Öyle ise seni, sorumluluk ve yönetimin altındakileri her şeye gücü yeten (Kâdir) ve Yüce olan Allah'a davet ediyorum. Öğüt ve önerilerimi kabul etmenizi tavsiye ederim.”*⁶⁹

Amr b. Ümeyye Peygamber (a.s)'ın mektubunu Necâşi'ye sunduktan sonra şöyle hitap etti: *“Ey Ashama! Bana düşen söylemek, sana düşen de dinlemektir. Sen bize ne kadar şefkat ve nezaket gösterdinse, bizim de sana o derece güvenimiz olmuştur. Biz senden hangi hayrı ve iyiliği ummuştuk, muhakkak ki ona kavuşmuşuzdur. Biz senden hiçbir zaman hiçbir hususta hiçbir korku ve endişe duymamış; daima emniyet ve güven içinde bulunmuşuzdur. Zaten, biz senden, 'sizinle bizim aramızda, İncil reddolunmaz bir şahit, haksızlık etmez, bu yolda kesip aralayıcı hüküm verir bir hâkim olsun! Şu kadar ki, Yahudiler'in İsa ve Meryem hakkındaki davranışları gibi, sen de şu ümmî Peygamber hakkında kötü davranmayasın! diye bir huccet ve teminat da almış bulunuyorduk.’ Hz. Peygamber elçilerini ayırıp hükümdarlara yolladığı zaman, ben, o elçilerin kendileri için ummadıkları şeyi senden umduğum ve onların korktukları şey hakkında ben senden emniyet içince bulunduğum halde, geçmişteki hayr ve iyiliklere göre ecir ve mükafat bekleyerek gelip huzuruna çıkmış bulunuyorum.”*⁷⁰

⁶⁹ İbn Sa‘d, a.g.e., C. IV, ss. 248-249; Hamidullah, *el-Vesâiku's-Siyâsiyye*, ss. 99-100; Yücel, a.g.e., ss. 192-193.

⁷⁰ Köksal, *İslâm Tarihi*, (Medine Devri), C. VI-VII, ss. 24-25.

Bundan sonra Necâşi Hz. Peygamber'e şöyle cevap yazmıştır: *“Esirgeyen bağışlayan Allah adıyla. Allah'ın elçisi Muhammed'e Necâşi Asham b. Ebcer'den. Sana kendinden başka İlah olmayan ve beni İslam'a eriştiren Allah'ın selamını, rahmetini ve bereketini dilerim. Bana İsa'nın durumundan söz ettiğin mektubun geldi ey Allah'ın elçisi. Göğün ve yerin Rabbine and olsun ki, İsa, senin anlattığından üzüm çöpü kadar fazla değildir; o senin dediğin gibidir. Bize gönderdiğini tanıdık. Ben senin Allah'ın elçisi olduğuna inanarak ve tasdik ederek şehâdet ederim. Müslüman oldum ve sana beyat ettim. Sana, oğlum Uriha b. Asham b. Ebcer'i gönderdim. Ben sadece kendime malikim. Eğer sana gelmemi istersen, gelirim ey Allah'ın elçisi! Ben söylediğinin hak olduğuna şehâdet ederim. Selam sana ey Allah'ın elçisi.”*⁷¹

Amr Huneyn Gazvesi'ne, Taif Muhasarasına ve Tebük Seferine katıldı. Hicretin dokuzuncu yılında Halid b. Velid kumandasında Dümetülcendel emiri Ükeydir'e karşı gönderilen seriyyede yer aldı. Ükeydir'in esir alındığı haberini ve elde edilen ganimetleri Hz. Peygamber'e ulaştırdı.⁷² Aynı yılın sonunda Hz. Peygamber'in Müseylime'yi İslam'a davet eden mektubunu Benî Hanîfe kabilesine götürdü ve onun cevabını getirdi.⁷³ Amr, Muaviye devrinde Medine'nin Harrâttin (Marangozlar) mahallesindeki evinde vefat etti. cahiliye devrinden beri cesareti, atılganlığı ve zekasıyla tanınırdı. Hz. Peygamber'den rivayet ettiği yirmi hadis Kütüb-i Sitte'de yer almaktadır.⁷⁴

D. Müdlic

Hz. Peygamber Medine'ye doğru çıktığı hicret yolculuğu esnasında Beni Müdlic'in reislerinden Sürâka b. Mâlik, Mekkeliler'in vaad ettiği ödülü almak amacıyla peşine düşmüş, fakat ona yetiştiği sırada atının tökezlenmesi üzerine onun mânevî güçler tarafından korunduğunu anlayıp kendisinden özür dilemiş ve ileride kullanmak için yazılı bir emâname almıştı. Ardından da Medine yolcularını aramaya çıkan başka savaşçıları yanlış yönlendirmek suretiyle onların kafiye

⁷¹ Hamidullah, *el-Vesâiku's-Siyâsiyye*, ss. 104-105.

⁷² Vâkîdî, a.g.e., C. III, s. 1026.

⁷³ İbn Sa'd, a.g.e., C. I, s. 273; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, s. 377.

⁷⁴ İbn Sa'd, a.g.e., C. IV, ss. 248-249.

ulaşmalarına engel oldu.⁷⁵ Bu arada kendisine hediye etmek istediği deve ve koyunları Hz. Peygamber'in almayı Sürâka'nın aklından hiç çıkmamıştı. Nitekim Hz. Peygamber H. 2. Yılı ortalarında, kaynakların belirttiğine göre 150 ashabıyla birlikte Uşeyre yöresinde bulunan Müdliclerin arazisine girdiğinde Sürâka'nın kendisine beslediği minnet ve şükran duygularının bir ifadesi olmak üzere Bedevî usullerine göre sefere katılan herkese ikramda bulundu. Misafirperverlik konusunda o derece cömert davranıldı ki, Suriye'ye doğru yol almakta olan Kureyşliler'e ait büyük bir ticaret kervanını takip etmek mümkün olmadı ve bu ağırlama kervanını kaçmasına sebep oldu.⁷⁶

Hz. Peygamber'in Üşeyre Sefer'ine çıkmasının sebebi bir askeri ittifak anlaşması yapmaktı ve neticede bunu başardı. Bu anlaşmanın metni bugün elimizde bulunmamakla birlikte, aynı dönemde Damra, Gıfar ve Cüheyne kabileleriyle imzalananlara benzer olması kuşkusuzdur.⁷⁷

Benî Müdlic kabilesi henüz İslâm'ı kabul etmemişlerdi. Hz. Peygamber ile yaptıkları anlaşmaya rağmen, gayri Müslimlerle yaptığı tüm anlaşmaları iptal ettiğini açıkladığı H. 9. yılına kadar da müşrik olarak kaldılar.⁷⁸ Süraka ise bundan yaklaşık bir yıl önce bizzat İslâm'ı kabul etmiş ve Hz. Peygamber ona büyük itibar göstermişti. Süraka İslâm'ı kabul ettiği zaman Hz. Peygamber'e şöyle bir soru sordu: *"Başkalarına ait develer bazen benim kendi hayvanlarım için suyla doldurduğum yalıklara gelip su içiyorlar, ben de ses çıkarmıyorum. Acaba bu hareketim Allah katında güzel bir davranış mıdır?"* Hz. Peygamber şöyle cevap verdi: *"Hiç kuşkusuz! Susamış hangi yaratığa karşı olursa olsun yapılacak iyilik Allah'ın nazarında övgüye layık bir davranıştır."*⁷⁹

Müdlic kabilesinden Vakkas b. Mücezziz el-Müdlicî Zû Kırd gazvesinden şehit olmuştur.⁸⁰ Hz. Peygamber'in H. 9. (M. 630) yılında düzenlediği ilk deniz

⁷⁵ Buhârî, Menâkıbu'l-Ensâr 45; İbn Hişam, a.g.e., C. II, ss. 134-135; İbn Sa'd, a.g.e., C. I, ss. 235-236; Köksal, **İslâm Tarihi** (Mekke Devri), İrfan Yay., İstanbul, 1973, ss. 367-369.

⁷⁶ Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, s. 368.

⁷⁷ İbn Hişam, a.g.e., C. II, s. 249; Süheylî, a.g.e., C. V, s. 59; Makrizî, a.g.e., C. I, ss. 74-75; Hamidullah, **el-Vesâiku's-Siyâsiyye**, s. 266.

⁷⁸ Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, s. 369.

⁷⁹ İbn Hişam, C. II, s. 135.

⁸⁰ İbn Hişam, a.g.e., C. III, s. 296.

seferinin kumandanlığına Müdlicoğullarından Alkame b. Mücezziz'i tayin etmiştir. Bu seriyye Habeşli bir topluluk üzerine gönderilmişti.⁸¹

Fetih günü hakkında Benî Cezîme'den bir adamın şiiri:

“Bizden yana Allah Müdlic'e sabahladığı zaman ceza versin ki yürüdü ve yerleşti.

Toplu mallarımızın üzerine konup onu taksim etmeye başladılar, Bizde süngüler birinci suyunu içmişti, ikinciye de içtiler.

Vallahi şayet Muhammed soyunun dini olmasaydı, elbette onlardan olan atlılar kaçır ve uzaklaşırlardı. Gönderilen ve dağılan çekirge toplulukları gibi bir ordu birliğinin onlara yardım etmemesi onlara zarar vermez.”⁸²

Rivayete göre bazı durumlarda dişi deveden faydalanmanın günah sayılması âdeti Müdlicoğulları tarafından başlatılmıştır. Kur'an-i Kerim bu tür âdetleri kaldırmış şu ifadelerle kaldırdı: *“Allah bahîra, sâibe, vasîle ve hâm diye bir şey (meşru) kılmamıştır. Fakat kâfirler, yalan yere Allah'a iftira etmektedirler ve onların çoğunun da kafaları çalışmaz.”⁸³ “Onlar saçma düşüncelerine göre dediler ki: 'Bu (tanrılar için ayrılan) hayvanlarla ekinler haramdır. Bunları bizim dilediğimizden başkası yiyemez. Bunlar da binilmesi yasaklanmış hayvanlardır.' Birtakım hayvanlar da vardır ki, (Allah böyle emrediyor diye) O'na iftira ederek üzerlerine Allah'ın adını anmazlar. Yapmakta oldukları iftiraları yüzünden Allah onları cezalandıracaktır. Dediler ki: 'Şu hayvanların karınlarında olanlar yalnız erkeklerimize aittir, kadınlarımıza ise haram kılınmıştır. Şayet (yavru) ölü doğarsa, o zaman (kadın erkek) hepsi onda ortaktır.' Allah bu değerlendirmenin cezasını verecektir. Şüphesiz ki O hikmet sahibidir, hakkıyla bilendir.”⁸⁴*

Benî Müdlic ile Huzâa, antlaşmalarına sadık kaldıkları belirtilen müşrik kabileler arasında gösterilmektedir. İşte bu durum Kur'an-ı Kerim'de şu şekilde tasvir edilmektedir: *“Ancak kendileriyle antlaşma yaptığınız müşriklerden (antlaşma*

⁸¹ Vâkıdî, a.g.e., C. III, s. 983; İbn Sa'd, a.g.e., C.II, s. 163; Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, ss. 369-370; Hamidullah, **Hz. Peygamber'in Savaşları**, çev. Nazire Erinç Yurter, Beyan Yay., İstanbul, 2002, ss. 156-157.

⁸² İbn Hişam, a.g.e., C.IV, s. 77.

⁸³ Mâide 5/103; İshak Yazıcı, “Bahîre”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. IV, s. 487.

⁸⁴ En'âm, 6/138-139.

*şartlarına uyan) hiçbir şeyi size eksik bırakmayan ve sizin aleyhinize herhangi bir kimseye arka çıkmayanlar (bu hükmün) dışındadır. Onların antlaşmalarını, süreleri bitinceye kadar tamamlayınız. Allah (haksızlıktan) sakınanları sever.*⁸⁵ Rivayet olduğuna göre, Hz. Peygamber ile müşrikler arasında “Kâbe’yi tavaftan kimseyi engellemek ve Mekke şehrinde kimse tehdit edilmemek ve korkutulmamak” üzere bir genel sözleşme, ayrıca Huzâa, Müdlic v.s. Arap kabileleri ile o kabilelerin özelliklerine göre yapılmış olan ve belli süreleri içeren ikili sözleşmeler vardı.⁸⁶

E. Gıfâr

Gıfâr kabilesinden olan Ebû Zerr Cündeb b. Cünâde b. Süfyân el-Gıfârî çok erken dönemde Müslüman olmuştu. Ebu Zerr Gıfâr halkı gibi putlara tapmaz, onlardan nefret ederdi. Bizzat belirttiğine göre İslâm’ı kabul etmeden iki üç yıl önce Allah’a ibadet etmeye başladı. Hanîfler’le yakın ilgisi olduğu anlaşılan Ebû Zerr, Mekke’de Hz. Peygamber’in bir olan Allah’a inanmaya davet ettiğini duyunca oraya gitti ve bir çok güçlükten sonra Hz. Peygamber’i bularak Müslüman oldu. Yine kendisinden nakledildiğine göre Hz. Peygamber Gıfâr kabilesinden birinin gelip Müslüman olmasına hayret etmiş, Allah Teâlâ’nın dilediğine hidâyet nasip edeceğini söylemiştir.⁸⁷ İlk bedevî Müslüman diye bilinen Ebû Zerr’in dördüncü veya beşinci kişi olarak İslâmiyet’i kabul ettiğine dair rivayete göre, bu olayın nübüvvetin ilk yıllarında meydana geldiği söylenebilir. Kâbe’nin yanına giderek Müslümanlığını ilan eden Ebû Zerr Müşrikler tarafından kıyasıya dövüldü, ancak Abbas b. Abdülmuttalib’in araya girmesiyle ölümden kurtuldu. Ertesi gün yine aynı yerde Müslüman olduğunu söyleyip dövülünce Hz. Peygamber onu, kabilesinin halkını İslâmiyet’e davet etmek üzere geri gönderdi ve çağrılmadıkça Mekke’ye gelmemesini istedi. Ebû Zerr aldığı emri aynen uyguladı ve gayretleri sayesinde kabile halkının yarısı İslâmiyet’i kabul etti. Bu dönemde onun Kureyş kervanlarına baskınlar düzenlediği, bunlardan Kelime-i Şehâdet getirenlere mallarını geri verdiği

⁸⁵ Tevbe, 9/4.

⁸⁶ Elmalılı M. Hamdi Yazır, **Hak Dini Kur’an Dili**, I-X, sad. İsmail Karaçam, Emin Işık, Nusrettin Bolelli, Abdullah Yücel), C. IV, İstanbul, 1992, ss. 272-273.

⁸⁷ İbn Sa‘d, a.g.e., C. IV, s. 223.

ele geçirdiği ganimetleri kabilesinden sadece Müslüman olanlara dağıttığı rivayet edilmektedir.⁸⁸

Hz. Peygamber Gıfâr kabilesinin mensuplarıyla Hicretin ikinci yılında Damra, Müdlic ve Cüheyne ile yapılan anlaşmaya benzer bir anlaşma yapmıştır. Bu anlaşmanın metni şu şekildedir: *“Gıfâr oğullarına, Onlar Müslümanların bir parçasıdır ve Müslümanlarla aynı hak ve sorumlulukları üstlenmişlerdir. Peygamber onlara, mallarına ve canlarına dair Allah’ın ve Peygamber’inin zimmetini vermiştir. Onlara, zulmetmeye kalkışana karşı yardım vardır. Peygamber, onları kendisine yardım için çağırdığında, yardıma derhal cevap vereceklerdir. Din uğruna yapılacak bir savaş dışında, onun yardımına koşmak onların görevidir. Bu mektup (anlaşma), denizde bir kabuk ıslak kaldığı sürece geçerlidir. Bu kitap, bir cinayet karşısında araya girmeyecektir.”*⁸⁹

Müşrik olmalarına rağmen Benî Gıfâr ile yaptığı bu anlaşma sayesinde Hz. Peygamber Medine civarında taraftar bulmuş ve Medine’yi Mekke’den gelebilecek herhangi bir tehlikeye karşı emniyete almıştır. Gıfâr kabilesiyle ittifak yaptığı bu çok verimli seferinden sonra Hz. Peygamber Medine’ye döndü. Ne zaman askerî bir sefere çıkacak olsa, kendi yerine Medine valisi olarak Ebu Zerr’i görevlendiriyordu.⁹⁰

Bedir Harbinde Meleklerin hazır bulunmasıyla alakalı Ebî Ruhm el-Gıfârî amcasının oğlundan naklederek vuku bulan bir hadiseyi şu şekilde dile getirmiştir: *“Ben ve amcamın oğlu Bedrin görüldüğü bir dağa çıktık. Biz o zaman müşrik idik. Savaşı gözetliyorduk. Kimin zafer kazanacağını bekliyorduk ki yağma edenlerle beraber yağmalayalım. Bedir kuyularında iken Muhammed’le beraber olan kimselerin azlığını ve Kureyş’in çokluğunu gördüğümüzde şöyle dedik: ‘ Muhammed ve Ashabı Kureyş’in dörtte biridir ancak. Biz solda yürürken bir bulut geldi ve bizim üzerimizi kapladı. Gözlerimizi buluta çevirdiğimizde bir adam sesini ve atların kişnemesini işittik. Bu adam atına “Heyzûm⁹¹ ilerle” diyordu. Amcamın oğlunun ise*

⁸⁸ İbn Sa’d, a.g.e., C. IV, ss. 222-224; Ayrıca bu konuda bkz. Adem Sarıtaş, **Ebû Zer el-Ğıfârî Hayatı ve Şahsiyeti**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk ÜSBE, Konya, 1997.

⁸⁹ İbn Sa’d, a.g.e., C. IV, s. 242; Hamidullah, **el-Vesâiku’s-Siyâsiyye**, s. 268; Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, s. 365.

⁹⁰ Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, s. 362-363.

⁹¹ Heyzûm: Cebrâil a. s.’in atının adıdır.

yüreği çatladı ve yerinde öldü. Ben de nerede ise helâk oluyordum, sonra kendime geldim.”⁹²

Uhud savaşından önce Gıfârîoğullarından bir adam Hz. Peygamber’in yanına gelerek Kureyşî’in büyük bir ordu topladığını ve bu ordu ile Resûlullah’a karşı yürüyeceklerini haber vermişti. Gıfârî Hz. Peygamber’i Kuba’da buldu.⁹³ Gıfâr kabilesinden daha önce Müslüman olan Ebû Ruhm el-Gıfârî Uhud savaşına katılmıştır.⁹⁴

Hayber Gazvesinden önce Yahudiler Arap kabilelerinden bazılarını Hz. Peygamber’e karşı kışkırtarak onları Müslümanlar üzerine saldırmaya teşvik etmişlerdir. Bu kışkırtmalar neticesinde müşrik Araplar, Medine topraklarına girmişler ve yakaladıkları Ebû Zerr’in oğlunu şehit etmiş, Hz. Peygamber’in develeri dahil buldukları hayvanları gaspetmişlerdir. Müslümanların peşlerine düşmeleri nedeniyle saldırganlar ele geçirdiklerini bırakıp kaçmışlardır. Yaşanan bu hadiseden sonra Hayber üzerine bir sefer kaçınılmaz hale gelmiştir.⁹⁵ Ebû Hureyre’den naklen şöyle bir rivayer vardır. Hz. Peygamber Hayber’e çıktığı zaman Medine’de insanların sabah namazını kıldığını ve Benî Gıfâr kabilesinden biri imam olduğuna, imamın birinci rekatta Meryem ikinci rekatta Mutaffifin suresini okuduğuna şahit olmuştu. Diğer bir rivayete göre Hz. Peygamber Hayber Sefer’ine çıktığı zaman yerine Siba’ b. Urfuta el-Gıfârî’yi imam tayin etmiştir.⁹⁶ Hayber Gazvesi’ne Gıfâr kabilesinden iştirak edenler vardı. Bu gazvede Gıfâr’dan Umare b. Ukbe b. Abbad b. Müleyl ve siyah köle olan Yesar şehit düştüler.⁹⁷ Hayber’de Hz. Peygamber ile beraber Müslümanlar’ın kadınlarından birtakım kadınlar da hazır bulundular. Hz. Peygamber onlara ganimetten az bir şeyler verdi, yani onlara ayrı bir pay vermedi. İbn-i İshâk’ın bir rivayetine göre de Benî Gıfâr’dan bir takım kadınların Hz. Peygamber’e geldikleri ve “*Ya Rasûlellah biz seninle birlikte şu gittiğin Sefer’e çıkmak istiyoruz, Hz. Peygamber Hayber’e giderken yaralıları tedavi edip, Müslümanlar’a gücümüzün yettiği kadariyle yardım ediyorduk*” dedikleri, Hz.

⁹² Vâkıdî, a.g.e., C. I, ss. 76-77; İbn Hişam, a.g.e., C. II, s. 285.

⁹³ Vâkıdî, a.g.e., C. I, s. 204.

⁹⁴ İbn Sa’d, a.g.e., C. IV, s. 244.

⁹⁵ İbn Sa’d, a.g.e., C. II, ss. 80-84.

⁹⁶ Vâkıdî, a.g.e., C. II, ss. 636-637; İbn Sa’d, a.g.e., C. IV, s. 328.

⁹⁷ Vâkıdî, a.g.e., C. II, s. 700; İbn Hişam, a.g.e., C. III, s. 358.

Peygamber'in de "Allah'ın bereketiyle bunu yapıyordunuz" buyurduğu nakledilmektedir.⁹⁸ Hayber ganimetlerinden Gıfâr'a da bir pay verilmiştir.⁹⁹

Gıfâr kabilesi H. 8. (M. 629) yılında Müslüman olmuştur. Yine 8. yılında Zât-ı Atlah halkını İslâm'a davet etmek üzere gönderilen ordunun kumandanlığına da Gıfâr kabilesinden Ka'b b. Ümeyr tayin edilmiştir.¹⁰⁰

H. Peygamber Mekke Gazvesini açıkladığı zaman çevredeki ve çöldeki Müslümanlar'a şöyle bir haber gönderdi. "Allaha ve ahiret gününe inanan Ramazan ayında Medine'ye gelsin!" Ondan sonra H. Peygamber her tarafa elçi gönderdi ta ki herkes gelinceye kadar. Gelen kabileler arasında Gıfâr da vardı.¹⁰¹ Gıfâr kabilesine elçi olarak Büreyde b. el-Huseybî'yi gönderdi.¹⁰² H. Peygamber Müslümanlar'dan on bin kişi ile Mekke'ye doğru yola çıkmıştı. Bütün kabilelerden sayıca katılanlar ve Müslüman olarak katılanlar vardı. H. Peygamber, yatsı vaktinde geldiği Mekke'ye çok yakın bir yer olan Merru'z-Zahran'da ordunun konaklamasını; geceleyin her askerin ateş yakmasını emretti. Kureyş, H. Peygamber ve ordusuna dair henüz bir haber almamıştı; hatta o sırada sahabiler bile, ordunun nereye gideceğini açık bir şekilde bilmiyorlardı. Kureyş, bilgi toplamaları ve şayet H. Peygamber ile karşılaşılırsa ondan eman almaları veya duruma göre savaşmaya hazır olduklarını haber vermeleri için Ebu Süfyan ile Hakîm b. Hizam'ı göndermeyi kararlaştırdı. Onlar, yolda rastladıkları Büdeyl b. Verkâ'yı da yanlarına aldılar. Ebu Süfyan ve arkadaşları Erâk'a gelince, İslâm ordusunu görüp dehşete kapıldılar. O sırada H. Peygamber'in amcası H. Abbas, Ebu Süfyan'ı yanına alıp H. Peygamber'e götürdü. O gece Süfyan Müslüman oldu fakat H. Peygamber geri dönmesine izin vermedi. Ertesi sabah erkenden, Erâk yakınındaki dar bir boğazdan resmî geçit yapacak olan azametli İslâm ordusunu ona seyrettirmesi için amcası Abbas'a emir verdi. Ertesi sabah, savaş düzenine girmiş kabileler, başlarında reisleri ve kumandanları olduğu halde, bayraktar ve sancaktarlarıyla, boğazdan vadiye doğru yürüyüşe başladılar. Kabileler geçtikçe Süfyan H. Abbas'a kim olduklarını sorup o da cevap verdikten sonra: "Ben bunlara ne yaptım diyordu." Bu kabilelerden birisi

⁹⁸ Vâkıdî, a.g.e., C. II, s. 685; İbn Hişam, a.g.e., C. III, ss. 356-357.

⁹⁹ Vâkıdî, a.g.e., C. II, s. 690, 719; İbn Hişam, a.g.e., C. II, s. 353.

¹⁰⁰ Vâkıdî, a.g.e., C. I, s. 6, C. II, s. 752-753; Ayrıca bilgi için bkz. M. Ali Kapar, "Gıfâr", **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. XIV, s. 49.

¹⁰¹ Vâkıdî, a.g.e., C. II, s. 799.

¹⁰² İbn Sa'd, a.g.e., C. IV, s. 242.

de Gıfâr idi. Gıfâr kabilesinin sancağını Ebû Zerr el-Gıfârî taşıdı. Hizaya geçtikleri zaman Gıfârlılar üç kere tekbir getirdikleri de rivayet edilir.¹⁰³ Mekke'ye girerken Halid b. Velîd'in emrine, üç binden fazla asker verilmiştir. Bu birlik Muhacir ve Ensâr dışındaki Müslüman kabilelerden müteşekkildi. Bunlar: Müzeyne kabilesinden bin, Eslem kabilesindendört yüz, Cüheyne kabilesinden sekiz yüz, Süleym kabilesinden bin, Gıfar kabilesinden dört yüz olmak üzere diğer bazı kabilelerinin askerlerinden ibaretti.¹⁰⁴ Kabîle Huneyn savaşına da katılmıştı. Sancağını da Ebû Zerr el-Gıfârî taşıyordu.¹⁰⁵

Hiz. Peygamber Tebük Seferine çıkmadan Ebû Ruhm el-Gıfârî'yi kavmini çağırması için elçi olarak göndermiştir. Onlar da büyük katılım ile Tebük'e çıkmışlardır.¹⁰⁶ Hiz. Peygamber Tebük Seferi'ne çıkarken bütün kabilelerden olduğu gibi Gıfâr'dan da Medine'ye gönüllüler gelmiş, ancak binekleri olmadığından Hiz. Peygamber'den binek istemişlerdi. Hiz. Peygamber onlara hemen ilk anda binek temin edemediği için ağlamaya başlamışlar, bundan dolayı da kabileye “Benû'l-Bekkâ” (çok ağlayanlar zümresi) adı verilmiştir. Daha sonra Hiz. Peygamber onların binek ihtiyaçlarını karşılamış ve gönüllüler Tebük Gazvesi'ne katılmışlardır. Bu hâdise Kur'an-ı Kerim'de şu şekilde tasvir edilir: *“Kendilerine binek sağlaman için sana geldiklerinde: Sizi bindirecek bir binek bulamıyorum, deyince, harcayacak bir şey bulamadıklarından dolayı üzüntüden gözleri yaş dökerek dönen kimselere de (sorumluluk yoktur).”*¹⁰⁷ Aynı şekilde bu kabileden Hiz. Peygamber'e savaşa katılmadıkları için özür beyan edenler vardı. Hufaf b. Eyma b. Rahaza bunlardandır. Bunlar hakkında da Tevbe Sûresi'nin şu âyeti nazil olmuştur: *“Allah ve Rasûlü için (insanlara) öğüt verdikleri takdirde, zayıflara, hastalara ve (savaşta) harcayacak bir şey bulamayanlara günah yoktur. Zira iyilik edenlerin aleyhine bir yol (sorumluluk) yoktur. Allah çok bağışlayan ve çok esirgeyendir.”*¹⁰⁸

Ebû Ruhm el-Gıfârî Tebük Seferi esnasında meydana gelen bir hadiseyi şöyle dile getirmiştir: *“Hiz. Peygamber ile birlikte Tebük gazvesinde savaştım. Bir gece onunla birlikte yürüdüm. Biz Ahdar'da Hiz. Peygamber'e yakın bir durumda idik.*

¹⁰³ Vâkıdî, a.g.e., C. II, ss. 804-806, 819; İbn Hişam, a.g.e., C. IV, s. 46.

¹⁰⁴ Vâkıdî, a.g.e., C. II, ss. 800-801; İbn Hişam, a.g.e., C. II, s. 400, 421, C. IV, s. 63.

¹⁰⁵ Vâkıdî, a.g.e., C. III, s. 896.

¹⁰⁶ İbn Sa'd, a.g.e., C. IV, s. 244.

¹⁰⁷ Tevbe, 9/92; İbn Hişam, a.g.e., C. IV, s. 197; İbnü'l Esîr, a.g.e., C. II, s. 257.

¹⁰⁸ Tevbe, 9/91.

Allah üzerimize bir uyuklama verdi. Uyandığında baktım ki benim bineğim Hz. Peygamber'in yüküne yaklaşmıştır. Onun ona yaklaşması beni korkutuyordu. Çünkü onun ayağı bineğimin kayış üzengisine takılabilirdi. Bunun üzerine bineğimi ondan uzaklaştırmaya başladım. Nihayet yolun bir yerinde uyku gözüme galib geldi. Gecedden hayli zaman geçmişti. Bineğim Hz. Peygamber'in bineğini sıkıştırdı. Onun ayağı ise üzengide idi. Ben ancak onun 'Acındım' sözüyle uyandım ve dedim ki Ya Rasûlellah benim için istiğfar et. O da yürü dedi. Hz. Peygamber bana Benî Gıfârdan geri kalanları sormaya başladı. Bana 'Kırmızı uzun köse sakallı kişiler ne yaptılar?' dedi. Ben de onların ayrılmalarını ve geri kalmalarından ona haber verdim."¹⁰⁹

Hz. Peygamber Tebük seferi esnasında yürürken Ebû Zerr'in devesi onu geciktirmişti. Hz. Peygamber'e şöyle denildi: Yâ Rasûlellah Ebû Zerr geride kaldı o da cevaben şöyle dedi: "Onu bırakınız, eğer onda bir hayır varsa Allah onu size kavuşturacaktır. Ve eğer bunun gayrı var ise Allah sizi ondan kurtarmıştır." Ebu Zerr ise binek devesinin üzerinde kaldı. Fazla geciktiğini görünce eşyasını alıp sırtına yükledi sonra Hz. Peygamber'in izine düştü. Rasulüllah ise konaklama yerlerinden birinde konaklamıştı. Müslüman gözcülerden biri baktı ve şöyle dedi: "Ya Rasulellah işte yolda bir adam yalnızca gelmektedir." Hz. Peygamber de: "Allah'tan umarım ki o, Ebû Zerr olsun" dedi. Etrafindakiler iyi dikkat edince vallahi o Ebû Zerr'dir dediler. Hz. Peygamber şöyle dedi: "Allah Ebû Zerr'e rahmet etsin, yalnız yürür, yalnız ölecek, yalnız dirilecektir." ve öyle de olmuştur.¹¹⁰

Tebük Seferine Gıfâr kabilesinden bazıları katılmamıştır. Bunlar hakkında şu ayet inmiştir: "Medine halkına ve onların çevresinde bulunan bedevî Araplara Allah'ın Resûlünden geri kalmaları ve onun canından önce kendi canlarını düşünmeleri yakışmaz. İşte onların Allah yolunda bir susuzluğa, bir yorgunluğa ve bir açlığa dâçar olmaları, kâfirleri öfkeliendirecek bir yere (ayak) basmaları ve düşmana karşı bir başarı kazanmaları, ancak bunların karşılığında kendilerine salih bir amel yazılması içindir. Çünkü Allah iyilik yapanların mükâfatını zâyî etmez."¹¹¹

¹⁰⁹ Vâkıdî, a.g.e., C. III, s. 939; İbn Hişam, a.g.e., C. IV, ss. 172-173; İbn Sa'd, a.g.e., C. IV, s. 244; Makrizî, a.g.e., C.II, s. 25.

¹¹⁰ İbn Hişam, a.g.e., C. IV, s.167; Makrizî, a.g.e., C. I, s. 52; Algül, C. II, s. 21; Bu konuda bkz. Ali Şeriatî, **Ebû Zer**, 5. b., ter. Salih Okur, Zamanlar yayınları, İstanbul, 2004.

¹¹¹ Tevbe 9/120; Vâkıdî, a.g.e., C. III, s. 1075.

Bu kabîle Hz. Peygamber'in, "Allah Gıfâr'a mağfiret etsin" şeklindeki duasına mazhar olmuştur.¹¹²

F. Hevâzin

Hz. Peygamber dünyaya geldiğinde, kendisini ilk yıllarda emzirip büyütme işiyle Hevâzinli Halîmetü's-Sa'diye görevlendirilmişti. Hatta onun çocukken sütannesiyile birlikte Ukâz fuarına gittiği müşahede edilmektedir. Hz. Peygamber bu hanıma ve ailesine karşı daima büyük bir şefkat ve yakınlık göstermiştir.¹¹³ O da, Hz. Peygamber evlendikten sonra Mekke'ye ziyaretine gelirdi. Kaynaklar H. 8. yılından önce vefat ettiğini, Hz. Peygamber Mekke'nin fethi esnasında vefat haberini alınca gözlerinden yaşlar boşandığını ve sütannesinin bir akrabasına bir deve, bir elbise ve 200 dirhem para bağışladığını rivayet ederler.¹¹⁴

Mekkelilerin Hz. Peygamber'e uyguladıkları boykotun bir neticesi olarak Hatice ve Ebû Tâlib vefat etmiş, kabilenin yeni başkanı Ebû Leheb de Hz. Peygamber'i toplum dışına itmiştir. O da Tâîf'deki akrabaları Abd Yâlillerin yanında kendisine sığınacak bir yer aramak üzere Mekke'yi terk etmek zorunda kalmıştır. Ancak akrabaları ne İslâm'ın tebliğine kulak vermek, ne de İslâm'ın bu tebliğcisini korumaları altına almak istediler; tam tersine ona hakaret edip, sokak çocuklarını onun peşinden koşup taşa tutmak suretiyle bu davete karşı çıktılar. Bunun neticesinde mübarek başı ve ayakları ciddi biçimde yaralanıp kanlar içinde kalmıştı. Tesadüfen, Mekkeliler'e ait bir üzüm bağı görüp oraya sığındı.¹¹⁵ Hz. Peygamber çok hüznüdü ve acılar içinde Allah'a şöyle dua ediyordu:

*"Allahım! Ben ancak senin rızan için çalışmaktayım; ama şimdi çok zayıf ve tamamen çaresizim. Kuşkusuz ilâhî tebliğ görevimi sürdürmek istiyorum ve bu güçlüklerle al-dırmıyorum. İnşaallah bu sıkıntılar bana senin gazabından dolayı gelmemiştir; Herşe-ye rağmen senin himaye ve koruman daha hoştur. Sen her şeye gücü yeten ve en çok bağışlayansın.."*¹¹⁶

¹¹² Buhârî, "İstiskâ", 2.

¹¹³ Makrizî, a.g.e., C. I, s. 11-12.

¹¹⁴ Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, s. 406.

¹¹⁵ Makrizî, a.g.e., C. I, s. 45.

¹¹⁶ Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, ss. 406-407.

Üzüm bağının sahibi kendisine acıyarak ona Ninovah Hıristiyan kölesi ve bekçisi Addâs'ın eliyle bir salkım üzüm gönderdi. Hz. Peygamber salkımı eline alıp, onu yemeye başlamadan önce *“Esirgeyen ve bağışlayan Allah'ın adıyla”* diyerek besmele çekti. Addâs buna hayret etti ve bu soru sormaya başladı. Hz. Peygamber kendisine: *“Tıpkı senin hemşehrin Yunus Peygamber gibi, ben de Allah'ın bir Elçisiyim”* deyince, köle ona daha çok alaka gösterdi. Hz. Peygamber'in Tâifliler'e tebliğini bildirdikten sonra onlardan ümidini keserek Mekke'ye geri dönmek zorunda kaldı.¹¹⁷

Mekke ile Tâif halkı arasındaki rekabet ve anlaşmazlığa rağmen, İslâm'ın putperestliği ortadan kaldırmak için başlattığı harekete karşı işbirliği içindeydiler. H. 3. yılındaki Uhud Savaşı esnasında, Mekkelî Abdullah b. Ebî Umeyye ibn el-Mugîre Medine'den Tâif'e gitmiş ve oradan, Mekke'deki arkadaşlarına harp ile ilgili bazı haberler yollamıştı. Hendek Savaşı sırasında Sakîfler, Mekkelîler'in saflarında savaşmışlardır. Fakat ertesi yıl (H. 6), Hz. Peygamber'in çevresinde Tâifliler yer almaya başlamıştı. Hz. Peygamber Hudeybiye'de Mekkelî elçi heyetini kabul ettiği esnada, Mugîre ibn Şu'be kendisine korumalık yapıyordu. Barış görüşmeleri sırasında Mekkelîler'in Hz. Peygamber'e gönderdikleri heyetlerden birine Mugîre ibn Şu'be'nin amcası Urve ibn Mesûd riyaset etmekteydi. Görüşmeleri bitirip Mekke'ye döndüğünde, Mekkelîler'e sakin olmalarını ve sağ duyulu davranmalarını tavsiye etti. Tâifliler de, Mekkelîler kadar, kuzeydeki kervan yollarının kesilmesinden razı değillerdi. O halde, Hudeybiye anlaşmasında açık bir şekilde Tâif'den söz edilmesine hiç şaşmamak gerekir:

*“Kim ki Hac ya da Umre niyetiyle Mekke'ye gelir ya da Yemen ve Tâif'e gitmek üzere buradan (Mekke'den) transit olarak geçerse, emniyet içinde olacaktır”.*¹¹⁸ Ancak Hevâzin'in bedevî kolları aynı düşünceye sahip değillerdi ve anlaşma koşullarına uymak istememişlerdir. Hz. Peygamber Hudeybiye anlaşmasından onbir ay sonra, bu şartlara uymak istemeyen bazı Hevâzin alt kollarını cezalandırmak üzere, Mekke'nin güneyinde Turebe¹¹⁹, Hz. Ömer'i gönderdi.

¹¹⁷ Makrizî, a.g.e., C. I, s. 45; Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, ss. 406-407.

¹¹⁸ Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, ss. 407-408.

¹¹⁹ Türebe: Mekke'den San'a ve Necran'a giden yol üzerinde, Mekke'ye altı gecelik mesafede, büyük bir vadidir. Tâif'deki Serat'tan başlar, Necd'e kadar devam eder. Bir baştan bir başa yirimi

Turebe’de oturan Hevâzinlerden Benî Sa’d b. Bekr, Sakîf b. Münebbih b. Bekr, Benî Nasr b. Muaviye b. Bekr ve Benî Cüşem b. Muaviye b. Bekr kabîleleri Müslümanlar’a husümet yapmak üzere bir araya gelmişlerdi.¹²⁰ Seriyye, Hz. Peygamber’in talimatı gereği, gündüzleri gizlenip, geceleri yol almak suretiyle Hevâzinler’in toplandığı yere kadar geldiler. Ancak, seriyyenin gelişini önceden haber alan bedevîler yurtlarını bırakıp kaçmışlardı.¹²¹

Seriyye komutanı Ömer b. Hattab, Hevâzinlerden kimseyi bulamadı,¹²² dolayısıyla her hangi bir çatışma olmadı. Orada bulabildiği Hevâzinler’e ait hayvanları ganimet olarak aldıktan sonra Medine’ye dönmek üzere oradan ayrıldı.¹²³ Aynı ay içinde Necd’deki Dariye’de oturan, ‘Amir b. Sa’sa’a’nın bir kolu durumundaki Benî Kilâbları cezalandırmak amacıyla, bu kez Hz. Ebû Bekir komutasında bir başka sefer düzenlendi. Yapılan gece baskınında düşmana pek çok zayıat verildi ve bir genç kız da esir alındı. Ancak Hz. Peygamber Mekke bölgesindeki bazı esir Müslümanlar’a karşılık, bu kızını serbest bırakmıştır.¹²⁴

Mekke’nin fethinden sonra Hz. Peygamber, Medine’ye hemen dönmemiş; Mekke ve çevresindeki kabîleleri İslam’a davete ve onları itaat altına almaya çalışmıştı. Onun bu faaliyetleri neticesinde, birçok kabîle Müslüman olmuş ve Hz. Peygamber’in etrafında yer almıştır. Taif’te yaşayan Hevâzin ve Sakîf kabîleleri ise, henüz Müslüman olmadıkları gibi, Hz. Peygamber’e karşı büyük bir kin ve düşmanlık içindeydi. Onlar, Hz. Peygamber’in Mekke fethi için büyük bir ordu ile Medine’den yola çıktığını duydukları zaman, onun üzerlerine yürüyeceğini düşünmüşler ve tâ Mekke’nin fethinden önce savaş hazırlıklarına başlamışlardı.¹²⁵ Fetihten sonra Müslümanların kazandıkları büyük zaferi kıskanmışlar; ayrıca Hz. Peygamber’in üzerlerine yürüyeceğinden de endişe etmeye başlamışlardı. Hz.

---

günde gidilebilir. Çevresinde Yesum ve Ferkad dağları vardır. Çeşitli meyva ve hurma bahçeleri vardır. Ben’i Hilal ve Âmir b. Rabialar’ın yurdudur. (Vâkıdî, a.g.e., C. I, s. 5.)

¹²⁰ Vâkıdî, a.g.e., C. II, s. 722.

¹²¹ Vâkıdî, a.g.e., C. II, s. 722; İbn Sa’d, a.g.e., C. II, s. 117; Makrizî, a.g.e., C. I, s. 328; Ayrıca bu konuda bkz. Mustafa Fayda, “Ömer”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. XXXIV, ss. 44-51.

¹²² İbn Sa’d, a.g.e., C. II, s. 117.

¹²³ Vâkıdî, a.g.e., C. II, s. 722.

¹²⁴ Vâkıdî, a.g.e., C. II, s. 722; İbn Sa’d, a.g.e., C. II, s. 117, C. III, s. 185.

¹²⁵ Vâkıdî, a.g.e., C. III, ss. 885-889; İbn Hişam, a.g.e., C. IV, ss. 80-82; Mustafa Fayda, **Allah’ın Kılıcı Halid b. Velîd**, 2. b., Çağ Yayınları, İstanbul, 1992, s. 204; Hamidullah, **H. Peygamber’in Savaşları**, s. 109; Apak, **Ana Hatlarıyla İslam Tarihi – I**, s. 312.

Peygamber'e karşı yapılacak bir savaş için yakın iş birliğine girişen bu iki kabile, diğer bazı küçük kabileleri de yanlarına çekerek, Müslümanların kendi üzerlerine gelmelerinden önce, harekete geçmek için hazırlıklara girişmişler. Kureyş'in savaşması bilmemesinden dolayı Müslümanlara yenildiğini iddia eden bu iki müşrik kabile ve taraftarları, İslâm ordusunu mağlup etmek, Hz. Peygamber'in fetihle elde ettiği prestiji ortadan kaldırmak ve putperestlikte yaşamaya devam etmek istiyorlardı.¹²⁶

Hız. Peygamber, onların bu ittifak ve gizli faaliyetlerini haber aldı. Savaş hazırlıklarının hangi safhada olduğunu ve askerî güçlerinin seviyesini öğrenmek üzere, ashabdan Abdullah b. Ebi Hadred el-Eslemî'yi tahkikat ve bilgi toplamak için vazifelendirdi.¹²⁷ Abdullah, Hevâzin ve Sakîf kabilelerinin Evtas vadisinde toplandıkları haberini getirince Hz. Peygamber hemen savaş hazırlıklarına başladı ve 6 Şevval 8 (27 Ocak 630) cumartesi günü Mekke'den hareket ederek Huneyn'e ulaştı ve savaş, 11 Şevval 8 (1 Şubat 630) günü fecir vakti başladı.¹²⁸

Halid b. Velid, Hz. Peygamber'in emri altında, bu savaşta öncü birliği kumandanı idi. Halid'in emrinde, Süleym oğullarından yüz süvari bulunuyordu. İslâm ordusu 12 bin kişi idi. Bunların on binini Mekke fethi için gelenler; iki binini ise, bir kısmı daha Müslüman bile olmamış ganimet elde etmeyi düşünen veya Hevâzinliler'e karşı kabile asabiyetinden dolayı düşman olan Mekkeliler oluşturuyordu.¹²⁹

Savaşçı ve cesur insanlardan meydana gelen düşman ordusunun kumandanlığını, Malik b. Avf en-Nasrî yapıyordu. Mâlik, Müslümanlarla topyekün bir savaşı göze almıştı. Bu maksatla, bazı tecrübeli kimselerin karşı görüşlerine rağmen, askerlerinin, kadın ve çocuklarını, mal ve hayvanlarını da yanlarına almalarını emretti. Böylece o, askerlerinin en değerli şeylerini harp meydanında bırakıp kaçmalarına engel olmayı planlamıştı.¹³⁰

Hevazinliler, Müslümanlardan önce Huneyn vadisine geldiler; vadinin dar bir yerine pusu kurdular. İslâm ordusu kumlu olan bu vadinin dar yerine ulaşınca,

¹²⁶ Vâkıdî, a.g.e., C. III, ss. 885-886,

¹²⁷ Vâkıdî, a.g.e., C. III, s. 893,

¹²⁸ Vâkıdî, a.g.e., C. III, s. 889,

¹²⁹ Vâkıdî, a.g.e., C. III, s. 890, 894-895; İbn Hişam, a.g.e., C. II, s. 439, 442.

¹³⁰ Vâkıdî, a.g.e., C. III, s. 897; İbn Hişam, a.g.e., C. II, ss. 437-439.

Hevâzinliler onlara ok atmaya başladılar. Okların nereden geldiği belli değildi. Havanın henüz karanlık olması sebebiyle pusuya yatmış olan düşman okçuların yerlerini belirlemek çok zordu.¹³¹ Yolun sağ tarafını tutan Halid b. Velid'in kumandanlığını yaptığı öncü birlik başta olmak üzere İslâm ordusunun büyük bir çoğunluğu dağılmaya ve geri çekilmeye başladı. Müslüman süvarileri, ürken at ve develerine hakim olamıyorlardı. İslâm ordusunda büyük bir şaşkınlık ve yenilgi baş gösterdi; ordu safları dağılmaya ve askerler kaçmaya başladılar. Hz. Peygamber'in Hevâzinliler'e on iki bin kişilik büyük bir orduyla harekete geçmesi, bazı Müslümanların kendilerine çok güvendiklerini ve övündüklerini ifade eden sözler söylemesine neden olmuştu.¹³² Müslümanların bu vaziyetini şu Kur'an-ı Kerim ayeti açık ve net bir şekilde anlatmaktadır: *“And olsun ki Allah, birçok yerde (savaş alanlarda) ve Huneyn savaşında size yardım etmişti. Hani çokluğunuz size kendinizi beğendirmiş, fakat sizi hezimete uğramaktan kurtaramamıştı. Yeryüzü bütün genişliğine rağmen size dar gelmişti, sonunda (bozularak) gerisin geri dönmüştünüz.”*¹³³

Öncü birliği oluşturan Halid'in emrindeki Süleym kabilesinden olan süvariler kaçtılar; Mekkeli askerler de onları takip ettiler. Hz. Peygamber'in etrafında, Muhacir, Ensar ve Ehli Beytinden olan çok az sayıda asker kaldı. Bu ilk bozgun üzerine, yeni Müslüman olmuş veya daha Müslüman bile olmamış Mekkelilerden bazısı, bunlar arasında mesela Ebu Sufyan, Müslümanların yenilgisinden hoşnut olduklarını dile getiren sözler söylemişlerdir.¹³⁴

Huneyn'de başta görülen bu bozulma ve dağılma sırasında, Halid b. Velid de kaçanlar arasında idi. Halid b. Velid bu ani saldırı ve pusu karşısında, savaş meydanını terk edip çekilmek mecburiyetinde kaldı, bazı büyük sahabi de bu şekilde geri çekilenler arasında idi. Hatta İslâm ordusundan kaçanların bir kısmı, savaş meydanından uzaklaşmışlardı. Fakat sonunda direnen ve geri dönen askerlerin çabalarıyla İslâm ordusu Hevâzinliler'e galip geldi. Hz. Peygamber'in etrafından ayrılmayanlar Hz. Peygamber'i ve İslâm'ı korumak için ölümü göze alarak mücadele etmişlerdir. Kur'an-i Kerîm'de bu durum şöyle dile getirilmektedir: *“Sonra Allah,*

¹³¹ İbn Hişam, a.g.e., C. II, ss. 442-443.

¹³² İbn Hişam, a.g.e., C. II, s. 459; Vakıdî, a.g.e., C. III, s. 889; Müslim, Zekat, No: 1059 (136)

¹³³ Tevbe, 9/25.

¹³⁴ İbn Hişam, a.g.e., C. II, ss. 443-444.

Resûl'ü ile Müminler üzerine sekînetini (sükûnet ve huzur duygusu) indirdi, sizin görmediğiniz ordular (melekler) indirdi de kâfirlere azap etti. İşte bu, o kâfirlerin cezasıdır."¹³⁵

Dağılan ordusunu toplamak üzere Hz. Peygamber, sağına doğru baktı, sonra şöyle seslendi: *"Ey İnsanlar nereye gidiyorsunuz? Bana geliniz! Ben Abdüllah'ın oğlu Muhammed'im!"*

Hz. Peygamber'i, Müslümanlar iyi işitemiyorlardı; bunun üzerine Hz. Peygamber, gür sesi olan amcası Abbas'ın Müslümanlara seslenmesini emretti.¹³⁶

Müslümanlar dönüp yeniden savaşmaya başladılar ve sonunda Hevazinlileri mağlup ettiler; düşman askerleri kaçmaya başladılar. Hz. Peygamber, düşmanın takip edilmesini emretti çünkü onlardan bir kısmı Taif'e, bir kısmı Nahle'ye, bir kısmı da Evtas'a kaçtılar.¹³⁷ Çarpışmaların ardından kaçarak Evtas'da toplanan Hevâzinliler Hz. Peygamber görevlendirdiği Ebû Mûsâ el-Eşarî komutasındaki birlikler tarafından tekrar yenilgiye uğratınca Taif'e sığındılar.¹³⁸

Huneyn Savaşında altı bin esirin yanı sıra, yirmi dört bin deve, kırk binden fazla koyun ve bir miktar gümüş Müslümanlar'ın eline geçti. Hz. Peygamber ganimetlerin Mekke'nin 24 km. Kuzeydoğusunda bulunan Ci'râne'ye götürülmesini emretti.¹³⁹ Mes'ud b. Amr el-Gıfârî'yi de bunlar üzerine muhafız tayin etti. Esirler arasında Hz. Peygamber'in sütkardeşi Şeymâ da bulunuyordu. Kendisine biraz sert davranılınca Peygamber'imizin sütkardeşi olduğunu söyledi. Fakat Müslümanlar, onun bu sözüne pek inanmamakla birlikte kendisini yine Hz. Peygamber'in huzuruna götürdüler. Şeymâ *"Ya Muhammed! Ben senin sütkardeşim!"* dedi. Hz. Peygamber bunu delille ispatlanmasını isteyince Şeymâ, omzunda bulunan ve çocukken onun ısırdığı yerin izini gösterdi. Bunun üzerine olayı hatırlayan Hz. Peygamber, hırkasını yere sererek Şeymâ'yı üzerine oturttu. İsterse yanında kalabileceğini, şayet istemezse

¹³⁵ Tevbe, 9/26

¹³⁶ İbn Hişam, a.g.e., C. II, ss. 443-445, C. IV, s. 87.

¹³⁷ İbn Sa'd, a.g.e., C. II, s. 151.

¹³⁸ Buhârî, Meğâzî 55; Vâkıdî, a.g.e., C. III, s. 914-917.

¹³⁹ Vâkıdî, a.g.e., C. III, ss. 939-943; İbn Sa'd, a.g.e., C. II, s. 152.

kabilesine dönebileceğini bildirdi. Şeymâ kabilesine dönmeyi tercih edince Rasûlüllah bazı mallar vererek onu ailesinin yanına gönderdi.¹⁴⁰

Hız. Peygamber, Ebû Âmir el-Eş'arî komutasında bir Müslüman birliğini Evtâs'a gönderirken, kendisi de Tâif'e doğru hareket etti. Ebû Âmir el-Eş'arî, emrindeki askerler ile Evtâs'a giderek Düreyd b. Sımme komutasındaki Hevâzin ordusunu mağlup etti. Meydana gelen çarpışmada Düreyd katledildi. Dizinden bir okla yaralanan İslâm komutanı Ebû Âmir el-Eş'arî, öleceğini anlayınca yerine yeğeni Ebû Mûsâ el-Eş'arî'yi tayin etti. Diğer taraftan Hız. Peygamber, etrafı sağlam surlarla çevrili Taif şehrine doğru hareket ederek burayı muhasara altına aldı. Tâifliler surlarını tamir etmişler ve kale içine bol miktarda, hatta bir yıl yetecek kadar yiyecek depolamışlardı. İslâm ordusu bu kuşatmada mancınık kullanarak surlara taş yağdırdı. Fakat iki metre civarında kalınlığa sahip olan kale duvarları bu darbeler karşısında sarsılmadı. Müslümanlar kaleye yaklaşabilmek için tahtadan veya deriden yapılan bir araç olan debbâbe kullandılar. Bu aracın içine girerek düşman oklarından korunuyorlar ve bu şekilde surlara ilerleyip gedik açıyorlardı. Tâifliler debbâbenin üzerine kale duvarlarının üzerinden kızgın demir atarak onu yaktilar. Müslümanlar bu defa debbâbe'yi demirle kapladılar. Tâifliler buna da debbâbenin üzerine büyük taşlar atarak karşılık verdiler. Tâif'in kısa sürede fethedilemeyeceği ve Sakîf kabilesinin durumunun zamana bırakılmamasını gerekli olduğu anlaşılmıştı. Hız. Peygamber kuşatmanın üzerinden on beş gün geçtikten sonra Nevfel b. Muaviye ed-Dîlî ile istişare etti. Nevfel b. Muaviye, *"Tilki inine girmiştir. Şayet beklersen yakalarsın, kuşatmayı kaldırırsan sana bir zararı dokunmaz"* şeklinde görüş beyan etti. Bu sırada Haram Aylar da yaklaşmıştı. Müslümanlar Tâif kuşatmasında on dört şehit verdiler. Hız. Peygamber kuşatmayı kaldırarak Huneyn ganimetlerinin toplandığı Ci'râne'ye geldi. Burada on üç gün kalarak Huneyn Savaşı'nda ele geçirilen esirleri ve diğer ganimetleri taksim etti. Ganimetlerin beşte biri hazineye ayrılıp geri kalanı Gâziler arasında taksim etti.¹⁴¹

¹⁴⁰ Vâkıdî, a.g.e., C. III, ss. 913-914; İbn Hişam, a.g.e., C. IV, ss. 100-101; Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, s. 412; Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, ss. 412-413; Algül, C. I, ss. 512-513; Avcı, **Muhammedü'l-Emin**, ss. 84-85.

¹⁴¹ Vâkıdî, a.g.e., C. III, s. 952; Algül, a.g.e., C. I, s. 513; Sarıçam, **Hız. Muhammed ve Evrensel Mesajı**, s. 217.

Ganimetler bölündükten sonra, içlerinde Hz. Peygamber'in süt amcasının da bulunduğu on dört kişilik bir Hevâzin heyeti, onun huzuruna gelerek pişmanlıklarını bildirdiler. İslâm'ı kabul ettiklerini, sütkardeşinin kendi kabilelerinden olduğunu dile getirdiler ve affedilmelerini istediler. Hz. Peygamber onlara bu isteklerini cemaatle namaz kıldıktan sonra orduya hitaben açıkça dile getirmelerini istedi. Onlar da bu tavsiyeyi yerine getirince Hz. Peygamber savaş esirlerinden veya mallardan birini seçmelerini söyledi. Heyet üyelerinin esirleri tercih etmeleri üzerine Hz. Peygamber kendisinin ve ailesi mensuplarının hissesine düşenleri serbest bıraktığını söyledi. Hz. Ebû Bekir de kendi ailesi mensuplarının aynen tatbik edeceğini söyledi. Diğer Muhacirler ve Ensâr da aynısını yaptılar. Ancak Temim kabilesinin lideri Akra' b. Hâbis, Fezâre'nin reisi Uyeyne b. Hısn ve Süleym'in reisi Abbas b. Mirdas bu karara karşı çıktılar. Hz. Peygamber bir konuşma yaparak onların da rızasını aldı. Zeyd b. Sâbit'i Ensâr, Hz. Ömer'i Muhacirler ve Ebû Ruhm el-Gıfârî'yi Arap kabileleri arasında dolaştırarak hepsinin muvafakatını aldırdı.¹⁴² Böylece kısa bir süre sonra Hevâzin esirlerinin tamamı serbest bırakıldı ve ailelerine teslim edildi. Hz. Peygamber esirlere Mısır'da imal edilmiş ince beyaz elbise (Kubtıyye) dağıtmıştı.¹⁴³

Hz. Peygamber, Huneyn Savaşı'ndan ele geçirilen ganimetleri taksim ederken Hevâzin kabilesinin reisi ve komutanı Mâlik b. Avf'ın ev halkını ve mallarını dağıtım dışında tutmuştu. Hz. Peygamber onun Tâif'te Sakîf kabilesi arasında bulunduğunu öğrendi. Huneyn Şavaşı'na neden olan ve henüz düşman safında, Sakîf kabilesi arasında bulunan Mâlik b. Avf'ın ne şekilde olursa olsun etkisiz hale getirilmesi gerekiyordu. Hz. Peygamber kendisine gelen Hevâzin heyeti vasıtasıyla ona haber göndererek, eğer yanına gelir ve Müslüman olursa ailesini ve malını kendisine geri vereceğini ve buna ek olarak da yüz deve vereceğini bildirdi. Bu haber üzerine yanına gelip Müslüman olan Mâlik b. Avf'a söz verdiklerini yerine getirdi ve onu kabilesinin İslamiyeti kabul eden kolları (Sümêle, Selime ve Fehm) üzerine vali tayin etti. Bu ikram karşısında son derece uygulanan Mâlik, Müslüman olunca

¹⁴² Vâkîdî, a.g.e., C. III, ss. 949-952; İbn Hişam, a.g.e., C. IV, ss. 131-133; İbn Sa'd, a.g.e., C. I, s. 114; Makrizî, a.g.e., C.II, ss. 31-32; Ahmet Cevdet Paşa, a.g.e., C. I, s. 258; Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, ss. 413-414; Hamidullah, **Hz. Peygamber'in Savaşları**, ss. 121-122; Algül, a.g.e., C. I, ss. 526-567; Apak, **Ana Hatlarıyla İslam Tarihi – I**, s. 318; Ayrıca bu konuda bkz. M. Ali Kapar, "Hevâzin", **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. XVII, ss. 276-277; Muhammed Hamidullah, "Huneyn", **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. XVIII, ss. 376-377.

¹⁴³ Ahmet Cevdet Paşa, a.g.e., C. I, s. 258.

söylediği bir şiirde, insanlar arasında Muhammed gibi birisini ne gördüğünü ne de işittiğini, onun sözünü yerine getirdiğini ve kendisine bol bol bahşış verdiğini dile getirdi. Daha sonra emri altındaki kabilelerle birlikte Sakîf kabilesine karşı mücadeleye başladı.¹⁴⁴

G. Huzâa

Hz. Peygamber Mekke’de İslâmiyete davet etmeye başladığı zaman, hem kendi akrabalarının hem de Huzâa kabilesine mensup bazı kişilerin itirazlarıyla karşılaşmıştır. Bu Huzâalılar arasında örneğin Haris b. Tulâtîle (ki adı bazı kayıtlarda Mâlik olarak geçmektedir), “Kureyşliler arasındaki şeytanlardan biri” olan Ebû Burde el-Eslemîve Adî ibn el-Hamrâ adlı isimler arasında sayılabilir. Bu kişiler şerde devam ettiklerinde ve Hz. Peygamber ile alayı çoğalttıkları zaman Allah Teala şu ayetlerini indirdi: *“Sana emrolunanı açıkça söyle ve ortak koşanlardan yüz çevir! Seninle alay edenlere karşı biz sana yeteriz. Onlar Allah ile beraber başka bir tanrı edinenlerdir. (Kimin doğru olduğunu) yakında bilecekler!”*¹⁴⁵ Rivayete göre Hz. Peygamber ile alay etmesinden dolayı Allah Teala onu cezalandırdı. Cibril a.s. Haris b. Tulâtîle’nin başına işaret etmiş, başı irinle doldu, irin her tarafa sirayet etti. O da öylece öldü.¹⁴⁶ Bunlar aslında Hz. Peygamber’in ailesi ile ittifak halinde bulunmayan bir takım soplara ait kişilerdi. Hz. Peygamber’in daha önce Taif dönüşünde de kendisi için bir güven ve himaye hakkı tanıyacak kimse bulması için bir Huzâalı’yı Mekke’ye göndermişti. Hicret yolculuğu esnasında da, yolda rastladığı Huzâalı bir kadın olan Umm Ma’bed’e süt temin etmesi için başvurmuştu. Ancak o sırada bu hanımın yanında süt yoktu. Hadislerde anlatıldığı üzere, Hz. Peygamber’in gösterdiği bir mucize sonucu bu hanım, hasta ve açlıktan bitkin haldeki koyunundan bol bol süt sağmıştır. Yolcular gittikten sonra otlaktan dönen kocası durumu öğrendiğinde, karısı ile birlikte İslâm’ı kabul etmişti. Burada söz konusu edilen ve Hz. Peygamber’in Uhud savaşından hemen sonra Kureyşlileri Hamrâ el-Esed’e kadar kovaladığı sırada, yoluna çıkan Kureyşlilerle karşılaşarsa, onlara Hz. Peygamber’in kendilerini büyük bir ordu ile beklemekte olduğunu haber vermesini istediği şahıs, o

¹⁴⁴ Vâkıdî, a.g.e., C. III, ss. 954-955; İbn Hişam, a.g.e., C. II, s. 491; Sarıçam, **H. Muhammed ve Evrensel Mesajı**, s. 218-219.

¹⁴⁵ Nahl, 16/94-96.

¹⁴⁶ İbn Hişam, a.g.e., C. II, ss. 51-52.

dönemde bir putperest olan Ebû Ma'bed'in oğlu Ma'bed el-Huzâî, bu karı-kocanın oğludur.¹⁴⁷

Huzâalılar'ın iki kolu olan ve Hz. Peygamber'in hayatında çok önemli yer alan Eslem ve Mustalik kabileleridir. Yapılan ilk ittifak anlaşmalarının hemen hepsinde Eslemliler'in isimleri vardır. Ayrıca Hz. Peygamber'in el-Huseyn b. Evs el-Eslemî'ye hitaben yazdığı ve kendisine el-Furgayn ve Zâtu Ayyâş yörelerini tımar olarak hediye ettiğini bildiren bir belge de vardır.¹⁴⁸ Eslemlilerle ilgili bir başka imtiyaz belgesi ise şudur:

“Huzâ'a kabilesinden Eslemliler arasında, Allah'a inanan, namazlarım kılıp zekâtlarını veren ve Allah yolunda samimiyetle iş yapanlar içindir. Aralarından haksız yere saldırıya uğrayanların yardımına koşulacaktır. Bunun karşılığında, Hz. Peygamber kendilerini yardıma çağırdığında derhal yardıma koşmakla yükümlü olacaklardır. Yerlilerine tanınan haklar bunların göçebeleri için de aynen geçerlidir ve nerede bulunursa bulunsunlar (İslâm topraklarına) hicret edenler Müslümanlarla aynı hükümlere tabi olacaklardır. Bu belge el-Alâ ibn el-Hadramî tarafından yazılmış ve kendisi buna şahit olmuştur.”¹⁴⁹

Bir başka rivayette aynı katibin adı geçmekte ve benzer ifadeler yer almaktadır:

“Bu belge, onlar arasından Allah rızası için hicret edip, Allah'dan başka tanrı olmadığına ve Muhammed'in O'nun kulu ve elçisi olduğuna iman eden kimseler içindir. Allah'ın ve Resûlünün güvence ve koruması Allah'a bu şekilde inanan kimse üzerinde olacaktır. Gerçekte, bize haksız yere saldıran kimselere karşı sizin ve bizim hedefimiz aynıdır; el ve iş birliğinde ortak olunca zaferde de ortak olunacaktır. Onların göçebeleri yerlileriyle aynı haklara sahip olacaklar ve nerede bulunurlarsa bulunsunlar kendilerine muhâcir işlemi yapılacaktır.”¹⁵⁰

Eslem heyetinin reisi Hz. Peygamber ile hicreti sırasında karşılaşmış, bunun üzerine kendisi ve bütün ailesi İslâmiyeti kabul ederek, Hz. Peygamber'e büyük bir itibar ve hürmet göstermişlerdi. Yine hicret yolculuğu esnasında, Evs b. Hucr adında bir başka Eslemli de, devesi uzun yol yürümekten dolayı yorgun düşen Hz.

¹⁴⁷ Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, s. 381; Köksal, M. Asım, **İslâm Tarihi** (Mekke Devri), ss. 365-366.

¹⁴⁸ Hamidullah, **el-Vesâiku's-Siyâsiyye**, s. 272.

¹⁴⁹ İbn Sa'd, a.g.e., C. I, s. 271; Hamidullah, **el-Vesâiku's-Siyâsiyye**, ss. 271-272.

¹⁵⁰ Hamidullah, **el-Vesâiku's-Siyâsiyye**, ss. 271-272.

Peygamber'e, Mes'ûd b. Huneyde adında bir elçinin güttüğü bir deveyi kullanmak üzere vermişti.¹⁵¹

Huzâa'nın Eslem kolundan Büreyde b. Husayb ve Cündeb b. Acem Mekke fethinde Eslem'in sancaklarını taşımışlardı.¹⁵² Hz. Peygamber şöyle demiştir: "*Kendilerinden en çok razı olduğum insanlar, Mekkeli Muhacirler, Medineli Ensâr, Gıfarlılar ve Eslemliler'dir.*" Yine Hz. Peygamber "*Allah Eslem'e selâmet versin.*" şeklinde dua etmiştir.¹⁵³

Uhud savaşında şehid düşen ilk sahâbî Huzâa'dan Muhammed b. Müslim'dir. Uhud Savaşının ardından Ebû Süfyan'a Müslümanların büyük bir orduyla kendilerini takip ettiğini söyleyerek onların telâş içinde Mekke'ye dönmesini sağlayan da Ma'bed el-Huzâî olmuştur. Rivayete göre Huzâalılar Müslümanların Tihâmedeki sırdaşlarıydı. Hz. Peygamber ile ittifak etmişlerdi. Ma'bed o zaman müşrik idi ve şöyle dedi: "*Ey Muhammed, vallahi başına gelen bu hal bize zor geldi. Biz Allah'ın onlar içinde seni kurtarmasını istiyorduk.*" Sonra Ma'bed, Hz. Peygamber Hamrâ-i Esed'de bulunduğu bir sırada çıkıp gitti. Nihayet Revhâ'da Ebû Süfyan b. Harb ve onunla birlikte olanlarla rastladı. Onlar Hz. Peygamber ve Ashâbına doğru geri dönme üzerine azmetmişlerdi ve kendi kendilerine şöyle diyorlardı: "*Biz onun ashâbının sınırına ve onların eşrafına, yiyeceklerine isâbet etmişken onların köklerini kurutmadan önce döndük gidiyoruz. And olsun ki onlara saldıracağız ve onlardan kurtulacağız.*" Ebû Süfyan Mab'ed'i görünce Hz. Peygamber'in nerde olduğunu sordu. Ma'bed şöyle dedi: "*Muhammed ashâbıyla birlikte çıkmış, öyle bir cemaatla sizi arıyor ki, şimdiye kadar onun mislini hiç görmedim. Size karşı kızgınlık ateşiyle yanyorlar. Öyle bir şekilde ki, onunla birlikte sizin gününüzde ondan geriye kalan kimseler toplanmış veya yaptıklarına pişman olmuşlar. Onlarda size karşı mislini görmediğim şiddetli bir kızgınlık vardı.*"¹⁵⁴ Bu konuşma müşrikler üzerine tesirli oldu ve oradan ayrılıp gitmişlerdir. Hz. Peygamber ile Uhud savaşından sonra müşriklere gözdağı vermek için Hamrâ-i esed denilen yere kadar giden Müslümanlar'ı Kur'an şu şekilde tasvir eder: "*Yara aldıktan sonra yine Allah'ın ve Peygamber'in çağrısına uyanlar (özellikle) bunların içlerinden iyilik yapanlar ve*

¹⁵¹ Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, s. 383.

¹⁵² Makrizî, a.g.e., C. VII, ss. 170-171.

¹⁵³ Buhârî, "İstiskâ", 2.

¹⁵⁴ İbnü'l Esîr, a.g.e., C. II, ss. 154-156.

takvâ sahibi olanlar için pek büyük bir mükâfat vardır. Bir kısım insanlar, müminlere: 'Düşmanlarınız olan insanlar, size karşı asker topladılar; aman sakının onlardan!' dediklerinde bu, onların imanlarını bir kat daha arttırdı ve 'Allah bize yeter. O ne güzel vekîldir!' dediler."¹⁵⁵

Huzâa'dan Eslem kabilesi dört yüz kişi ile Mekke Fethine katıldı. Otuz tanesi atlı ve iki tane bayrakları vardı. Birisini Büreyde b. Husayb diğerini de Naciye b. Acem taşımıştı.¹⁵⁶

Huzâa kabilesinin kolu olan Eslemîlerle olan ilişkilerin aksine, Beni Mustalik'le İslâm'ın münasebetleri, bazı sebeplerden dolayı, genelde zorluklar içinde geçmiştir: el-Fur mevkiine bir günlük uzaklıktaki el-Mureysî kuyusu çevresinde oturan Benu'l-Mustalikler, Kureyşlilerin sadık müttefiki olan Ehâbişlerin bir bölümünü teşkil ediyorlardı. H. 5. senesindeki Hendek Savaşı'nda gayrı Müslimlerin yapmış olduğu büyük saldırı ittifakı zamanında, kabile reisinin Medine'ye saldırmak üzere "kendi halkını ve diğer Arapları" bir araya getirmekte olduğu haberi Medine'ye ulaşmıştı. Hz. Peygamber, Mustalikler'in başkanı el-Hâris ibn Ebî Dırar'ın akrabası olan Eslemî Bureyde b. Huseyb'i bu haberi kontrol etmek üzere casus görevlendirmişti. Bureyde, Hz. Peygamber'den onların herhangi bir zarar vermesinden korunmak için gerektiğinde yalan söyleyebilmesi için izin istedi. Hz. Peygamber de onun düşündüğünü yapmasına müsaade etti. Bunun üzerine Bureyde, Benî Mustalikler'in bulunduğu yere kadar giderek, onların arasına karıştı.¹⁵⁷ Benî Mustalikler, Bureyde'nin yabancı olduğunu fark ederek kim olduğunu sordukları zaman, Bureyde: " *Ben sizdenim. Şu adamla savaşmak için toplandığınızı haber aldım. Ben de, bana tabi olanlarla birlikte, sizin yanınızda onlarla sonuna kadar savaşmak için yanınıza geldim*" dedi. Onun bu cevabı üzerine, Benî Mustalikler'in reisi Haris b. Ebî Dırar: " *Biz de o iş üzerindeydik. Bize katılacaksan acele et*" diyerek, onun gerçekten kendileriyle birlikte hareket edeceğini sanmıştı. Büreyde ise: " *Şimdi hemen atıma atlar, kendi kabileden ve bana tabi olanlardan büyük bir toplulukla size yetişirim*" diyerek acele oradan kaçtı. Doğruca Hz. Peygamber'in yanına gitti ve ona Beni Müstalik hakkında öğrendiklerini aktardı.¹⁵⁸

¹⁵⁵ Âl-i İmrân, 3/172-173; Vâkıdî, a.g.e., C. I, ss. 338-339; İbn Hişam, a.g.e., C. III, ss. 108-109; Makrizî, a.g.e., C. I, s. 180; Elmalılı, a.g.e., C. II, s. 465.

¹⁵⁶ Vâkıdî, a.g.e., C. II, s. 800.

¹⁵⁷ Vâkıdî, a.g.e., C. I, ss. 404-405.

¹⁵⁸ Vâkıdî, a.g.e., C. I, s. 405.

Hâris b. Ebî Dırar'ın Medine'ye gönderdiği keşif eri öldürüldü ve Hz. Peygamber Mustalikler'i pusuya düşürdü. On erkek öldürülüp, yüz kadar kadın esir alındı, gerisi ise kaçmayı başardı. Savaş sonunda Müslümanlar 5000 koyun ve 2000 kadar deve ele geçirmişlerdi ki, bu onlar için şimdiye kadar kazanılan en büyük savaş ganimetiydi. Ayrıca kabilenin bütün mensupları çarpışmalar sonucunda Müslümanların eline esir düşmüştü. Hz. Peygamber, kadın esirler arasında bulunan, Mustalikler'in başkanının kızı Cuveyriye'yi serbest bıraktı ve ardından da kendisine evlenme teklifinde bulundu. İslâm tarihi kaynaklarında bu seferin ismi Müreysî olarak da geçer.¹⁵⁹ Bu evlilik Hz. Peygamber'in Mustaik kabilesiyle akraba olması anlamına geldiği için, ashâbın büyük bir kısmı ellerinde bulunan esirleri serbest bırakmışlardı. Bu uygulamayı gören Mustalikoğulları toplu bir şekilde Müslüman olmuşlardı. Bu şekilde Müslümanları yok etmek amacıyla harekete geçen bu müşrik Arap kabilesi savaştan kısa süre sonra Müslümanlar arasına iştirak etmiş oldu. Dolayısıyla Benî Mustalik Gazvesi hem maddî, hem manevî açıdan Müslümanlar için çok faydalı bir askerî harekât kabul edilmektedir.¹⁶⁰

Huzâa kabilesinin attığı önemli adımlardan bir tanesi H. 6. yılında Hudeybiye barış anlaşmasında yerini belirtmesidir. Onlar bu sırada Müslümanların safında olmak üzere anlaşmada taraf olmuşlardı. Ancak burada sadece bazı kabileler söz konusu idi. Gerçekten de, Huzâalı iki başkan, Amr b.Sâlim ve Busr Hz. Peygamber'e hediye olarak bir miktar deve ve koyun göndermişler ve ikisi Müslüman olmuştur. (Resûlullah bu hayvanları İslam ordugâhına getiren çobana bir kaftan hediye etmiş ve ordu da kendisine büyük bir ziyafet çekmişti).¹⁶¹

Huzâalı bu büyük reis Hudeybiye barış görüşmelerine Mekkeliler'in temsilcisi vasfıyla iştirak etmişti fakat ittifak yapıldığı sırada, o ve kabilesine mensup üyeler Müslümanların yanında yer aldılar. Aradan bir yıl geçmeden Mekkeliler Huzâa kabilesi topraklarına girmek suretiyle anlaşmayı bozunca, Budeyl Medine'ye gelmiş ve Hz. Peygamber'den, onları cezalandırmak üzere bir sefer tertip etmesini talep

¹⁵⁹ Vâkıdî, a.g.e., C. I, ss. 404-405; İbn Hişam, a.g.e., C. III, s. 302; İbn Sa'd, a.g.e., C. II, ss. 63-64; Makrizî, a.g.e., C. I, s. 203; Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, s. 383; Hamidullah, **Hz. Peygamber'in Savaşları**, s. 77; Algül, a.g.e., C. I, ss. 416-417; Apak, **Ana Hatlarıyla İslâm Tarihi – I**, ss. 308-309.

¹⁶⁰ Vâkıdî, a.g.e., C. I, ss. 411-413; İbn Hişam, a.g.e., C. III, ss. 306-408; İbn Sa'd, a.g.e., C. II, s. 64; İbnü'l Esîr, a.g.e., C. II, ss. 179-181; Sariçam, **Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı**, ss. 193-194; Apak, **Ana Hatlarıyla İslâm Tarihi – I**, ss. 308-309.

¹⁶¹ İbn Sa'd, a.g.e., C. II, s. 96; Makrizî, a.g.e., C. I, s. 285.

etmiştir. Dönüş yolu üzerinde Ebû Sufyân'a rastlamış, sorması üzerine, ona Medine'den gelmediğini söylemiştir. Bir süre sonra Ebû Sufyân, İslâm ordusunun gizlice Mekke yakınlarına kadar geldiğini fark edince, yanında bulunan Budeyl, onu büsbütün şaşırtmak için, kendisine Müslümanlarla değil de, daha çok Huzâalılar'la ilgilenmesi icab ettiğini söylemiştir. Bütün bunlardan, kendisinin hem Hz. Peygamber'in hem de Ebû Sufyân'ın itimadından kendi lehine yararlanma kabiliyetine sahip biri olduğu anlaşılmaktadır.¹⁶²

Kaynaklarda Hz. Peygamber'in Huzâ'alılara gönderdiği, ancak hangi şartlarda yazıldığı bilinmeyen bir mektubu vardır. Mektupta şu satırlar yer almaktadır:

“Esirgeyen ve Bağışlayan Allah'ın Adıyla!

Allah'ın Elçisi Muhammed'den Budeyl ibn Verkâ, ve Busr'a, ayrıca Benû Amırlar'ın (yani Huzâalılar'ın) Başkanlarına:

İmdi size Allah'ınövgülerini bildiririm: O'ndan başka hiçbir tanrı yoktur. Hemen ekleyeyim ki ne ben sizin olan bir şeye zarar verdim, ne de sizin tarafınızdan (bana) bir gasp ve tecavüzde bulunuldu. Sizler, Tihâme ahalisi içinde en çok takdir edip beğendiğim ve akrabalık yönünden kendime en yakın bulduğum insanlarsınız. Bu sözlerim size ve sizi izleyen Mutayyibûn (Koku sürünenler) arasında bulunanlardır.

Ayrıca, ben kendi adıma sahip olduğum şeyleri, kesinlikle sizin aranızdan çıkan Muhacirler için elde ettim. Yani bulunduğu yerden küçük hac (umre) ya da büyük Hac dışında bir amaçla Mekke'ye hicret eden bir kimse, kesinlikle orada yerleşip kalamaz. İmdi, sizinle barış anlaşması yaptığımdan beri size asla endişe vermedim; sizin de benden yana korkacak bir şeyiniz olmadı ve kendi aranızda da bir karışıklığa düşmediniz.

Yine ilave edeyim ki, Alkame ibn Ulâse ile birlikte Havza'nın iki oğlu olan Addâ ve Amr, ayrıca Amir ibn İkrime kabilesinden Hâlid b. Havza'nın iki oğlu İslâm'a girip hicret ettiler ve kendilerini izleyenler adına bana biatte (bağlılık yemininde) bulundular. Şimdi bizler helal kılınan şeylerde olduğu gibi haram kılınan şeylerde de aynı durumdayız (Bize helal ve haram kılınanlar aynen size de helal ve

¹⁶² Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, s. 385.

haram kılınmıştır). Ben size asla yalan söylemedim. Rabbiniz size muhabbet ve şefkatiyle muamelede bulunsun!”¹⁶³

Huzâalılar, putperest oldukları halde Hudeybiye anlaşması esnasında Müslümanların yanında yer almışlardı. Mekkeliler her ne kadar Budeyl’e güvenmişlerse de bu durumdan pek memnun değillerdi. Huzâalılar ise, Müslümanların yanında yer aldıkları için Mekkeliler tarafından, putperestliklerinde devam ettikleri için de Hz. Peygamber tarafından terk edildiklerini düşünmüşlerdir. Muhtemelen içinde buldukları bu sıkıntılı durumu Hz. Peygamber’e bildirmişler, o da bu mektupla kendilerine cevap vererek, onlara duyduğu samimi dostluk konusunda eman vererek, onları kendisine bağlayan bir takım dünyevî münasebetlerden söz etmişti.¹⁶⁴ *Mutayyebûn* kelimesini de bu anlamda kullanmıştır. Malum üzere, Kusay’ın ölümü üzerine oğulları arasında ihtilaf söz konusu olmuş ve Mekke halkı iki hasım gruba ayrılmıştı: *Müttefekûn* (Hısımlar ya da Müttefikler) ve *Mutayyebûn* (Koku sürünenler). İkinci zümreye, ittifak için yemin ettikleri sırada ellerini bir kokuya bandırdıkları için bu isim verilmişti. “Kökü sürünenler”, Hz. Peygamber’in mensup olduğu Haşim Oğullarına bağlı kabileleri (Benû Zuhre, Benû'l-Hâris ibn Fihri, Teym ve Esed) ihtiva ediyordu. “Küçük Hac” ve “Büyük Hac” mefhumlarına gelince: Kâbe’nin yılda bir kez Hac mevsimi geldiğinde, yani Zilhicce ayında ziyaret edilmesine büyük Hac; bu dönem dışında, özellikle Receb ayında ziyaret edilmesine de küçük Hac (*Umre*) deniliyordu.¹⁶⁵

Huzâa ve Bekr kabilelerini uzun zaman savaş halinde idiler. Hudeybiye musalahası bunların düşmanlıklarını sona erdirmiştir. Huzâa kabilesi Hz. Peygamber ile, Bekr kabilesi ise Kureyşliler ile dostluk anlaşması yapmışlardı. 8. yılı Şaban ayında (Kasım-Aralık 629) Bekr kabilesi, eskiden beri düşman oldukları Huzâa kabilesine karşı bir gece baskını düzenlemişler. Başta Safvân B. Ümeyye, İkrime b. Ebî Cehil ve Süheyl b. Amr olmak üzere bazı Kureyşliler de onlara fiilen ve silah tedariki suretiyle yardım etmişlerdir. Mekke’nin güneyindeki Vetîr¹⁶⁶ ovasında, Huzâalılar’a gece baskın düzenlediler. Bazı Mekkeliler onlara silah ve erzak

¹⁶³ İbn Sa’d, a.g.e., C. I, ss. 272-273; Hamidullah, *el-Vesâiku’s-Siyâsiyye*, s. 276; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, s. 387.

¹⁶⁴ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, s. 387.

¹⁶⁵ Mustafa Fayda, *Allah’ın Kılıcı Halid b. Velîd*, s. 21 vd.; İbrahim Sarıçam, *Emevî- Hâşimî İlişkileri*, Ankara, 1997, ss. 33-68; Sarıçam, *Hiz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, ss. 30-31; Apak, Adem, *Ana Hatlarıyla İslam Tarihi – I*, s. 114.

¹⁶⁶ Vetir: Mekke’nin alt yanında Huzâa’ya ait bir suyun adıdır. (İbn Hişam, a.g.e., C. IV, ss. 36-37).

yardımında bulunmuşlar, hatta gizlice bu yağma olayına kendileri de iştirak etmişlerdi.¹⁶⁷ Bunu yapmakla Hz. Peygamber ile aralarında bulunan anlaşmayı bozmuş oldular. Bu suçu işleyenler daha sonra Mekke'ye sığınmışlar ve oradan himaye (eman) elde etmişlerdi. Bunun üzerine Huzâalılar da Medine'ye bir heyet göndererek, Hz. Peygamber'den yardımını istemişlerdi. Heyet sözcüsü Amr ibn Sâlim şu şiiri okumuştur:

*“Ey Allahım! Ant verdim Muhammed'e (ki hatırlasın),
Babamızla babası arasında yapılan ittifak anlaşmasını...
Gerçekten Kureyşliler anlaşmayı bozdular;
Ve senin görkemli anlaşmanı da!
Onlar bana Kedâ'da bir pusu kurdular,
Onlar bizi uyurken Vetir'de gece bastılar,
Eğer senin misakını bozarlarsa ve Kedâ'da¹⁶⁸ benim için gözetleyiciler
kılarlarsa,
Ve yardıma çağıracak kimsem olmadığını sandılar. Bununla birlikte onlar
horlanmış ve sayıca daha azdılar. Ve bizi öldürdüler, diz üstü ya da secdede iken.”¹⁶⁹*

H. Suleym

Hz. Peygamber'in şöyle bir hadis söylediği rivayet edilir: *“Ben Atikelerin oğluyum (başka bir rivayete göre) Suleym kabilesinden Atike ve Fâtıma'lardanım.”* Gerçekten, Hz. Peygamber'in annesinin babası Vehb ve yine Hz. Peygamber'in iki atası Hâşim ve Abdi Menâf, Atike adını taşıyan Suleymli annelerden dünyaya gelmişlerdi. Diğer taraftan, Hz. Peygamber'in amcası Ebû Tâlib, Suleymli kabilelerden biriyle ittifak anlaşması yapmıştı. Ancak ne, her zaman yürürlükte kalmış olan bu ittifak anlaşması, ne de yüzyıllar öncesine dayanan akrabalık ilişkileri, Hz. Peygamber'in bir işine yaramamış ve Suleymliiler onun için birçok sıkıntıya sebep olmuşlardı. Yaptıkları kardeş savaşları ile Suleym kabilesi bölünmüş ve bunlardan birinin Müslüman olması otomatik olarak diğerlerinin gözünü korkutmuştur. Böylece el-Hallâc ibn İlât

¹⁶⁷ Vâkıdî, a.g.e., C.II, ss. 780-785; İbn Hişam, a.g.e., C. IV, ss. 31-32; İbn Sa'd, a.g.e., C. II, s. 134; Algül, a.g.e., C. I, ss. 483-484; Fayda, **Allah'ın Kılıcı Halid b. Velîd**, ss. 168-169.

¹⁶⁸ Kedâ: Mekke'nin üst tarafında bir mevkiidir.

¹⁶⁹ İbn Hişam, a.g.e., C. IV, ss. 36-37; İbn Sa'd, a.g.e., C. II, s. 134.

es-Sulemî, Mekke'ye gelip yerleşmiş, hatta oradan bir kızla evlenmiş, üstelik Mekkelileri ve tabii ki Suleymlileri de hüzne boğacak şekilde İslâmiyeti kabul etmiştir. Diğer bir Suleymli olan Kays ibn Nuşbe, İslâm uğruna o kadar coşkulu ve gayretli işler yapmıştır ki, Hz. Peygamber tarafından kendisine Benû Suleym'in en hayırlısı unvanı verilmiştir.¹⁷⁰

Müslümanların Medine'ye hicret etmesiyle birlikte Mekke ekonomisine karşı girişilen askerî seferlerden ilki, Abdullah b. Cahş'ın, Suleymliler'in tapınağının bulunduğu Nahle'ye yaptığı seferdir. Bu birlik, Suleymliler'in toprakları üzerindeki Buhrân'dan da geçmişti. Suleymliler'in çıkarlarına bu şekilde zarar verilmiş, ancak Hz. Peygamber bu kabileyi yatıştırmak için bir teşebbüste bulunmamıştır.¹⁷¹ Bundan iki ay kadar sonra Bedir Savaşı başladığında Suleymliler'in tepkileri haddini aşınca, Hz. Peygamber bunlara karşı bir cezalandırma seferi düzenlemek zorunda kalmıştır. Bedir Savaşı'ndan sonra, Hz. Peygamber'in Medine'ye dönüşünün üzerinden henüz yedi gece geçmişti ki, tekrar ordusunun başına geçip Suleymliler'le savaşmaya çıktı. Onların El-Küdr'deki su kaynağına gidip üç gece düşmanı bekledi. Fakat hiç kimseyle karşılaşmayınca, Medine'ye geri döndü.¹⁷²

Rivayete göre bu kabilenin hurmalığında, üzerinde birçok arı kovanının bulunduğu kutsal bir ağaç vardı. Ne zaman bir düşman bu kabileye saldıracak olsa, bu hurma ağacını tütsülerler ve kovanlarından kızgınlıkla fırlayan arılar gidip düşman askerlerini sokarak onları hezimete uğrattırlardı. Hz. Peygamber Suleymliler'e karşı savaşmak üzere yola çıkınca, Hz. Ali'yi önceden buraya gönderdi. O da müthiş kılıcı *Zu'l-Fikar'ın* bir darbesiyle bir çırpıda ağacın gövdesini devirdi. Batıl inançlara sahip olan Suleymliler kutsal ağaca yapılan bu saldırı karşısında tanrının gazabından korkarak kaçtılar. Ürkerek kovanlarından dışarı uğrayan arılar ise, Suleymliler'in koştuğunu görünce her bir yönden onların

¹⁷⁰ Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, ss. 391-392.

¹⁷¹ Vâkıdî, a.g.e., C. II, s. 13; İbn Sa'd, a.g.e., C. II, s. 10; Ayrıca bu konuda bkz. Serdar Özdemir, **Hz. Peygamber'in Seriyeleri**, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2001, ss. 140-147.

¹⁷² Süheylî, a.g.e., C. V, s. 388; İbnü'l Esîr, a.g.e., C. II, s. 135; Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, s. 394.

peşine düştüler. Suleymmliler çok geçmeden gerçek Tanrının kim olduğunu öğrendiler ve İslâm'ı kabul etmek üzere Hz. Peygamber'in yanına geldiler.¹⁷³

Karkaratu'I-Küdr'e karşı tertip edilen bu seferde kan dökülmemiştir. Bu sefer esnasında Hz. Peygamber Medine'de yerine Abdullah b. Mektum'u bırakmıştı.¹⁷⁴ Ancak kaynaklar beş yüz deve vs. gibi önemli bir ganimetten bahsederler. Bu durum, Suleymmliler'le olan münasebetlerin daha da açılmasına neden olmalıdır. Dolayısıyla, Suleym ve Gatafân kabilelerin Medine'ye saldırmak istedikleri şaşkıncı olmamalıdır. Bilgi toplamakla görevli memurları Hz. Peygamber'i uyarmışlar, o da bu saldırıyı bertaraf etmek amacıyla, Zu'l-Kassa ve Zû Amr istikametine 450 kişilik bir kuvvet göndermiştir ve düşman, canını kurtarmak için çıkar yolunu kaçırmakta bulmuştur.¹⁷⁵ Bundan anlaşılıyor ki Hz. Peygamber'in amacı siyasi değildi. Nitekim, yolda bir düşman yakalanmış, Hz. Peygamber'in kendisine İslâm'ı anlatması üzerine o, sadece Müslüman olmakla kalmayıp, aynı zamanda, kendiliğinden düşmanın toplu halde saklandığı yeri söylemiştir. Saldırının başlayacağı gün yağmur yağmaya başladı. Düşmanın dağılmasından sonra, Hz. Peygamber elbiselerini kurutmak üzere bir ağacın dallarına serip, kendisi de ağacın altına uzandı. Düşmanın önde gelen başkanlarından Dusûr el-Muhâribî onu bir tepenin ardından gizlice durumu seyrediyordu. Bir fırsatı bulup tepeden aşağı inerek Hz. Peygamber'in karşısına yalın kılıç ile çıktı ve şöyle haykırdı: “*Şimdi seni elimden kim kurtaracak?*” Hz. Peygamber uzandığı yerden kalktı ve sükûnetle cevap verdi: “*Allah!*”. Koskoca kabile reisi bu cevap karşısında yıkıldı ve kılıcını elinden düşürerek titremeye başladı. Bu kez Hz. Peygamber kılıcı eline alarak sordu: “*Peki, şimdi seni benim elimden kim kurtaracak?*” O da şöyle cevap verdi: “*Vallahi hiç kimse! Kurtaracaksa da ancak Allah kurtarır, ve ben şehadet ederim ki Allah'tan başka tanrı yoktur, ve yine şehadet ederim ki Sen Allah'ın Elçisisin.*” Bunun üzerine Hz. Peygamber ona kılıcını geri vermiş ve o da bundan böyle İslâm'ın yayılması için çaba sarfetmiştir.¹⁷⁶

Rivayete göre Hz. Peygamber bu askerî sefer sırasında, tehlike nedeniyle özel bir tarzda korku namazı kılmıştır. Kur'an-ı Kerim'de bu olay şu şekilde tasvir

¹⁷³ Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, ss. 394-395.

¹⁷⁴ İbn Hişam, a.g.e., C. III, s. 46; Makrizî, a.g.e., C. I, ss. 124-125.

¹⁷⁵ Vâkîdî, a.g.e., C. II, s. 552; İbn Sa'd, a.g.e., C. II, s. 85.

¹⁷⁶ İbn Hişam, a.g.e., C. III, s. 216.

edilmektedir: “Yeryüzünde sefere çıktığınız zaman kâfirlerin size kötülük etmelerinden endişe ederseniz, namazı kısaltmanızda size bir günah yoktur. Şüphesiz kâfirler, sizin apaçık düşmanınızdır. Sen de içlerinde bulunup onlara namaz kıldırдыңın zaman, onlardan bir kısmı seninle beraber namaza dursunlar, silâhlarını (yanlarına) alsınlar, böylece (namazı kılp) secde ettiklerinde (diğerleri) arkanızda olsunlar. Sonra henüz namazını kılmamış olan (bu) diğer grup gelip seninle beraber namazlarını kılsınlar ve onlar da ihtiyat tedbirlerini ve silâhlarını alsınlar. O kâfirler arzu ederler ki siz silâhlarınızdan ve eşyanızdan gafil olsanız da üstünüze birden baskın yapsalar. Eğer size yağmurdan bir eziyet olur yahut hasta bulunursanız silâhlarınızı bırakmanızda size günah yoktur. Yine de tedbirinizi alın. Şüphesiz Allah, kâfirler için alçaltıcı bir azap hazırlamıştır.”¹⁷⁷

Bir süre sonra, Hz. Peygamber, Süleymliler’in yurduna gitmek üzere tekrar Medine’den ayrıldı. Maden yataklarının bulunduğu el-Fur bölgesindeki Buhrân’a geldi ve Rebiu’l-Ahir ve Cumade’l-Ulâ ayları boyunca orada kalmıştı. Bu süre boyunca herhangi bir olumsuz hâdis meydana gelmemiştir. Orada kalış süresinin uzaması, onun bu kabile ile uzlaşma ve onlarla antlaşma yapma teşebbüsünde bulunmadığı anlaşılmaktadır.¹⁷⁸

H. 4 yılında, Bedevîler’in ileri gelen reislerindenn Ebû Berâ’ Mulâ’ib el-E’inne, hediyelerle birlikte Hz. Peygamber’i ziyaret için Medine’ye geldi. Fakat İslâm’a girmek istemiyordu. Karşılıklı görüşmeler sonucunda, Hz. Peygamber, kendi kabilesinde İslâm’ı yaymak üzere çok sayıda sahabeyi kendisiyle birlikte götürmeye ikna etti. Amr b. Ümeyye de onlardan biri idi. Süleymlilerin topraklarından olan Bi’ri Maûne denilen yerde, Ebû Berrâ’nın yeğeni Âmir b. Tüfeyl Müslümanlara ani bir baskın tertip etti. Hayvanları otlatmak için gruptan ayrılan Amr ve bir başka Medine’li Müslüman dışında tüm kabile öldürüldü. Döndükleri zaman düşman süvarileri hala oradaydı. Girdikleri çatışma sonunda Amr esir edildi, arkadaşı ise şehit düştü. Ancak saldırgan Amir b. Tüfeyl: “Annem bir köle azat etmeyi adak etmişti” diyerek, onu fidye almaksızın serbest bıraktı. Amr tebliğle görevlendirilen yetmiş arkadaşının şehit edildiğini haber vermek için yaya olarak Medine’ye hareket etti. Fakat Medine yakınlarında bu kılıçtan geçirme olayının sorumlusu olan kabileyeye

¹⁷⁷ Nisâ, 4/101-102; Makrizî, a.g.e., C. I, s. 180.

¹⁷⁸ İbn Sa’d, a.g.e., C. II, ss. 35-36.

mensup iki kişiyle karşılaştı ve onların Hz. Peygamber'in himayesi altında olduklarından habersiz, sakın sakın kendi yollarına gitmekte olan bu iki kişiyi öldürdü. Hz. Peygamber Amr'ın başından geçenleri öğrenince, hataen öldürülen bu iki kişinin yakınlarına kan diyetini ödedi. Bi'ru Maûne hadisesini vahiy yoluyla öğrenen Hz. Peygamber, hiçbir felâket karşısında üzülmediği derecede üzülmüş ve faciaya yol açanlara bir ay boyunca sabah namazlarında beddua etmiştir.¹⁷⁹

Bu hâdiseden bir sene sonra Medine'de Hendek Savaşı meydana geldi. Saldırı ittifakı için hazırlık yapmakta olan Hayber Yahudileri, bu kabileye de bir heyet gönderdiler. Sonunda bir anlaşma sağlandı ve Suleymniler'den oluşan 700 kişilik bir kuvvet, Medine yolu üzerinde Marru'z-Zahran denilen yerde Mekke ordusuna katıldı. Suleymniler bu savaş sırasında pek varlığını hissettirmediler ve Mekkeliler muhasarayı kaldırmaya karar verir vermez diğer kabilelerle birlikte çekilip gittiler.¹⁸⁰

Bu tarihten itibaren İslâm bu kabileye az da olsa nüfuz etmeye başlamıştı. H. 7. yılında Hz. Peygamber Hayber üzerine sefere çıktığında, Suleymli şair Abbâs b. Mirdâs haberi Mekke'ye yetiştirerek, Müslümanların savaşı kaybedeceği kehanetinde bulunmuştu. O kadar ki birçok kimse sonuç hakkında bahse bile girmişti. Aksine, aynı zamanda tüccar olan el-Hacc b. İlât adlı bir diğer şair, daha Hayber'de iken İslâm'a geçmiş ve Müslümanlarla birlikte savaşa iştirak etmişti. Sonra Müslümanların galip geldiği haberi daha oraya ulaşmadan, Mekke'ye dönüp geldi. İslâm'a girmesi sebebiyle Mekke'deki mallarının yağmalanmansın tedbirini almak için de bir kurnazlık düşündü. Kendisinin Hayber'den geldiğini, Müslümanların orada ağır bir hezimete uğradıklarını, Hz. Peygamber'in esir alındığını ve Yahudilerin kendisini hediye olarak Mekke'ye göndereceklerini bildirdi. Şunları da ilâve etti: *“Yahudiler ele geçirdikleri ganimetleri satacaklar, ve bu fırsatı değerlendirmek için de bana para lazım.”* Bu şekilde Mekke'deki bütün alacaklarını tahsil ettikten sonra çekip gitti. Fakat bir süre sonra gerçek haber Mekke'ye ulaşınca

¹⁷⁹ Buhârî, Meğâzî 28; Müslim, Mesâcid 297; Vâkıdî, a.g.e., C. I, s. 347-350; İbn Hişam, a.g.e., C. III, ss. 193-195; İbn Sa'd, a.g.e., C. II, ss. 53-54, C. III, s. 556; Makrizî, a.g.e., C. I, ss. 181-183; Algül, a.g.e., C.I, s. 383; Apak, Ana Hatlarıyla İslam Tarihi – I, ss. 306-307; İrfan Yücel, **Peygamberimizin Hayatı**, 6. b., DİB. Yay., Ankara, 1992, ss. 151-152; Ayrıca bu konuda bkz. Ahmet Önkal, “Bi'r-i Maûne”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**, I-XXXIX (devam ediyor), C. VI, ss. 195-196.

¹⁸⁰ Vâkıdî, a.g.e., C. II, s. 443; İbn Sa'd, a.g.e., C. II, s. 66; Makrizî, a.g.e., C. I, ss. 223-224.

Mekkeliler, hem mağlup etmekten, hem de oyuna getirilmekten dolayı çok üzölmüşlerdi¹⁸¹

H. 7. yılının sonunda Ahrem b. Ebi'l-Avcâ isimli bir Süleymlî, İslâm'a davet etmek maksadıyla 60 kişilik bir heyetin başında Süleymliler'e sevk edildi. Seriyeye Benî Süleym'in bulunduğu bölgeye geldiğinde, kendilerinin gelişini daha önceden haber alarak kalabalık bir grupta yolda bekleyen Benî Süleym'in adamları ile karşılaştı. Seriyeye komutanı Ahmer, onların yanlarına giderek kendilerini İslâm'a davet etti. Ancak onlar komutanın konuşmasını, *“senin anlattığın şey bize lazım değil”* diyerek dinlemek bile istemediler. Onların niyeti Müslümanlarla savaşmaktı. Bir süre karşılıklı ok attılar. Daha sonra Benî Süleym'e başkaları da yardıma gelince, seriyyede bulunan Müslümanları kuşatarak şiddetli bir çarpışmaya girdiler. Bu esnada, seriye komutanı ve birkaç arkadaşı ağır bir şekilde yaralanırken, seriyyede bulunan diğer Müslümanlar şehid edilmişlerdi. Benî Süleym, seriye komutanı ve yaralı olarak kurtulmayı başaran birkaç Müslümanın da öldüğünü zannederek bırakıp gitmişlerdi. Onların gitmesinden sonra, Ahmer b. Ebi'l Avca ve yaralı olarak kurtulan birkaç arkadaşı Medine'ye döndüler.¹⁸²

Süleym kabilesinden Hz. Peygamber'e bir heyet gelmişti. İçlerinde Kays b. Nuşeybe adında bir adam vardı. Hz. Peygamber'in konuşmasını dinledi ve bazı soruları sordu. Hz. Peygamber onu İslâm'a davet etti, o da Müslüman oldu. Sonra yanındakilere şöyle dedi: *“Rumlar'ın ve İranlılar'ın konuşmalarını, Araplar'ın şiirlerini ve kâhinler'in kehanetlerini duymuştunuz, fakat onların hiçbirinin konuşması Hz. Muhammed'in konuşmasına benzemez. Ona itaat ediniz ve nasibinizi ondan alınız.”* Mekke Seferine de Süleym kabilesi Hz. Peygamber ile beraber idi. İçlerinde Abbas b. Mirdas, Enes b. İyad ve Râşid b. Abd efendileriydi.¹⁸³

Mekke'nin fethi sırasında bu kabileden tam donanımlı bir bölüğün Kudeyd'de İslâm askerî birliğine katıldığı müşahede edilmektedir. Süleym kabilesinden yediyüz veya bin kişi Mekke fethine katılmıştı. Beraberlerinde çok sayıda at da getirmişlerdi. Hz. Peygamber onları Hâlid ibn Velîd'in emrine verdi.¹⁸⁴ Mekke fethinde Süleym'in

¹⁸¹ Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, s. 399.

¹⁸² Vâkıdî, a.g.e., C. II, s. 741; İbn Sa'd, a.g.e., C. II, s. 123; Makrizî, a.g.e., C. I, s. 335.

¹⁸³ İbn Sa'd, a.g.e., C. I, s. 308.

¹⁸⁴ Vâkıdî, C. II, ss. 800-801; İbn Hişam, a.g.e., C. IV, s. 46, 63.

sancaklarını Abbas b. Mirdas, Hufaf b. Nedbe ve Haccac b. Âlat taşımişti.¹⁸⁵ Bununla birlikte, içinde buldukları ruhsal durumun pek de memnuniyet verici değildir. Mekke üzerine tertip edilecek olan seferin hazırlıkları tam bir gizlilik içinde sürdürüldüğü esnada, Ebû Bekir bir gün kızı Hz. Ayşe'ye şöyle sordu: “*Hz. Peygamber'in gitmeye niyetlendiği yer hakkında ne düşünüyorsun?*” Hz. Ayşe şöyle cevap verdi:

“*Bilmiyorum, belki Suleymliler'in, belki de diğerlerinin üzerine.*” Böylece o, Hz. Peygamber'in kendisine verdiği sırrı saklı tutmak istiyordu. Ancak konuşma sırasında ağzından çıkan *Suleymliler* sözcüğü, Müslümanların o dönemde genel olarak taşıdıkları duyguları göstermektedir.¹⁸⁶

Meşhur şair Abbâs b. Mirdas Suleym kabilesinden idi.¹⁸⁷ Onun İslâm ile müşerref olması şu şekilde meydana gelmiştir: Babası Mirdas'ın taptığı bir putu vardı. Bu put taştan idi. Ona Damarî denirdi. Mirdas oğlu Abbas'a şöyle dredi: “*Ey oğulcuğum Damarî'ye ibadet et. O hem yarar sağlar, hem de kızar.*” Bir gün Abbas Damarî'nin anında idi. Damarî'nin içinden bir nidâcının şöyle dediğini işitti: “*Süleym'den olan bütün kabileler'e söyle ki Damarî helâk oldu. Mescid ehli ise yaşadı. Meryem oğlundan sonra, Kureyş'den nübüvvete ve hidâyete varis olan kişi hidâyete ermiştir.*” Bunun üzerine Abbâs, Damarî'yi yaktı ve Hz. Peygamber'e gidip Müslüman oldu.¹⁸⁸

Hz. Peygamber Mekke fethinden sonra Hevâzin üzerine bir sefere çıktığında Süleymliler de katılanlar arasında idi. Hevâzinliler'le karşılaştıklarında önce Suleymli süvariler kaçışmaya başladılar. Zor kazanılan bir zaferden sonra, Hz. Peygamber düşmanı takip etmelerini emrettiği zaman, kendileri bu emri yerine getirmedikleri gibi, diğerlerinin bunu yapmalarına da mani oldular. Hz. Peygamber'e nispet edilen aşağıdaki meşhur kelime oyunu, muhtemelen o dönemde söylenmiştir: “*Usayye asat Allah ve Rasûleh.*” Yani, “*Suleymlilerin bir kolu olan Usayyeler, Allah'a ve Resûlüne isyan ettiler*”, ya da “*Usayye, Allah ve Rasûlünün arslanıdır.*” Hz. Peygamber, bu savaşta ele geçirdiği ganimetle Mekkeli Ebû Sufyân,

¹⁸⁵ Makrizî, a.g.e., C. VI, s. 171.

¹⁸⁶ Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, s. 400.

¹⁸⁷ İbn Hişam, a.g.e., C. III, s. 211.

¹⁸⁸ İbn Hişam, a.g.e., C. IV, s. 69.

Suleymli Abbâs b. Mirdâs vb. İslâm'a yeni girmiş olan birçok kimseyi mükâfatlandırmıştı. Abbâs, kendisine tahsis edilen miktardan memnun olmadığı için, Hz. Peygamber aleyhinde bir taşlama (hicviye) söylemişti. Hz. Peygamber ise, ona karşı bir disiplin cezası tatbik etmek yerine, sadece şairin ödül payının iki katına çıkartılmasını emretti. Huneyn savaşının ganimetlerinden Hz. Peygamber Abbâs b. Mirdas'a 40 deve verdi.¹⁸⁹ Birkaç gün sonra, Huneyn'de hezimete uğrayan Hevâzinli bir heyet Hz. Peygamber'in huzuruna girmiş, İslâm'a geçtiklerini bildirerek, kendisinden mallarının yanı sıra, esir alınan kadın ve çocuklarının iadesini rica etmişlerdi. Daha önce de gördüğümüz gibi, Hz. Peygamber esirlerin azat edilmelerini emretti. Savaşa gönüllü olarak katılan ve aralarında bu şair Abbâs'ın da bulunduğu bazı gruplar böyle yapılmasına karşı çıktılar. Abbâs şöyle diyordu: "*Ben kabilem adına buna hayır diyorum!*" Suleymli diğer savaşçılar, Hz. Peygamber'in aralarında sütannesinin kabilesinin de bulunduğu esirleri azat etmeemrine karşı çıkılmasını bir rezalet olarak değerlendirerek, şöyle haykırdılar: "*Hayır! Biz Suleymli de diğerleri gibi, elimizde bulunan Hevâzinli köleleri azat ediyoruz.*" Abbâs açıkça bu duruma öfkelenerek, kendisini böyle yalnız bırakıp aşağıladıkları için kabilesi mensuplarına sitem ve serzenişte bulunmuştur.¹⁹⁰

Abbâs b. Mirdas'ın Huneyn Savaşından sonra Süleym hakkındaki şiiri:

"Süleym'in beldelerinde çektiği belayı hatırla.

Süleym'de iftihâr ehli için iftihâr vardır.

Bir kavimdir ki, onlar Rahman'a yardım ettiler ve insanların işleri karışık olduğu bir sırada Resûl'ün dinine tabi oldular.

Aralarında hurma çubuğu dikmezler, onların ahırlarında sığırlar böğürmez. Yani onlar ehli harptirler, ne çiftçi ne de mal ve davarcı,

Ancak tavşancıl kuşları gibi süzülen atlar, evlerin yanlarına yakın dururlar ki ihtiyaç anında şecaata ve benzerine çağırıldığı zaman hemen binebilsinler, Mekke vadisinde dün ışığında açık bir şekilde şirkin askerlerine vurucudurlar.

¹⁸⁹ İbn Sa'd, a.g.e., C. II, s. 153; Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, s. 400.

¹⁹⁰ Vâkıdî, a.g.e., C. III, ss. 949-952; İbn Hişam, C. IV, ss. 131-133.

*Biz o kimseleriz ki, Huneyn gününde hazır bulunmamız din için bir güç ve Allah indinde dünya ve ahret için hazır kılınmış şeydir.*¹⁹¹

Söz konusu olan askeri seferde Hz. Peygamber, bir yandan da Mekke'nin güneyinde, Yelemlem dağının eteklerinde ikamet eden Benû Cezîme kabilesine Hâlid b. Velîd komutasında bir tebliğ heyeti gönderdi. Bu sefere Suleymli süvariler de iştirak edenler arasında idi. Ancak bir yanlış anlama sebebiyle, komutan, daha önce Müslüman olmuş olan Benû Cezîme kabilesi mensuplarını tutuklayıp, sonra da hepsinin öldürülmesini emretti. Âdet olduğu üzere savaş esirleri, gözetim altında tutulmaları için askerler arasında taksim edilirdi. Bu emri sadece Suleymliler yaptılar. Diğerleri, iyi birer Müslüman olduklarına bakarak esirlerin suçsuzluğuna hükmedip, onları serbest bıraktılar. Komutan bu durumdan hiç de memnun olmadı. Birlik seferden döndüğünde, Hz. Peygamber komutan Hâlid'i fena halde azarladı ve mağdur kabileye diyetini gönderdi. Dökülen insan kanının yanı sıra, köpeklerin su içtikleri kırık çanakların bedeline varıncaya kadar tüm zararın giderilmesi için de Ali'yi görevlendirdi. Bu çözüm mağdur kabile için yeterli oldu.¹⁹²

H. 9. yılında Hz. Peygamber, halkının düzenli bir şekilde vergi ödemesiyle alakalı karar aldığı zaman, iki komşu kabile olan Suleymliler ve Müzeynelilerden vergi toplamak amacıyla, Medineli Abbâd b. Bişr el-Eşhelî'yi görevlendirdi. Ancak, daha H. 5. yılında Suleym madenlerinden vergi alınmaktaydı. Hatta Selmân-ı Fârisî'nin serbest bırakılması için Yaludi efendisine verilmesi gereken parayı, Hz. Peygamber, Suleymliler'in işlettiği altın madenlerinden alınan zekatla karşılamıştı. O tarihte daha Suleymliler'in tamamı Müslüman olmamıştı. Birkaç ay sonra, Hz. Peygamber Tebûk Seferi hazırlıklarına başladığı zaman, şair Abbâs'a, kendi kabilesinden gönüllü asker toplamasını emretmiştir.¹⁹³

Hz. Peygamber Savârikiye hurmalıklarını içindeki sarayla birlikte Saîd b. Sufyân er-Rî'î'ye tımar olarak vermiştir. Kayıtlarda, Medfû bölgesinin iki ayrı kişiye tımar olarak verildiği görülmektedir: Seleme b. Mâlik ve Abbâs b. Mirdâs. Bir başka belge ile, Seleme b. Mâlik'e bir kısım toprak daha tımar olarak hediye edilmiştir. El-Cifr'in bölgesinin tamamı, Benû Usayye'nin mensuplarından Havza b. Nubeyşe'ye

¹⁹¹ İbn Hişam, a.g.e., C. IV, s. 109.

¹⁹² Makrizî, a.g.e., C. I, ss. 6-7.

¹⁹³ Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, s. 401.

verilmişti.¹⁹⁴

İ. Esed

Esedîler'in İslâm tarih sahnesine ilk çıkışları Uhud Gazvesi'nin ardından meydana gelmiştir. Ebû Seleme b. Abdilesed¹⁹⁵ komutasında Uhud'dan iki ay sonra, Medine'ye saldırı hazırlığında olduğu haber alınan Esedîler üzerine bir seriyye gönderilmiştir.¹⁹⁶ Tayy kabilesinden Velîd b. Züheyr, yeğeni ve aynı zamanda ashabdan Tuleyb b. Ümeyr'in hanımı olan akrabasını ziyaret için Medine'ye gelmişti.¹⁹⁷ Velîd b. Züheyr yeğenin kocası Tuleyb b. Umeyr'e, geldiği yerden çok önemli haberler vermişti. Benî Esed'den Huveylid'in iki oğlu, Tuleyha ve Seleme, kendi kabilesinden ve kendilerine bağlı olan diğer kabilelerden meydana gelen bir ordu hazırlayarak; Hz Peygamber ile harp etmek üzere Medine'ye saldırma planları yaptıklarını;¹⁹⁸ Uhud hezimetini ile güçlerini yitiren Müslümanları ve Hz. Peygamber'i kendi yurdunda kısıtılarak Medine'yi yağmalamak istediklerini anlatmıştı.¹⁹⁹

Ayrıca Kays b. Haris adında bir kişinin, Huveylid'in oğullarının yapmak istediklerine karşı çıktığını: *“Vallahi bu bizim için hayırlı bir görüş değildir. Yurdumuz Medine'den çok uzak, Kureyşin ordusu gibi bir ordumuz da yoktur. Kureyş, uzun müddet bekliyor, diğer Arap kabilelerini dolaşarak onların da yardımını talep ettikten sonra, develerine ve atlarına binip, tamamen silahlandıktan sonra, Muhammed'e tabi olanlarının tamamının sayısına denk üçbin kişilik bir toplulukla yurdunuzdan çıkmaya çalışıyorsunuz. Mağlubiyet sizinle olacaktır.”* diyerek, Tuleyha ve Seleme'nin davetine icabet edenleri bu işten vazgeçirmeye çalıştığını haber vermiştir.²⁰⁰

Hız. Peygamber, aldığı bu haber üzerine, Uhud savaşında aldığı yaraları henüz iyileşmiş olan Ebu Seleme'yi yanına çağırarak, kendisine bir sancak vererek Benî Esed üzerine gönderilmek üzere hazırlanan seriyyenin komutanı olarak

¹⁹⁴ İbn Sa'd, a.g.e., C. I, s. 273.

¹⁹⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Selâhattin Polat, “Ebû Seleme el-Mahzûmî”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. X, s. 229.

¹⁹⁶ Vâkıdî, a.g.e., C. I, ss. 340-345; İbn Sa'd, a.g.e., C. II, s. 50.

¹⁹⁷ Vâkıdî, a.g.e., C. I, s. 340.

¹⁹⁸ Vâkıdî, a.g.e., C. I, s. 342; İbn Sa'd, a.g.e., C. II, s. 50.

¹⁹⁹ Vâkıdî, a.g.e., C. I, s. 342; Beyhaki, **Delâil'ün- Nübüvve VE Marifeti ehvâli Sahibu's-şeria**, I-VII, 1. b., thk. Abdülmatî Kalaca, C. III, Daru'l Kutubi'l İlmîyye, Beyrut, 1985, ss. 320-321.

²⁰⁰ Vâkıdî, a.g.e., C. I, s. 342.

görevlendirmişti.²⁰¹ Hz. Peygamber Ebû Seleme'ye şöyle bir talimat verdi: “*Seni bu seriyyenin başına komutan olarak tayin ettim. Bu seriyye ile beraber yola çıkacaksın. Benî Esed'in topraklarına kadar git. Onlar toplanıp sana saldırmadan önce, sen onlara baskın yap.*” Ayrıca, Allah'tan korkmasını ve beraberindeki Müslümanlara karşı güzel davranmasını da tavsiye etti. Ebû Seleme'nin komutan görevlendirildiği seriyye, hicretin dördüncü yılı Muharrem ayının başında, Muhacir ve Ensar'dan meyadan gelen yüzeli kişilik bir kuvvetle Medine'den ayrıldı.²⁰²

İslâm askeri birliği, Velîd b. Züheyr'in rehberliğinde, gece gündüz durmadan devam eden dört günlük bir yolculuktan sonra, Benî Esed'in toplandığı su başlarından birisi olarak heber alınan Katan'a²⁰³ ulaşmıştı. Seriyye burada ilk olarak, Esedîler'in hayvanlarını otlatan çobanlarla karşılaştı. Çobanlardan üç kişi esir alınırken, diğerleri kaçmışlardı. Hayvanlara da ganimet olarak el konmuştu. Kaçan çobanlar, Müslümanların büyük bir orduyla üzerlerine geldiği haberini yayarak Benî Esed'i daha karşılaşmadan korkular içinde bırakmışlardı.²⁰⁴

Ebû Seleme asıl düşman kuvvetlerine yetiştiğinde, Hz. Peygamber'in emrettiği gibi, onlara sabah erkenden ani baskın yapmak üzere düşman kuvvetlerini muhasara altına aldı. Sabah erkenden başlayan ani baskın sonucunda düşman kuvvetleri çareyi kaçmakta buldular.²⁰⁵ Ebû Seleme'nin askerleri kimse ile karşılaşmadan Benî Esed'in deve ve koyunlarını alıp geri döndüler.²⁰⁶

Hendek savaşında Yahudilerin ve Mekke Müşriklerinin etrafta topladığı ve savaşa davet ettiği kabileler arasında Benî Esed kabilesi de vardı. Bu kabile Hendek savaşında Yahudî ve Müşriklerin safında yer tutarak Hz. Peygamber'e ve Müslümanlara karşı savaşmıştır.²⁰⁷

Her ne kadar Benî Esed kabilesinin tamamı elçiler yılında Müslüman olmuşsa da, erken Müslüman olan ve Habeşistan'a hicret edenler de sözkonusudur. Bunlar

²⁰¹ Vâkıdî, a.g.e., C. I, s. 340; İbn Sa'd, a.g.e., C. II, s. 50; Beyhaki, a.g.e., C. III, s. 320.

²⁰² Vâkıdî, a.g.e., C. I, s. 341; Aynı olayı İbn Sa'd özet olarak vermiştir. İbn Sa'd, a.g.e., C. II, s. 50; Beyhaki, C. III, s. 320.

²⁰³ Katan: Necd bölgesinde, bir dağdır ve Benî Esed'in su başlarından birisidir. (Vâkıdî, a.g.e., C. I, s. 343).

²⁰⁴ Vâkıdî, a.g.e., C. I, s. 343; İbn Sa'd, a.g.e., C. II, s. 50; Beyhaki, a.g.e., C. III, s. 320.

²⁰⁵ Vâkıdî, a.g.e., C. I, s. 344.

²⁰⁶ Vâkıdî, a.g.e., C. I, s. 343; Beyhaki, a.g.e., C. III, s. 322.

²⁰⁷ Vâkıdî, a.g.e., C. II, ss. 443-444; İbn Hişam, a.g.e., C. III, s. 230; İbn Sa'd, a.g.e., C. II, ss. 65-66.

Bedir'den önce Müslüman olan Benî Esed'in Ganm koluna mensup bir grup idiler. Bu kişiler şunlardır: Abdullah b. Cahş, Übeydullah b. Cahş ve karısı Ümmü Habibe binti Ebû Süfyân, Kays b. Abdullah ve karısı Bereke binti Yesar ve Muaykib b. Ebî Fâtıma.²⁰⁸ Bunlardan Übeydullah b. Cahş Habeşistan'a muhacir olarak gitti fakat orada Hıristiyan oldu ve Hıristiyan olarak öldü. Karısı Ebû Süfyân'ın kızı Ümmü Habibe idi. Onun ölümünden sonra Hz. Peygamber ile evlendi.²⁰⁹

Ebû Ahmed b. Cahş Benî Esed'in Habeş topraklarına olan hicretleri hakkında şu şiiri söylemiştir:

“Şayet Safâ ile Mervesi arasında Ahmed'in anası Allah'a yemin etse yemini doğru çıkar.

Biz o hicrette ilklerden olduk.

Sonra Mekke'de toplular zayıflayınca kadar Habeşistan'da kaldık.

Orada Ganm b. Dûdân çadır kurdu ve bina yaptı.

Ganm sabahleyin gitti ve orada kalan kavimleri azalttı.

Birer ikişer Allah'a gittiler.

Hz. Peygamber'in dinini hakk ile kabul ederek.”²¹⁰

Elçiler yılında Medine'ye gelen kabile heyetlerinden bir kısmının Hz. Peygamber'e karşı saygısız davranışlarına şahit olunmuştur. Kur'an'ın da işaret ettiği bu davranışlar, bir yönüyle Allah Rasûlü'nün tebliğine muhatap olan insanları tanıma noktasında da ilginç örnekler vermektedir. Bu kabilelerden olan Benî Esed, Uhud Gazvesi'nden sonra Müslümanların güç kaybettikleri düşüncesine kapılarak Medine'ye karşı ânî bir saldırı tasarlamıştı. Hendek savaşında da düşman gruplarla beraber olmuştu. Olaylar onların bekledikleri gibi gerçekleşmeyince çaresiz bir şekilde Medine'ye gelerek Müslüman olduklarını açıklamak zorunda kalmışlardı.²¹¹ Onlar on kişilik bir heyetle Hz. Peygamber'e geldi. İçlerinde: Hadramî b. Âmir,

²⁰⁸ İbn Hişam, a.g.e., C. I, s. 346.

²⁰⁹ İbn Hişam, a.g.e., C. IV, s. 6; Ayrıca bkz. Cengiz Kallek, “Esed”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. XI, ss. 363-365.

²¹⁰ İbn Hişam, a.g.e., C. II, s. 116.

²¹¹ İbn Sa'd, a.g.e., C. I, ss. 292-293; Apak, **Ana Hatlarıyla İslam Tarihi – I**, ss. 388.

Dırar b. Ezver, Vâbısa b. Ma'bed, Katade b. Kaif, Seleme b. Hubeys, Tuleyha b. Huveylid, Nekade b. Abdullah ve Ebû Mük'it vardı.²¹² Hz. Peygamber ashabı ile Mescidde idi. Ona selam verdiler ve “*Ya Resûlellah! Biz, Allah'ın birliğine ve eşi, ortağı bulunmadığına, Senin de, O'nun kulu ve Resûlü olduğuna şehâdet ediyoruz!*” dediler. Hadramî b. Âmir “*Ya Muhammed! Sen bize, hiçbir elçi, hiçbir askerî birlik salmamışken, biz, şu kıtlık yılında, karanlık gecelerde yolculuk ederek kendiliğimizden Sana geldik! Başka Araplar seninle çarpıştılar biz çarpışmadık. Biz arkamızdakilerin de temsilcileriyiz. Biz Hüzeyme olarak toplanmışız ve sendeniz*” dedi. Benî Esed heyeti Hz. Peygamber'e İyâfet²¹³, Kehânet ve taşları işaretleyip onları avuçlarında sallayarak manalar çıkarmak gibi şeyler hakkında soru sordular. Hz. Peygamber de bütün bunları yasakladı. Benî Esed heyeti Kur'an 'ı öğrenmek amacıyla günlerce Medine'de kaldılar. Bu arada Hz. Peygamber Hadramî'ye Abese ve Â'lâ surelerini öğretti.²¹⁴ Hz. Peygamber kabileler arasında dengeyi korumak, sınır tecavüzleri sebebiyle ortaya çıkabilecek tatsız olayları önlemek ve kabilelerin karşılıklı olarak haklarına riayet etmesini sağlamak istiyordu. Bu maksatla kabilelerin birbirinin topraklarına izinsiz girmelerini yasakladığı oluyordu. Nitekim Esed kabilesine Tayy kabilesinin sularına ve topraklarına izinsiz girmelerini yasaklayan bir emirnâme vermiştir.²¹⁵ Bu hususta bir emirnâmenin metni şöyledir: “*Esirgeyen bağışlayan Allah adına. Peygamber Muhammed'den Esed oğullarına: Size esenlik dilerim. Size, kendinden başka tanrı olmayan Allah'ın övgülerini gönderiyorum. Tayy kabilesinin sularına ve topraklarına kesinlikle yaklaşmayın. Çünkü onların suları, size helal (meşru) değildir. Onların topraklarına da, davet olması dışında, kesinlikle girmeyin. Muhammed'in zimmeti (koruması), ona isyan (itaatsızlık) edenden uzaktır. Bunu Kudaî b. Amr yürütsün.*” Metni Halid b. Saîd yazdı.²¹⁶

Bu heyet dışında Benî Esed kabilesinden bir heyet daha gelmiştir. Onlar, buldukları yiyecekleri satın alarak yiyecekleri bahalandırdılar. Medine'nin yollarını

²¹² Köksal, **İslâm Tarihi**, (Medine Devri), C. IX, s. 52.

²¹³ İyâfet: Kuşları azarlayarak kişileyip onların isimlerinden, seslerinden, iniş ve geçişlerinden uğurluluk veya uğursuzluk çıkarmaya çalışmak demektir ki bu Araplar'ın yapageldikleri adetlerindedir.(Köksal, İslâm Tarihi, C. IX, s. 55).

²¹⁴ Köksal, **İslâm Tarihi**, (Medine Devri), C.IX, ss. 53-55; Sarıçam, **Hız Muhammed ve Evrensel Mesajı**, s. 257.

²¹⁵ İbn Sa'd, a.g.e., C. I, s. 270.

²¹⁶ Hamidullah, **el-Vesâiku's-Siyâsiyye**, s. 303; Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, s. 436.

kirlettiler. Sabah, akşam yemek vakitlerinde Hz. Peygamber'in yanına gelerek *"Başka Araplar, Sana hayvanlarının üzerinde savaş için gelmişlerdi! Bizler ise, ağırlıklarımız, çoluk çocuklarımızla gelmiş bulunuyoruz!"* diyerek sadaka ve zekât umdular. Kendilerinden gelip Müslüman olduklarını ileri sürerek önceki heyet gibi, bunlar da, Allah Rasûlü'nü minnet altında bırakmak istediler.²¹⁷ Bu görüşmeler esnasında gösterdikleri saygısız hareketler, esasında iman etmediklerinin, sadece Müslüman olmuş gibi davrandıklarının bariz bir göstergesidir. Bu kabilenin hareketlerine Kur'ân-i Kerîm'de hemen cevap verilmiştir: *"De ki: Siz dininizi Allah'a mı öğretiyorsunuz? Oysa Allah göklerde olanları da bilir, yerde olanları da. Allah her şeyi hakkıyla bilendir. Onlar İslâm'a girdikleri için seni minnet altına sokuyorlar. De ki: Müslümanlığınızı benim başıma kakmayın. Eğer doğru kimselerseniz bilirsiniz ki, sizi imana erdirdiği için asıl Allah size lütufta bulunmuştur. Şüphesiz Allah, göklerin ve yerin gizliliklerini bilir. Allah yaptıklarınızı görendir".*²¹⁸

Elçiler yılında Esedîler her ne kadar Müslüman olduklarını ifade etseler de aslında onların arasında İslâmiyet'in gerçek manada yerleşmiş olduğunu söylemek mümkün olmaz. Onların durumlarını bir İslâmlaşmadan ziyade, Medine'nin siyasi otoritesini kabul etmek zorunda kalmış olarak değerlendirmek daha isabetli olur. Nitekim çöl Araplarının (bedevîler) görünüşte iman etmiş oldukları hususu Kur'ân-ı Kerîm'de açık bir şekilde dile getirilmiştir:

*"Bedevîler 'İnandık' dediler. De ki: Siz iman etmediniz, ama 'Boyun eğdik' deyin. Henüz iman kalplerinize yerleşmedi. Eğer Allah'a ve elçisine itaat ederseniz, Allah işlerinizden hiçbir şey eksiltmez. Çünkü Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir".*²¹⁹

Hicretin 2. senesi, Recep ayında Hz. Peygamber Esed kabilesinden Abdullah b. Cahş'ı²²⁰ huzuruna çağırdı ve Müslümanlardan 8 kişilik bir birlik kumandasında Nahle Vadisine gideceğini emir buyurdu. Birliğe katılanlara hitaben de, *"Sizin*

²¹⁷ Köksal, **İslâm Tarihi**, (Medine Devri), C.IX, s. 56.

²¹⁸ Hucurât, 49/ 16-18; İbn Sa'd, a.g.e., C. I, s. 293; Ayrıca bu konuda bkz. Mustafa Fayda, "Muhammed", **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. XXX, ss. 408-423.

²¹⁹ Hucurât, 49/14; Apak, **Ana Hatlarıyla İslam Tarihi – I**, s. 391.

²²⁰ Bu konuda bkz. İsmail Lütfi Çakan, "Abdullah b. Cahş", **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. I, ss. 89-90.

üzerinize birini tayin edeceğim ki, o en hayırlınız değildir. Fakat, açlığa, susuzluğa en çok dayanan, katlananınızdır” dedi.²²¹

Hız. Peygamber kumandan tayin ettiği Abdullah bin Cahş’a bir de mektup verdi. Bu mektubu iki gün yol aldıktan sonra açıp okumasını ve ona göre hareket etmesini emir buyurdu. İki günlük yolculuktan sonra Abdullah bin Cahş, emir gereğince mektubu açıp okudu. Mektupta şunların yazılı olduğunu gördü: *“Bu mektubumu gözden geçirdiğin zaman Mekke ile Tâif arasındaki Nahle Vadisine kadar yürüyüp, oraya inersin. Oradaki Kureyş’i gözetler, alabildiğin haberleri gelip bize bildirirsin.”*²²²

Şu halde, bu seriyyeden maksat, Kureyş’in hareketini gözetlemek, ne gibi hazırlıklar içinde bulduklarını tesbit etmekte. Esed kabilesinden olan sahâbî Abdullah b. Cahş, Hız. Peygamber’in mektubuna, “Semi’nâ ve ata’nâ (dinledik ve itâat ettik)” dedikten sonra, mücahidlere de, *“Hanginiz şehid olmayı ister ve makamı özlerse benimle gelsin. Kim de ondan hoşlanmazsa geri dönsün. Ben ise Resûlullah’ın emrini yerine getireceğim”* diye hitap etti.²²³ Fedakâr mücahidler, tereddütsüz, kumandanlarının emrine amâde olduklarını *“Allah’ın bereketiyle dilediğin yöne devam et”* diyerek bildirdiler.²²⁴ Mücahidler nöbetleşe bindikleri develerle Nahle Vadisine vardılar. Orada konakladılar. Bu arada yükleri kuru üzüm ve yiyecek maddeleri olan Kureyş’in bir kervanı görüldü. Gelip onlara yakınbir yerde konakladı. Mücahidler bunlara karşı nasıl davranmaları gerektiği hususunda konuştular. Hücüm etmeyeceklerine dâir önce bir karara varamadılar. Çünkü, içinde kan dökmek haram olan Receb ayının girip girmediğinde tereddüt ediyorlardı. Sonunda henüz Recep ayının girmesine bir gün var olduğu kanaatna varınca, ittifakla kervanı ele geçireceklerine dair karar aldılar. Tam o esnada Vâkıd b. Abdullah’ın attığı bir okla kervanın reisi Amr b. Hadremî öldü. Mücahidler, diğerlerin üzerine yürüdüler. İki kişiyi esir alıp kervanı da ele geçirdiler.²²⁵ Kurtulanlar Kureyşlileri hadiseden haberdar etmek için Mekke’ye doğru kaçmaya başladılar. Mücahidler ise iki esir ve kervanla birlikte Medine’ye döndüler.

²²¹ İbn Hişam, a.g.e., C. II, ss. 248-249; İbn Sa’d, a.g.e., C. II, ss. 9-10.

²²² Vâkıdî, a.g.e., C. I, s. 13; İbn Hişam, a.g.e., C. II, s. 252; İbn Sa’d, a.g.e., C. II, s. 10.

²²³ İbn Hişam, a.g.e., C. II, s. 252; İbn Sa’d, a.g.e., C. II, s. 10.

²²⁴ Vâkıdî, a.g.e., C. I, s. 14.

²²⁵ Vâkıdî, a.g.e., C. I, s. 15; İbn Hişam, a.g.e., C. II, s. 252; İbn Sa’d, a.g.e., C. II, s. 10.

Seriyyenin reisi Abdullah b. Cahş durumu anlatınca Hz. Peygamber hiddetle, “*Ben size haram olan ayda çarpışmayı emretmemiştim*” dedi ve ganimetten herhangi bir şey almaktan kaçındı. Seriyyeye iştirak etmiş bulunan mücahidler Hz. Peygamber’in bu hareketi karşısında neye uğradıklarını şaşırıyorlardı. Diğer Sahabîler de onların bu hareketlerini tasvip etmeyince bütün bütün ruhlarını büyük bir sıkıntı sardı. Hz. Peygamber’e durumu izah ettiler: “*Yâ Resûlallah! Biz, onu Receb’in ilk gecesinde ve Cemâziyelâhir ayının son gecesinde öldürdük! Receb ayı girince kılıçlarımızı kınına soktuk!*” Buna rağmen Hz. Peygamber kendisi için ayrılan ganimeti almadı. Çünkü, ortada bir şüphe söz konusu idi. Nitekim, Mekkeli müşrikler de bu hareketi dillerine doladılar ve dedikodu yapmaya başladılar: “*Muhammed ve Ashabı haram ayı helâl saydı. Onda kan döktüler. Mal aldılar. Adam esir ettiler*”. Bu dedikodular Medine’de duyuldu. Diğer taraftan Medine’de bulunan Yahudiler de ileri geri konuşuyorlardı. Bir taraftan seriyyeye iştirak etmiş bulunan mücahidler bu hareketlerinden dolayı üzüntü duyuyorlardı. Diğer taraftan Mekkeli müşrikler ve Medinenli Yahudiler ileri geri konuşuyorlardı. Hz. Peygamber ise kendisine ayrılan ganimeti kabul etmiyordu. Bir müddet sonra Hz. Peygamber’e vahiy geldi ve mesele çözüldü. İlgili âyette şöyle buyruldu:

*“Sana haram ayı yani onda savaşmayı soruyorlar. De ki: O ayda savaşmak büyük günahdır. Fakat (insanları) Allah yolundan çevirmek, Allah’ı inkâr etmek, Mescid-i Harâm’ın ziyaretine mâni olmak ve halkını oradan çıkarmak ise Allah katında daha büyük günahdır. Fitne de adam öldürmekten daha büyük bir günahdır. Onların eğer güçleri yeterse, sizi dininizden döndürülünceye kadar size karşı savaşa devam ederler” ...*²²⁶

Seriyyeye iştirak etmiş olan sahâbiler bu âyet üzerine sıkıntı ve mânevi ızdıraptan kurtuldular. Hz. Peygamber de kendisi için ayrılmış bulunan ganimet hissesini kabul etti. Müşrikler ise esirleri için kurtuluş bedeli gönderdiler.²²⁷

²²⁶ Bakara, 2/217; Vâkıdî, a.g.e., C. I, s. 16; İbn Hişam, a.g.e., C. II, s. 252; Bu konuda bkz. İrfan Yücel, a.g.e., ss. 123-124.

²²⁷ İbn Hişam, a.g.e., C. II, s. 252; İbnü’l Esîr, a.g.e., C. II, ss. 113-115; Sarıçam, **H. Muhammed ve Evrensel Mesajı**, ss. 151-153; Ayrıca bu konuda bkz. İsmail Yiğit-Raşit Küçük, **Hazreti Muhammed (s.a.v.) Siyer-i Nebî**, 2. b., Kayihan yay., İstanbul, 2007, ss. 175-178.

J. Gatâfan

Hz. Peygamber tebliğ görevinin 10. yılında, Hac amacıyla Mekke'ye gelen muhtelif putperest kabile üyelerine, İslâm'ı anlattıktan sonra kendilerinden sığınma hakkı istediğinde, bunlar arasında bulunan Fezâreler, Hz. Peygamber'e hiç destek vermemişlerdi.²²⁸ Hicretten sonra, 3. yıl başlarında Medineliler'e, Gatafânlılar'dan Muhârib ve Salebe kollarının, Medine'ye bir baskın düzenlemek üzere, Du'sûr el-Muhâribî komutasında toplandıkları haberi ulaştı. Hz. Peygamber bir miktar süvariyle birlikte 450 kişilik ordusunun başına geçti ve Zû Emr'e doğru hareket etti. Yolda, düşman kabile mensuplarından Cebbâru's-Sa'lebî esir olarak ele geçirildi. Hz. Peygamber kendisiyle konuştuğundan sonra Cebbâr İslâm'ı kabul etti ve kendi kabilesi aleyhine de olsa ona kılavuzluk etti. Medineliler düşmana baskın gerçekleştirdiyse de, bunlar olanca hızlarıyla kaçıp dağlara sığındılar. Hz. Peygamber Zû Emr'de karargâhını kurduğunda, hayatına kastedilen bir suikast teşebbüsüyle karşı karşıya gelmiştir.²²⁹ Rivayete göre düşmanın dağılmasından sonra, Hz. Peygamber giysilerini kurutmak üzere bir ağacın dallarına serdi, kendisi de ağacın altına uzandı. Düşmanın önde gelen reislerinden Dusûr el-Muhâribî onu bir tepenin ardından gizlice seyretmekte idi. Bir fırsatını bulup tepeden aşağı inerek Hz. Peygamber'in karşısına yalın kılıç ile çıktı ve şöyle haykırdı: "*Şimdi seni elimden kim kurtaracak?*" Hz. Peygamber uzandığı yerden doğrularak, sükûnetle cevap verdi: "*Allah!*". Koskoca kabile reisi bu cevap karşısında o kadar heyecanlandı ki, kılıcını elinden düşürüp tir tir titremeye başladı. Bu kez Hz. Peygamber kılıcı eline alarak sordu: "*Peki, şimdi seni benim elimden kim kurtaracak?*" O da şöyle cevap verdi: "*Vallahi hiç kimse! Kurtaracaksa da ancak Allah kurtarır, ve ben şehadet ederim ki Allah'tan başka tanrı yoktur, ve yine şehadet ederim ki Sen Allah'ın Elçisisin.*" Bunun üzerine Hz. Peygamber ona kılıcını geri vermiş ve o da bundan böyle İslâm'ın yayılması için çalışmıştır.²³⁰

Hz. Peygamber, H. 4. yılında Muhârib ve Sa'lebe kabileleriyle savaşmak üzere Zâtu'r-Rikâ'ya doğru sefer düzenledi. Düşman ordusu çok kalabalık idi ve her

²²⁸ Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, s. 426.

²²⁹ Vâkîdî, a.g.e., C. I, s. 193; İbn Hişam, a.g.e., C. III, s. 49; Makrizî, a.g.e., C. I, s. 193.

²³⁰ Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, ss. 395-396; Ayrıca bu konuda bhz. Elmalılı, a.g.e., C. III, s. 69.

iki taraf da birbirinden korkuyordu. Bu sebeple, Hz. Peygamber vakit namazlarını gerçek bir *korku namazı* şeklinde kıldırdı.²³¹ Kur'an-i Kerim'de bu olay şu şekilde tasvir edilmektedir: “*Yeryüzünde sefere çıktığınız zaman kâfirlerin size kötülük etmelerinden endişe ederseniz, namazı kısaltmanızda size bir günah yoktur. Şüphesiz kâfirler, sizin apaçık düşmanınızdır. Sen de içlerinde bulunup onlara namaz kıldırдыңın zaman, onlardan bir kısmı seninle beraber namaza dursunlar, silâhlarını (yanlarına) alsınlar, böylece (namazı kılıp) secde ettiklerinde (diğerleri) arkanızda olsunlar. Sonra henüz namazını kılmamış olan (bu) diğer grup gelip seninle beraber namazlarını kılsınlar ve onlar da ihtiyat tedbirlerini ve silâhlarını alsınlar. O kâfirler arzu ederler ki siz silâhlarınızdan ve eşyanızdan gafil olsanız da üstünüze birden baskın yapsalar. Eğer size yağmurdan bir eziyet olur yahut hasta bulunursanız silâhlarınızı bırakmanızda size günah yoktur. Yine de tedbirinizi alın. Şüphesiz Allah, kâfirler için alçaltıcı bir azap hazırlamıştır. Namazı bitirince de ayakta, otururken ve yanınız üzerinde yatarken (daima) Allah'ı anın. Huzura kavuşunca da namazı dosdoğru kılın; çünkü namaz müminler üzerine vakitleri belli bir farzdır. O (düşman) topluluğu takip etmekte gevşeklik göstermeyin. Eğer siz acı çekiyorsanız onlar da, sizin çektiğiniz gibi acı çekmektedirler. Üstelik siz Allah'tan, onların ümit etmedikleri şeyleri umuyorsunuz. Allah ilim ve hikmet sahibidir”.*²³²

Gatafân kabilesinin bir kolu olan Eşca ve Amir b. İkrime kabileleri kervan yolları üzerinde ikamet ederlerdi ve yolcu ve tüccarların kendi bölgelerinden geçerken yaptıkları alışverişle maişetlerini temin ederlerdi. Hz. Peygamber, kuzeye giden Mekke kervanlarına İslâm'ın hakim olduğu bölgelerden geçmelerini yasaklayınca, bu durum ismi geçen kabileler için ciddi bir sorun teşkil etmiştir. Bunun üzerine bu kabile üyeleri Medine'ye heyetler göndererek, Müslümanlarla birçok anlaşmalar yaptılar.²³³ Rivayetlerde Eşca'larla alakalı şöyle bir ferman vardır:

“Bu (yazı) Nu'aym ibn Mesûd ibn Ruheyle el-Eşca'î'nin yemini ile üzerinde anlaşmaya varılan hususlardır: O, Uhud (Dağı) yerinde durduğu ve deniz bir sûfe'yi

²³¹ İbnü'l Esîr, a.g.e., C. II, ss. 163-164.

²³² Nisâ, 4/101-104; Vâkıdî, a.g.e., C. I, ss. 395-402; İbn Hişam, a.g.e., C. III, s. 214; Makrizî, a.g.e., C. VIII, ss. 363-364; Ayrıca bu konuda bkz. Elmalılı, a.g.e., C. III, ss. 67-72.

²³³ Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, s. 428.

(yün parçasını ya da kılı) islatmaya gücü yettiği sürece onunla (Muhammed) yardımlaşma ve istişare etme konusunda anlaşmıştır. Ali tarafından yazılmıştır.”²³⁴

Gatafân kabilesi Hendek savaşına Yahudi ve müşrikler’in safında yer almıştı. Bu savaş sırasında Yahudiler Gatafân kabilesine Hayber’in bir yıllık hurma mahsulünü vermeyi kabul ettiler. Burada şunu belirtmek gerekir ki, Gatafânlılar, ister Yahudilerle, ister müşriklerle ve ister Müslümanlarla, hangisi işlerine geliyor ve çıkarlarına uygun düşüyorsa işbirliği içine giriyorlardı. Bu defa müşriklerle ittifak kurmuşlardı.²³⁵ Rivayete göre Gatafân kabilesi Hendek savaşına 1000 kişi ile katılmıştı.²³⁶ Hz. Peygamber Hendek harbi esnasında müşrikler’in ittifakını bozmak için Gatafân birlikleri komutanlarından Uyeyne b. Hısn ve Hâris b. Avf’a, muhasarayı terk etmeleri karşılığında Medine mahsulünün üçte birini vermeyi teklif etti. Bir söylentiye göre üçte bir karşılığında antlaşma metni hazırlanıp, henüz taraflar ve şahitlerce imzalanmamıştı. Gatafânlılar buna razı olmayıp mahsulün yarısını istediler. Hz. Peygamber bu konuda Ensardan Sa’d b. Muaz ve Sa’d b. Ubade’nin fikirlerini sorarak onlara bu konuda danıştı. Bu iki sahâbî, Gatafânlılar’ın cahiliye döneminde misafirlikte yapılan ikram ve satın alma dışında kendilerinden bir hurma bile almaya cesaret edemediklerini belirterek “*Allah bizi İslâm ile şereflendirdikten ve bizi doğru yola sevkedip seninle şereflendirdikten sonra mı onlara mallarımızı vereceğiz*”? diyerek böyle bir antlaşma yapmaya hiç gerek olmadığını söylediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber bu planı uygulamaktan vazgeçti ve görüşmelere son verdi.²³⁷

Bu arada Müslümanlar lehine bir başka önemli gelişme meydana geldi. Düşman tarafında bulunan Gatafân’ın kolu olan Eşca‘ kabilesinin başkanı Nuaym b. Mes’ud İslâmiyeti kabul ederek gizlice Hz. Peygamber’in yanına geldi. Kendisinin İslâm’ı kabulünden müşriklerin haberi olmadığını ve Müslümanlara yardım edebileceğini bildirdi. Hz. Peygamber ona “*harp hiledir*” prensibinden hareketle faaliyete bulunabileceğine dair açıklamada bulundu. Nuaym b. Mes’ud giriştiği faaliyet neticesinde Yahudi-müşrik ittifakını bozdu. O da şu şekilde meydana geldi:

²³⁴ Hamidullah, *el-Vesâiku’s-Siyâsiyye*, s. 268; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, s. 428.

²³⁵ Vâkîdî, a.g.e., C. I, ss. 444-445; İbn Hişam, a.g.e., C. III, s. 226; Makrizî, a.g.e., C. I, ss. 223-224.

²³⁶ Makrizî, a.g.e., C. I, s. 233.

²³⁷ Vâkîdî, a.g.e., C. II, s. 477 vd.; İbn Hişam, a.g.e., C. III, s. 234; Makrizî, a.g.e., C. I, ss. 239-240.

Önce Kurayza'ya giderek, onların durumunun kuşatmacılardan farklı olduğunu, burasının kendilerinin vatani olduğunu, Kureyş ve Gatafân kabilelerinin sonunda kendi yurtlarına döneceklerini, o zaman kendilerinin Müslümanlarla baş başa kalacaklarını, böyle bir durum karşısında ise Müslümanlara karşı koyabilecek güçleri olmadığını hatırlattı. Onun için yanlarında tutmak üzere müşriklerden rehine istemelerini önerdi. Yahudiler bu görüşü uygun buldular. Nuaym bu defa Kureyş müşriklerinin yanına giderek Ebû Süfyan ve yanındakilere, Kurayzaoğullarının Hz. Peygamber ile anlaşmayı ihlâl ettiklerine pişman olduklarını, Kureyş ve Gatafân'dan rehine talep edeceklerini ve öldürmek üzerine Müslümanlara teslim edeceklerini söyledi, eğer kendilerinden rehine isterlerse vermemelerini tavsiye etti. Bir müddet sonra Kurayza'nın kendilerinden rehine istemesi üzerine müşrikler Nuaym b. Mes'ud'un söylediklerinin doğru olduğu kanaatine vardılar. Yahudilere haber göndererek asla rehine vermeyeceklerini bildirdiler. Eğer savaşmak isterlerse kendileriyle birlikte meydana çıkmalarını istediler. Kurayzaoğulları ise rehine almadan onlarla birlikte Hz. Peygamber'e karşı mücadele etmeyeceklerini açıkladılar. Nuaym b. Mes'ud'un bu teşebbüsü Yahudilerle Mekke müşriklerinin birbirlerine olan itimadı sarstı. Gruplardan her biri diğerini hıyanetle itham ettiler. Böylece Yahudi-müşrik ittifakı ortadan kalktı.²³⁸

Kur'ân-i Kerim Hendek savaşını ve savaşanları şöyle tasvir eder: *“Ey iman edenler! Allah'ın size olan nimetini hatırlayın; hani size ordular saldırmıştı da, biz onlara karşı bir rüzgâr ve sizin görmediğiniz ordular göndermiştik. Allah ne yaptığınızı çok iyi görmekteydi”*.²³⁹ Ayette geçen *size karşı saldıran ordular* ifadesiyle Kureyş, Gatafân ve Kurayzaoğulları kastedilmiştir.²⁴⁰

Hendek Savaşı'nın üzerinden henüz dört ay geçmişti ki, Gatafânlılar, Gabe mevkiinde bir baskın gerçekleştirdiler. Gatafân kabilesinin Fezare kolundan Uyeyne b. Hısn bir gece kırk süvariyle birlikte meraya baskın yapmak suretiyle Ebû Zerr'in develeri gütmekte olan oğlu Zerr'i şehit etmişlerdi. Ebû Zerr'in hanımı Leylâ'yı ve develeri kaçırdı. Durumu öğrenen Hz. Peygamber, Sa'd b. Zeyd kumandasında sekiz

²³⁸ Vâkıdî, a.g.e., C. II, ss. 480-485; İbn Hişam, a.g.e., C. III, ss. 240-241; İbn Sa'd, a.g.e., C. II, s. 277-278; Makrizî, a.g.e., C. I, ss. 240-241; Ayrıca bu konuda bkz. İsmail Yiğit-Raşit Küçük, a.g.e., ss. 227-229.

²³⁹ Ahzâb, 33/9.

²⁴⁰ İbn Hişam, a.g.e., C. III, ss. 256-257; Makrizî, a.g.e., C. I, s. 243.

kişilik bir öncü süvari birliği yolladı, arkasından da sefer hazırlığına başladı. Hz. Peygamber 400 kişilik bir kuvvetle yola çıktı ve karargâhını Zûkared'de bir tepe üzerine kurdu ve bir gün bir gece bekledi. Seleme b. Ekvâ ve arkadaşları müşrikleri takipten dönünce Hz. Peygamber'i Zûkared'deki su başında buldular. Kaçırdıkları develeri bırakarak kaçmışlardı. Baskıncıların Müslümanların karşısına çıkmaktan çekinip kaçtıkları anlaşılıyordu ve Hz. Peygamber ordusu ile birlikte Medine'ye döndü. Bu gazveye hem Gâbe hem de Zû Kared Gazvesi denilmiştir.²⁴¹

Daha sonra, Ebû Zerr'in hanımı, çalınan develerden birine binerek Medine'ye gelmiş ve nasıl kaçıp kurtulduğunu şöyle dile getirmiştir: *“Ey Allah'ın Elçisi! Ben, şayet Allah beni selamete erdirirse, bu hayvanı boğazlayıp, ciğerini yiyeceğime dair adakta bulundum!”* Hz. Peygamber bunun üzerine tebessüm ederek ona şöyle cevap verdi: *“Ne kötü bir adak! Hem hayvan sana ait değil, hem de seni kurtaran bu hayvanı kurban ediyorsun. Şimdi selametle evine dön; sen böyle bir adakla bağlı değilsin”*.²⁴²

Hicretin 6. yılında Ramazan ayında, Zeyd b. Hârise, bir ticaret kervanının başında Gatafân topraklarından geçtiği sırada pusuya düşürülmek suretiyle tüm arkadaşları katledilmiş ve malları ellerinden alınmıştı.²⁴³ Zeyd yaralı bir halde Medine'ye döndü, daha sonra aynısını yapmak üzere yeniden askerî bir birliğin başına geçerek şehrin dışına çıktı. Gatafândan Benî Fezare, işlediği suçun farkında olduğu için her gün konakladıkları yere Medine tarafından gelen yol üzerindeki, bir günlük mesafede gözcü bulunduruyorlar²⁴⁴ ve gözcü, gelen gidenin olmadığını ve korkmadan uyuyabileceklerini ifade ettikten sonra uyuyorlardı.²⁴⁵

Zeyd b. Harise komutasındaki İslâm askerî birliği, gece yürüyüşü esnasında, rehberleri olmasına rağmen, yollarını kaybettiler ve farklı bir yola saptılar.²⁴⁶ Böylece farklı bir yoldan Benî Fezarelerin yurduna geldiler. Muhtemelen bu sayede,

²⁴¹ Vâkıdî, a.g.e., C. II, ss. 537-549; İbn Hişam, a.g.e., C. III, s. 294; İbn Sa'd, a.g.e., C. II, ss. 80-84; İbnü'l Esîr, a.g.e., C. II, ss. 176-178; Makrizî, a.g.e., C.I, s. 259; Ayrıca bu konuda bkz. Hüseyin Algül, “Gâbe”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. XIII, ss. 267-268.

²⁴² Vâkıdî, a.g.e., C. II, s. 548; İbn Hişam, a.g.e., C. III, ss. 297-298.

²⁴³ Vâkıdî, a.g.e., C. II, s. 564; İbn Sa'd, a.g.e., C. II, s. 90.

²⁴⁴ İbn Sa'd, a.g.e., C. II, s. 90.

²⁴⁵ Vâkıdî, a.g.e., C. II, s. 564.

²⁴⁶ Vâkıdî, a.g.e., C. II, s. 564.

Benî Fezare seriyyenin gelişinden önceden haberdar olmasına rağmen onların gelişini fark edememişti. Benî Fezare'nin konakladıkları yere geldiklerinde Zeyd b. Harise, ani baskın yapmak için saklandı. Bu sırada askerlerine yanından uzaklaşmamalarını ve kendisi tekbir getirdiği zaman onların da yüksek sesle tekbir getirmelerini istedi. Harekete hazır oldukları zaman, Zeyd b. Harise tekbir getirdi, diğerleri de tekbir getirerek düşman üzerine ansızın hücum ettiler.²⁴⁷ Bu baskın esnasında Benî Fezare'den üç kişi öldürülmüş, bir kişi esir olarak Medine'ye götürülmüştür. Öldürülenler Ümmü Kırfe, Abdullah b. Mesade ve Nu'man adında bir başka Benî Fezareli'dir. Esir olarak Medine'ye gönderilen ise Ümmü Kırfe'nin kızı Cariye b. Malik'dir.²⁴⁸

Hicrî 7. yılı başlarında, Hz. Peygamber Hayber'e karşı bir başka askerî sefer gerçekleştirdi. Yol, Gatafânlıların topraklarından geçiyordu. Hayberli Yahudilerin de kendilerine yardıma koşmuşlardı. Sayıları 4.000 kişiyi buluyordu. Hz. Peygamber önce Gatafânlılar'ı tarafsız kalıp bu işe karışmamaları için iknaya çalıştı ve kendilerine bazı önerilerde bulundu. Ancak hırs ve tamahkârlık gözlerini öylesine bürümüşü ki, Hz. Peygamber bu durumda yolunu değiştirdi. Hayber'e değil de, o sırada asıl kuvvetler Hayber'e hareket ettiği için, en iyi savaşçılarından yoksun kalmış olan Gatafânlılar'ın ülkesine gidecekmiş gibi bir hareket planı düzenledi. Gatafânlı askerler endişeye kapılıp, kendi yurtlarını savunmak üzere birliklerini hemen geri çektiler ve Hayber Savaşı sonuna kadar da yerlerinden ayrılmadılar.²⁴⁹

Hicretin yedinci yılında Hz. Peygamber Beşir b. Sa'd komutasında 300 kişilik büyük bir seriyye Cinab mevkiine Gatafân üzerine gönderdi.²⁵⁰ Vakıdî'nin Abdullah b. Zeyd'den rivayet ettiğine göre, Resûl-i Ekrem'e Hayber gazvesinde kılavuzluk yapmış olan, Eşca' kabilesinden Husayl b. Nuveyre Medine'ye geldiği bir gün Hz. Peygamber'in yanına uğramıştı. Hz. Peygamber ile görüşmesinde, Gatafânlar'ın Medine üzerine saldırı hazırlığı içinde olduklarını bildirmişti.²⁵¹ Bu haber etraftaki kabilelerin Müslümanlar hakkındaki kötü niyetlerinin sürekliliğini ortaya koymaktadır.

²⁴⁷ Vâkıdî, a.g.e., C. II, s. 565.

²⁴⁸ İbn Sa'd, a.g.e., C. II, s. 90.

²⁴⁹ İbn Hişam, a.g.e., C. III, s. 344.

²⁵⁰ İbn Sa'd, a.g.e., C. II, s. 120.

²⁵¹ Vâkıdî, a.g.e., C. II, s. 727.

Hiz. Peygamber ile Husayl arasında geçen konuşmayı Vakıdî Öyle zikretmiştir: Hiz. Peygamber Husayl b. Nuvayre'ye: *“Nereden geliyorsun Ya Husayl?”* *“Cinab'dan geliyorum”*. *Geldiğin yerde durum nasıl?”* Husayl geldiği yerdeki durumu Öyle anlattı: *“Cinab'da Gatafânları toplanmış bir halde bıraktım. Uyeyne onlara, ‘İster siz buraya gelin, ister biz sizin yanınıza gelelim’ diye haber göndermiş, onlar da ‘Sen bizim yanımıza gel de, birlikte Muhammed'in üzerine yriyelim’ diye haber göndermişler. Onlar ya seni, ya da etrafındaki arkadaşlarından bazılarını (ldrmek) istiyorlar”* dedi. Bunun zerine Hiz. Peygamber, Beşir b. Sa'd'ı yanına çağırarak, kendisine bir sancak verdi ve hazırlanan üç yüz kişilik askerî birliğin başına komutan olarak görevlendirdi. Haberi getiren Husayl b. Nuveyre'yi de beraberinde kılavuz olarak görevlendirdi.²⁵²

Seriyye Fedek ile Vadi'l-Kura arasında bulunan Ymm ve Cebar mevkiine ulařınca²⁵³ kılavuz olan Husayl, seriyye komutanına Gatafânlılar'ın yurtlarına yarım günlük veya bir günün üçte biri kadar bir mesafe kaldığını hatırlatarak orada kalmaları gerektiğini söyledi. Bundan sonra takip edilmesi gereken hareket metodu için seriyye komutanı Beşir b. Sa'd'a bir teklif sundu: *“İster siz burada kalarak gizlenin, ben casus olarak gizlice gidip durumlarını araştırayım ve size haberlerini getireyim, isterseniz hep beraber gidelim”* dedi. Seriyye komutanı, Husayl'ın nden gitmesini uygun bularak kendileri orada beklemeye başladılar. Husayl b. Nuvayre, seriyyenin yanından ayrıldı ve bir süre kendisinden haber alınamadı. Geri döndüğünde, *“Gatafânlılar'ın yaylım hayvanlarının çok yakında olduğunu, isterlerse önce baskın yaparak hayvanlarını ele geçirip sonra kabilenin üzerine gidebileceklerini”* söyledi.²⁵⁴ Gatafânlılar'ın hayvanlarının bulunduğu yere ani bir baskın yapılarak pek çok hayvan ganimet olarak ele geçirildi. Orda bulunan Gatafân'ın çobanları ise baskın esnasında kaçmışlardı. obanlarının baskını haber vermeleri üzerine önce Müslümanlarla çarpışmaya hazırlanan Gatafânlılar, muhtemelen seriyyenin büyüklüğünden çekinerek, bu kararlarından dönerek, ikamet ettikleri yeri terk edip yurtlarının tepelerine doğru kaçtılar.²⁵⁵ Beşir b. Sa'd, seriyye ile birlikte

²⁵² Vâkıdî, a.g.e., C. II, s. 728.

²⁵³ İbn Sa'd, a.g.e., C. II, s. 120.

²⁵⁴ Vâkıdî, a.g.e., C. II, s. 728.

²⁵⁵ Vâkıdî, a.g.e., C. II, s. 728; İbn Sa'd, a.g.e., C. II, s. 120.

Gatafânlılar'ın yaşadıkları yere geldiğinde orada hiç kimseyi bulamadı. Bunun üzerine aldıkları ganimetlerle birlikte Medine'ye geri dönmek üzere yola çıktılar.²⁵⁶

Hicretin sekizinci yılı , Şaban ayında Ensar'dan Ebû Katade b. Rabi' Hadıra²⁵⁷ bölgesinde konaklanan Gatafân üzerine gönderilmiştir.²⁵⁸ Abdullah b. Ebû Hadred²⁵⁹, seriyye komutanı Ebû Katade'nin Gatafânlar'ın yurduna geldiklerinde seriyyede olanlara şöyle hitap ederek, onlara *“Allah'dan sakınmalarını”*, Allah'ın emir ve yasaklarına uymalarını hatırlattıktan sonra; seriyyede bulunan her askeri, başka bir askerle kardeş ilan ettiğini bildirmektedir. Vakıdî'nin rivayetinde Ebû Katade'nin bu konuşması esnasında, askerlere, saldırı anında ne yapmaları gerektiği hakkında şu talimatları verdiğini rivayet etmektedir: *“Hiç biriniz arkadaşınızdan, ölümlü dışında ayrılmayacaksınız. Benim yanıma döndüğünüzde arkadaşınız hakkında bana bilgi vereceksiniz. Arkadaşınız nerede olduğu sorulduğu zaman, bilmiyorum demeyeceksiniz. Kaçan düşmanları yakalamak için, arkasından takip etmeyeceksiniz. Ben tekbir getirdiğim zaman siz de hep birlikte tekbir getirip, benimle beraber hep birlikte saldıracaksınız”*.²⁶⁰

Seriyye komutanı, baskından önce askerlerden ikişer kişilik keşif kolu teşkil ederek, Gatafânlar hakkında bilgi elde etti. Gatafânlar'ın beklemediği bir anda üzerine saldırdılar. İlk önce Gatafânlar'ın konakladıkları yerde bulunan kalabalık bir grup üzerine saldırdılar. O anda konak yerlerinden bir adamın *“Ey Hadıra”* diye bağırdığı duyulmuştu. Ondan sonra Gatafân savaşçıları da durumdan haberdar oldular ve kendilerini savunmaya başladılar. Kabilenin ileri gelenleri bu çarpışmada katledildi, kaçanlar ise takip edilmedi. Geride bıraktıkları kadın ve çocukları esir olarak alınırken, malları ganimet olarak ele geçirildi. Gatafân'dan alınan ganimetin, iki yüz deve ve bin veya ikibin kadar davar olduğu nakledilmektedir.²⁶¹

²⁵⁶ Vâkıdî, a.g.e., C. II, s. 729; Özdemir, a.g.e., ss. 81-85.

²⁵⁷ Hadıra: Necd bölgesinde Benî Muharibler'in arazısıdır. İbn Amr'ın bostanının yanında bulunan Hadıra'nın Medine'ye uzaklığı yirmi mildir.(Vâkıdî, a.g.e., C. I, s. 6.)

²⁵⁸ Vâkıdî, a.g.e., C. I, s. 6; İbn Sa'd, a.g.e., C. II, s. 132.

²⁵⁹ Kemal Sandıkçı *“Abdullah b. Ebû Hadred”*, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. I, s. 96.

²⁶⁰ Vâkıdî, a.g.e., C. II, s. 778.

²⁶¹ Vâkıdî, a.g.e., C. II, s. 780; İbn Sa'd, a.g.e., C. II, s. 133.

Bu seferden sonra Hz. Peygamber, askerleriyle beraber Mekke'yi fethetmek üzere Medine'den çıkmıştı Gizli bir şekilde Mekke'ye ulaşmak istiyordu ve muhtelif kabilelerden bu sefere gönüllü olarak iştirak etmek isteyenlerin oturdukları yerlerinde kalmalarını ve kendi yurtlarından geçtiği zaman orduya iştirak etmelerini söylemişti. Uyeyne Hz. Peygamber'e el-Arec'de katılmış, ancak kendi kabilesinden kimseyi yanına almadığı için sonradan pişman olmuştur. Çünkü Hz. Peygamber, kabilelerinden büyük sayıda gönüllü asker toplayarak İslâm Ordusu'na katılan herkesi, tabur komutanı olarak atamıştır. Mekke'nin sorunsuz fethedilmesinin ardından, Müslümanlar, Hevâzinliler'in saldırdığını düşünerek Mekke'yi terk etmek durumunda kalmışlardı. Huneyn savaşı esnasında, Uyeyne, Batnu İdâm seferi esnasında İslâm'a geçtiği halde katledilen, kendi kabilesinden Amir b. Edbet el-Eş-ca'î'nin kan diyetini istemiş, Hz. Peygamber de onu tatmin edici bir tavır ortaya koymuştur. Birkaç gün sonra, Hz. Peygamber Huneyn'de bozguna uğratılan düşmanı seyretmek üzere Tâif'i muhasaraya aldığı sırada Uyeyne, yanındaki arkadaşlarından birine, buraya gelmekteki maksadının Hz. Peygamber'e yardım etmek değil, aslında Sakîf kabilesinden bir kızı ganimet olarak almak olduğunu itiraf etmiştir. Tâ'if muhasarası kaldırılıp Hevâzinlilerden bir heyetin kabulünden sonra, Hz. Peygamber, esir düşenlerin serbest bırakılmalarını emretmiş, birisi Uyeyne olmak üzere iki kişi dışında herkes bu emre uymuştur. Hz. Peygamber, bütün esirlerin serbest bırakılmasında ısrar ederek, emre karşı gelenlere, daha sonra Devlet hazinesinden ödül verileceğine dair söz vermiştir. Söz yerine getirilmiş ve her şeye rağmen birkaç gün sonra, Hz. Peygamber İslâm'a yeni girenlere zengin hediyeler verirken, Uyeyne de bunlardan nasibini almıştır.²⁶²

H. 9. Yılında ise birçok Arap kabilesi, İslâmiyeti kabul ettiklerini bildirmek üzere Medine'ye heyetler gönderdiler. Bunlar arasında, Uyeyne'nin yakın akrabası olan Hârice b. Hısn riyasetindeki Gatafân heyetininin de geldiği müşahede edilmektedir. Bu heyet kuraklık ve kıtlıktan yakınınca, Hz. Peygamber bir yağmur duası yapmıştır. Aynı sene Hz. Peygamber bütün İslâm ülkesini Devlet adına zekât

---

²⁶² Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, s. 432.

vergisine bağlamış ve bu vergileri toplamak için Amr b. el-As'ı Gatafânlılar arasına tahsildar olarak görevlendirmiştir.²⁶³

K. Tayy

Benî Tayy kabilesinin heyeti Hicretin dokuzuncu yılında Medine'ye gelmişti. Bunlar on beş kişilik bir gruptu. Heyet içinde şu şahıslar yer alıyordu: Zeyd'ül-Hayl, Vüzer b. Cabir, Kabîsa b. Esved, Benî Manlerden Mâlik b. Abdullah, Kuayn b. Huleyf, Benî Bevlanlar'dan bir adam, Kays b. Kesefet'üt-Tarifi ve Kays b. Huleyf'üt-Tarifi. Bu temsilcilerin reisi Benî Nebhanlar'dan Zeyd'ül-Hayl idi. Medine'ye geldiklerinde Hz. Peygamber Mescidde bulunuyordu. Temsilciler, Mescidin önünde hayvanlarını bağladıktan sonra Mescide Hz. Peygamber'in huzuruna çıkmışlardı. Hz. Peygamber, onlara bakıp *"Ben size hiçbir yararı bulunmayan Uzzâ'dan, Lat'tan ve Allah'tan başka tapmakta olduğunuz siyah Deve'den daha hayırlı olanı tavsiye ederim!"* dedi.²⁶⁴ Zeyd'ül-Hayl *"Ya Resulellah! Ben sana dokuz konaklık yerden hayvanımı yorarak geldim. Gecelerimi uykusuz, gündüzlerimi susuz geçirdim."* dedi. Hz. Peygamber *"Seni yamaçlardan ve düzlerden buraya kadar getiren, kalbini imana yaklaştıran Allah'a hamd olsun!"* buyurdu ve Zeyd'e ismi nedir diye sordu. Zeyd, *"Ben Zeyd'ül-Hayl'im. Şehadet ederim ki: Allah'dan başka İlâh yoktur. Sen de onun kulu ve Rasûlüsündür!"* dedi. Hz. Peygamber *"Sen Ben Zeyd'ül-Hayl (yani at Zeyd) değil, Zeyd'ül-Hayr (yani hayırlı Zeyd)'sın"* dedi. Zeyd'in Zeyd'ül-Hayl diye anılması, atlardan çok iyi anladığı ve onlarla çok uğraştığı içindi. Hz. Peygamber Zeyd'in özelliklerine şu sözlerle dikkat çekmiştir: *"Bana ne zaman bir Arap şahsiyetin büyüklüğünden bahsedilse ve ben onu daha sonra görsem, hep bu övgülerde abartma yapıldığını fark ederim. Ancak Zeyd'ül-Hayl müstesna: Onun hakkında söylenenlerde hiç abartma yoktur."*²⁶⁵ Zeyd'ül-Hayr, Ebû Müknef künyesini taşırdı.²⁶⁶

Hz. Peygamber Benî Tayy temsilcilerine İslâm'ı anlatıp Müslüman olmalarını teklif etti, onlar da kabul edip Müslüman oldular. Hz. Peygamber Zeyd'e Feyd ile

²⁶³ İbn Sa'd, a.g.e., C. I, s. 297.

²⁶⁴ İbn Sa'd, a.g.e., C. I, s. 321; Makrizî, a.g.e., C.I, s. 100; Ayrıca bu konuda bkz. Algül, a.g.e., C. II, s. 7.

²⁶⁵ İbn Hişam, C. IV, s. 224; Köksal, **İslâm Tarihi**, (Medine Devri), C. X, ss. 6-7.

²⁶⁶ Süheylî, a.g.e., C. VII, s. 448.

birlikte iki arazi verdi.²⁶⁷ Bu temsilcilerden sadece Vüzer İslâm'ı kabul etmeyip sinirlenerek Şam'a gitti. Orada Hıristiyanlığa girdi ve başını kazıttı.²⁶⁸ Zeyd ise Hz. Peygamber'den ayrılıp kavminin yanına dönerken Ferde denilen yerde Humma hastalığına yakalanarak vefat etti. Karısı kocasına üzüntüden dolayı yol yükünü yaktı ve içinde Hz. Peygamber'in verdiği ikta yazıları da yandı.²⁶⁹

Tayy kabilesinin büyüğü olan ve son derece cömertlikle şöhret bulmuş olan Hâtem'i Tâî'nin mahallesinde Tayy kabilesinin bir puthanesi vardı. İçinde de Fuls adında bir put vardı. Hâtem'i Tâî H. 8. yılında öldü ve yerine oğlu Adî geçti. O da babası gibi meşhur biri idi. Hz. Peygamber Hicretin 9. yılında Hz. Ali'yi bir bölük askerle, bir rivayete göre de Ensardan 150 kişi ile Fels'i yıkmak üzere gönderdi. Hz. Ali de bir gün sabahleyin erkenden Hâtem'i Tâî'nin mahallesine giderek puthaneyi yıktı ve Fels'i parçaladı. Adî b. Hâtem ise Şam tarafına kaçtı. Fakat kız kardeşi Seffâne ele geçti. Hz. Ali birçok esir ve ganimet malı alıp Seffâne ile beraber Medine'ye getirdi.²⁷⁰ Seffâne Hz. Peygamber'i görür görmez, ona şöyle hitap etti: *"Babam öldü, kardeşim ise utanç verici bir biçimde beni terk etti. Sen bâri bana karşı cömert davran. Allah da sana karşı cömert olsun"*. Hz. Peygamber de Tayy'a giden bir kervana iştirak etmesi için ona bir binek tedarik etti ve ihtiyacı olan ne varsa hepsini yanına verdi. Bu kadın daha sonra Suriye'ye kaçan kardeşinin yanına gitmiş ve kendisini bıraktığı için onu azarlamıştır. Sonra da kardeşine başından geçenleri şöyle anlatmıştır: *"Senin de Medine'ye gitmen gerek; eğer Hz. Peygamber gerçekten Allah'ın Elçisi ise, onu en önce kabul ve tasdik edenler daha çok övgüyü hak edeceklerdir; eğer sıradan bir hükümdar ise, ona biat edip boyun eğmen senin değerini düşürmez, çünkü sen ne isen öyle kalırsın"*.²⁷¹

Adî, bu tavsiyeyi kabul edip Medine'ye geldi ve Hz. Peygamber'i mescitte bulup ona selâm verdi. Hz. Peygamber kendisine büyük bir alaka göstererek, onu evine götürmek üzere mescitten ayrıldı. Yolda yaşlı bir kadın Hz. Peygamber'in

²⁶⁷ İbn Hişam, a.g.e., C. IV, s. 224; İbn Sa'd, a.g.e., C. I, s. 321; Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, s. 434; Köksal, M. Asım, **İslâm Tarihi**, (Medine Devri), C. X, s. 8.

²⁶⁸ Süheylî, a.g.e., C. VII, s. 449.

²⁶⁹ İbn Hişam, a.g.e., C. IV, s. 224; İbn Sa'd, a.g.e., C. I, s. 321; Hamidullah, **el-Vesâiku's-Siyâsiyye**, s. 302.

²⁷⁰ Vâkîdî, a.g.e., C. III, s. 984; İbn Hişam, a.g.e., C. IV, ss. 225-226; İbn Sa'd, a.g.e., C. II, s. 164; Makrizî, a.g.e., C. I, ss. 45-46; Ahmet Cevdet Paşa, a.g.e., C. I, s. 264.

²⁷¹ İbn Hişam, a.g.e., C. IV, s. 226; Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, ss. 434-435.

yanına gelip onunla uzun uzun konuştu. Adî, bir hükümdarın böyle bir şeye asla izin vermeyeceğini anlamıştı. Eve girdikleri zaman, Hz. Peygamber, sahip olduğu tek minderi Adî'ye uzatıp, oturması için ısrar etti, kendisi de toprak zemine oturdu. Adî bu davranışından daha çok etkilendi. Daha sonra Hz. Peygamber kendisine, kabilesinin giriştiği baskınlarda yağmalanan ganimetin dörtte birini alıp almadığını, ve onun dinine (onun dini Hristiyanlık idi) göre bunun yasak olup olmadığını sordu. Adî hatasını anlayıp itiraf etti. Ondan sonra da Hz. Peygamber ona İslâmiyet'in ince noktalarını izah ederek, şöyle ilave etti:²⁷²

*“Senin bu dini kabul etmene engel olan nedir? Eğer Müslümanların fakir olduklarını düşünüyorsan, şunu bil ki kısa bir süre sonra onların arasında sadaka kabul edecek kimse kalmayacaktır; yok eğer onların zayıf olduklarını düşünüyorsan, yakın bir gelecekte bir kadının Irak'taki Kadisiye'den Mekke'ye kadar, Hac yapmak amacıyla ve Allah'tan başka hiç kimseden korkmaksızın tek başına seyahat edebileceğini göreceksin; eğer hükümdarlığın Müslümanlardan başka uluslarda bulunduğunu söylüyorsan, yakında Bâbil'deki beyaz sarayların kapılarının onlar için açılacağını göreceksin.”*Bunun üzerine Adî Müslüman oldu.²⁷³ Daha sonra Hz. Peygamber Adî'yi Tayy kabilesine sadaka ve zekatlarını toplamak üzere görevli olarak göndermiştir.²⁷⁴

Hz. Peygamber'in Tayy kabilesinin çeşitli kollarına verdiği fermanları vardır. Bu fermanlardan bazıları şunlardır:

“ Esirgeyen bağışlayan Allah adına... Bu Peygamber Muhammed'den Tayy kabilesinden Muaviye b. Cervel Oğullarınadır. Onlardan Müslüman olan, namaz kılan, zekât ödeyen, Allah'a ve Peygamberine itaat eden, ganimetlerden Allah'ın beşte bir hakkını ve Peygamber'in payını ayırıp veren, müşriklerden ayrılan ve Müslümanlığını açığa vuran, Allah ve Peygamberinin emarıyla güven içindedir. Müslüman oldukları zaman ellerinde bulunan topraklar ve suları onlarındır.

²⁷² İbn Hişam, a.g.e., C. IV, s. 226.

²⁷³ İbn Hişam, a.g.e., C. IV, s. 226; Hamidullah, *el-Vesâiku's-Siyâsiyye*, s. 300; İbnü'l Esîr, a.g.e., C. II, ss. 263-264.

²⁷⁴ İbn Hişam, a.g.e., C. IV, s. 247; İbn Kesir, a.g.e., C. V, ss. 165-170.

Koyunlarının gideceği yer, yurtlarının ötesindedir. Üstünde Müslüman oldukları bölgeleri, (haklarını) ispat edicidir.” Bu mektubu Zübeyr b. Avvâm yazdı.²⁷⁵

Hiz. Peygamber Tayy kabilesinden Âmir b. Esved’e de mektup göndermiştir:

“ Esirgeyen bağışlayan Allah adına... Bu, Allah’ın elçisi Muhammed’den (s.a.v.) Âmir b. Esved b. Cüveyn et-Tâî’ye (bir mektubtur). Namaz kıldıkları, zekât ödedikleri ve müşriklerden ayrıldıkları sürece, Müslüman oldukları sırada ellerinde bulunan toprakları ve suları onun ve Tay(dan) kavminindir.” Bu mektubu Muğire yazdı.²⁷⁶

Hiz. Peygamber Tayy kabilesinden Cuveyn Oğullarına da bir mektup yazdırmıştır:

*“Esirgeyen bağışlayan Allah adına... Peygamber Muhammed Rasûlüllah’dan Tay’lı Cuveyn Oğullarına: Onlardan Allah’a iman edenlere, namaz kılanlara, müşriklerden ayrılanlara (ilişkiyi koparılanlara), Allah’a ve Peygamberine itaat edenlere, ganimetlerden Allah’a ve Peygambere ait olan beşte biri (humus) verenlere, Müslüman olduğunu kanıtlayanlara, Allah’ın ve Muhammed b. Abdullah’ın emanı (güvencesi) vardır. Müslüman oldukları sırada sahip buldukları toprakları ve suları onlarındır. Koyunlarının gezip dolaştıkları yerler onlarındır. Bu mektubu da Muğire yazdı.”*²⁷⁷

Tayy kabilesinden Ecâ oğullarından Habib b. Amr’a mektup: *“ Bu, Allah’ın elçisi Muhammed’den (s.a.v.) Ecâ oğulları Habib b. Amr ile kardeşine bir mektuptur. Kavminden Müslüman olup namaz kılanın, zekât ödeyenin malı ve suyu kendinindir. Yerleşik ve göçebeğe aynı haklar vardır. Allah’ın ahdi ve Peygamberinin zimmeti bu şekildedir.”*²⁷⁸

L. Ezd

Ezd temsilcileri, Hicretin onuncu senesinde kabilelerinin İslâm’ı kabul ettiklerini bildirmek üzere Medine’ye geldiler. Onların içinde Surad b. Abdullah el-Ezdî vardı. Bu heyet 15 kişilik idi ve Ferve b. Amr’ın evinde misafir olarak

²⁷⁵ Hamidullah, *el-Vesâiku’s-Siyâsiyye*, s. 298.

²⁷⁶ İbn Sa‘d, a.g.e., C. I, s. 269; Hamidullah, *el-Vesâiku’s-Siyâsiyye*, s. 299.

²⁷⁷ İbn Sa‘d, a.g.e., C. I, s. 269; Hamidullah, *el-Vesâiku’s-Siyâsiyye*, ss. 299-300.

²⁷⁸ Hamidullah, *el-Vesâiku’s-Siyâsiyye*, s. 301.

ağırlandılar. Heyet mensupları Hz. Peygamber ile görüştüler, Medine’de on gün kalıp Rasûlüllah’ın meclisine iştirak ettiler ve İslâm’a ait bazı bilgileri öğrenmiş oldular.²⁷⁹ Ezd heyetinin ağır başlılıkları ve konuşmaları, Hz. Peygamber’in hoşuna gitti. Hz. Peygamber onlara “*Siz nesiniz?*” diye sordu. Onlar da mümin olduklarını söylediler. Hz. Peygamber tebessüm etti ve “*Her sözün bir hakikatı vardır. Sizin sözünüzün ve imanınızın hakikati nedir?*” diye sordu. Onlar da on beş haslettir. Onlardan beşi iman etmemizi, beşi de işlememizi Elçilerinle emrettiğin şeydir. Geri kalan beşi ise: *Cahiliye çağından şu ana kadar benimseyip alıştığımız şeylerdir*” dediler. İman ve İslâm şartlarını Hz. Peygamber’e doğru söyledikten sonra Hz. Peygamber Cahiliye döneminden kalan beş âdet ve hasletlerin ne olduğunu sordu. Onlar da bolluk zamanda nimete, hakkını yerine getirmek suretiyle şükür, belâ ve musibet zamanlarında sabır ve tahammül etmek, uğranılan kazaya rıza, harb meydanında düşmanla karşılaşınca, sebat göstermek ve savaşa gerçekten girişip savaşın hakkını yerine getirmek, düşmanın üzülmesine, sevinmeyi veya düşmanın sevinmesine üzülmeyi terk etmek olduğunu anlatmışlardır. Bunun üzerine Hz. Peygamber onlara beş tane haslet daha artırdı. O hasletler de şunlardır: “*Siz, yemeyeceğiniz şeyleri toplayıp biriktirmeyiniz, oturmayacağınız binayı yapmayınız, kendisinden yarın ayrılacağınız şeyler üzerine uşuşup birbirinizle uğraşmaya kalkmayınız, amellerine göre mükâfatlandırmak veya cezalandırılmak üzere kendisine döndürüleceğiniz ve huzuruna çıkarılacağınız Allah’ın emirlerine aykırı davranmaktan sakınınız! Siz, ahrette sunacağınız hayırlı amelleri çoğaltıp mâsiyetleri bırakmak ve içinde temelli kalacağınız Cenneti elde etmek hususunda yarışmaya rağbet gösteriniz!*”²⁸⁰

Surad b. Abdullah’ı onlara emîr tayin etti. Müslüman olan arkadaşlarına güzel muamele yapması ve kabilesinden İslâmiyet’i kabul edenlerle birlikte Yemenli müşriklerle savaşmasını emretti. Surad b. Abdullah da ilk önce Cüreş halkını İslâm’a davet etti. Fakat kabul etmediler. Bunun üzerine Surad Cüreş’i muhasara altına aldı. Bir ay kadar devam eden muhasaradan bir netice alamayınca ordusuyla Şeker dağına çekildi ve orada gizlendi. Cüreş halkı da Müslümanların, kendilerine, yenilerek dönüp

²⁷⁹ İbn Hişam, C, IV, ss. 233-234; İbn Sa’d, a.g.e., C. I, ss. 337-338.

²⁸⁰ Köksal, **İslâm Tarihi**, (Medine Devri), C. X, ss. 115-116.

gittiklerini sandılar ve onları yakalamaya çıktılar. Bunun üzerine Müslümanlar geri dönüp Cüreşliler’i hezimete uğrattılar. Nihayetinde İslâm’ı kabul ettiler.²⁸¹

Müslümlarala Cüreş halkı arasındaki bu harbi, Hz. Peygamber devam ettiği sırada haber vermiştir. Kaynaklarda bu hâdise şöyle anlatılır: Bu savaştan önce Cüreş halkı, Hz. Peygamber’in durumunu öğrenmek için Medine’ye iki kişi göndermiştir. Bir akşamüzeri bu iki kişi Mescid’de iken Hz. Peygamber: “*Şeker Allah’ın hangi memleketidir?*” diye sordu. Bunun üzerine iki Cüreşli: “*Ey Allah’ın Elçisi! Bizim memleketimizde Keşer denilen bir dağ vardır*” dediler. Hz. Peygamber: “*Hayır o Keşer değil, belki Şeker*” dedi. Cüreş halkı bu dağa Keşer diyordu. Bunun üzerine iki Cüreşli o dağa ne olmuş diye sorduklarında Hz. Peygamber: “*Şimdi orada Tanrı’nın kurbanları kesilmektedir*” diye cevaplamıştır. Resûl-i Ekrem’in haber verdiği şeyden bir mana çıkaramayan bu iki yabancı Ebû Bekir veya Osman’ın yanına otururlar. Ebû Bekir onlara: “*Yazıklar olsun size! Hz. Peygamber kavminizin ölüm haberini veriyor, siz ise hala burada duruyorsunuz. Kalkın onun yanına gidin ve kavminizden bu musibeti Allah’ın kaldırması için dua etmesini isteyiniz*” dedi. Onlar Resul-i Ekrem’den bunu istediler, o da: “*Ey Allah’ım! Bu musibeti onlardan kaldır*” diye dua etti. Bu iki kişi hemen kavminin yanına döndü ve Hz. Peygamber’in haber verdiği gün ve saatte, Surad b. Abdullah’ın kavimleriyle savaştığını ve onlara galip geldiğini görünce olanları Hz. Peygamber’in bildiğini şehir halkına anlattılar. Bundan sonra onlar da Medine’ye bir heyet gönderip Müslümanlığını bildirmiş oldular. Hz. Peygamber onlara şu sözleriyle iltifatta bulunmuştur: “*Hoş geldiniz! İnsanların en güzel yüzlüleri, en doğru, en tatlı sözlüleri, emaneti en çok gözetenleri! Sizler bendensiniz, ben de sizdenim*”. Peygamberimiz onlara hayvanları için otlak olmak üzere Cüreş civarındaki belirli korulukları tahsis etmiştir.²⁸² Surad b. Abdullah el-Ezdî Hz. Peygamber vefat ettiğinde Cüreş âmili olarak görev yapıyordu.²⁸³

Büyük ve kuvvetli bir kabile olan Ezd’in muhtelif kolları değişik tarihlerde Medine’ye gelerek İslâm’a ısınmaya ve kabul etmeye başlamışlardır. Mesela Ezd-i

²⁸¹ İbn Hişam, C. IV, s. 234; İbn Sa’d, a.g.e., C. V, ss. 526-527; Bu konuda ayrıca bkz. Ahmet Önkal, “Cüreş” **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. VIII, s. 137.

²⁸² İbn Sa’d, a.g.e., C. I, ss. 337-338; Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, s. 423; Köksal, **İslâm Tarihi**, (Medine Devri), C. X, s. 119; Mustafa Fayda, **İslâmiyet’in Güney Arabistan’a Yayılışı**, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1982, ss. 62-63.

²⁸³ İbn Hişam, a.g.e., C. IV, s. 234.

Şenûe'den meşhur tabip ve kâhin Dımâd el-Ezdî daha Mekke döneminde Hz. Peygamber ile görüşmüştür. Rivayete göre bu adam Ezd-i Şenûe'nin reislerindendi. Tebabet ve kehanet ile uğraşan Dımâd, İslâm'ın yayılmaya başladığı senelerde Mekke'ye geldiği zaman Mekkeli müşrikler ona Hz. Peygamber'in aklını yitirdiğini söylediler. Bunun üzerine kendisi Hz. Peygamber'i arayıp bulmuş ve cinlerden gelen yelleri bağladığını, cin ve şeytan çarpmasını iyileştirebileceğini, şayet isterse kendisini de tedavi edebileceğini söyledi. Onun bu önerisine Hz. Peygamber şöyle cevap vermiştir: *"Hamd o Allah'a mahsusudur ki O her övgüye layıktır. Biz her yardımı O'ndan dileriz. Allah'ın doğru yola erıştirdiğini kimse saptırmaz, O'nun saptırdığını da hiçbir kimse doğru yola ulaştırmaz. Allah'tan başka bir mâbud bulunmadığına ve Muhammed'in O'nun kulu ve Resûl'ü olduğuna şehadet ederim"* diye söze başlarken Dımâd işittiği bu sözlerden etkilendi ve Resûlüllah'a üç kere tekrar ettirdi. Sonra da *"Ben kâhinlerin, sihirbazların, şairlerin sözlerini dinledim lakin böylesini hiç duymadım. Bu ifadeler coşkun denizleri bile coşturabilecek kelimelerdir. Ver elini, Müslüman olmak üzere sana biat edeyim"* ifade ederek Kur'ân'ın tesirinde kalmış ve Müslüman olmuştu. Hz. Peygamber ondan kabilesi adına biat aldığı için Ezd-i Şenûeliler çok erken devirde İslâmiyet'i kabul etmişlerdir.²⁸⁴

Hz. Peygamber'in Ezd'den Halid b. Dımâd'a mektubu şöyledir: *"Halid b. Dımâd el-Ezdî'ye: (Adamlarınızın) üzerinde müslüman olduğu toprak, ortağı olmayan Allah'a inanmak, Muhammed'in onun kulu ve elçisi olduğuna şehadet getirmek, namaz kılmak, zekat ödemek, ramazan orucunu tutmak, hacca gitmek, bid'at çıkarana sığınma hakkı tanımamak ve şüphelenmemek, Allah ve Peygamberine samimice bağlanmak ve Allah'ın sevdiklerini sevmek, düşmanlarına öfke duymak şartıyla onundur. Peygamber Muhammed (a.s.), onun canını, malını ve a,lesini koruma borcu vardır. Hâlid el-Ezdî, eğer (buna) vefa gösterirse, kendisine Allah'ın ve Peygamber Muhammed'in (a.s.) zimmeti vardır"*. Bunu Ubey (r.a.) yazdı.²⁸⁵

²⁸⁴ İbn Sa'd, a.g.e., C. IV, s. 241; Fayda, **İslâmiyet'in Güney Arabistan'a Yayılışı**, s. 64; Köksal, **İslâm Tarihi**, (Mekke Devri), s. 278; Ayrıca bu konuda bkz. Ali Yardım, "Dımâd b. Sa'lebe", **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C.IX, ss. 272-273.

²⁸⁵ İbn Sa'd, a.g.e., C. I, s. 267; Hamidullah, **el-Vesâiku's-Siyâsiyye**, s. 238.

Medine'ye gelen Ezdli kabileler arasında Gamîd de vardı. Onuncu yılın Ramazan ayında (Aralık 631) gelip Bekî' Mezarlığı civarında konaklayan Gâmid heyetine Übey b. Kâ'b Kur'ân öğretmiş ve heyet mensupları daha sonra Hz. Peygamber'e biat edip memleketlerine dönmüşlerdir.²⁸⁶ Hz. Peygamber'in Gâmid kabilesine gönderdiği mektup şu şekildedir: *"Sufyan b. Yezîd'in rivayetine göre Gâmid kurulunun yazısında şu vardı: Her malda, dili süte ihtiyaç duymayan (sütten ayrılmış) bir yavru vardır. (Sütten ayrılması şartıyla, deve zekâtında, küçük develer de alınabilir.) Yazının tam metnini rivayet etmemiştir"*.²⁸⁷

Ezd kabilesinin Bârik kolu da heyet göndererek Müslüman olduklarını bildirmiş ve bu heyete zekât esaslarını ihtiva eden bir mektup Hz. Peygamber tarafından yazdırılmıştır. *"Bu Allah'ın Elçisi Muhammed'in Ezd kabilesine yazdığı ahidnâmedir. Bârik kabilesinin meyve ağaçları kesilmeyecek, kendileri istemedikçe vahalarında hayvan otlatılmayacaktır. Onlar da savaş ve kıtlık zamanlarında yanlarına gelen Müslümanları üç gün misafîr edecekleridir. Meyveleri olgunlaştığı zaman yolcular dalından koparmamak ve toplayıp götürmemek şartıyla yere dökülenlerden karınlarını doyurabileceklerdir"*.²⁸⁸ Bundan sonra Seleme b. Ayaz el-Ezdî temsilciliğinde Medine'ye gelen diğer bir heyetin tamamı Müslüman olmuştu ve İslâmiyetin esaslarını ve ibadet şekillerini öğrenerek memleketine dönmüşlerdi.²⁸⁹

Ayrıca Esed b. Yebrâh reisliğindeki Umanlı Ezdîler de Medine'ye gelmişti. Bunlar beraberlerinde, işlerini idare edecek bir adam göndermesini Hz. Peygamber'den istediler. Hz. Peygamber onlarla ilgilenmek üzere Mahrebe el-Avdî'yi gönderdi.²⁹⁰ Hz. Peygamber'in Amr b. el-Âs'ı, İslâm'a davet etmek üzere bir mektupla Umman'a, Cülendâ'nın oğulları Ceyfer ve Abd'e gönderdi. Bunlar Ezd kabilesindendiler. Ceyfer o sırada Umman kralıydı. Mektubun metni şöyledir: *"Selam hidayet yoluna tabi olanlar üzerine olsun. Sizin her ikinizi İslâm'ın davetine çağırıyorum. İslâm'a tabi olun ve kurtuluşa erin. Zira ben, Allah'ın tüm canlıları*

²⁸⁶ İbn Sa'd, a.g.e., C. I, s. 345; Köksal, **İslâm Tarihi**, (Medine Devri), C. X, ss. 95-96.

²⁸⁷ Hamidullah, **el-Vesâiku's-Siyâsiyye**, s. 241.

²⁸⁸ İbn Sa'd, a.g.e., C. I, s. 352; Hamidullah, **el-Vesâiku's-Siyâsiyye**, ss. 241-242; Köksal, **İslâm Tarihi**, (Medine Devri), C. X, s. 159; Sariçam, **Hız Muhammed ve Evrensel Mesajı**, s. 261; Bu konuda bkz. Abdülkerim Özeydin, "Bârik", **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. V, s. 70.

²⁸⁹ İbn Sa'd, a.g.e., C. I, s. 267, 351.

²⁹⁰ İbn Sa'd, a.g.e., C. I, s. 351; Fayda, **İslâmiyet'in Güney Arabistan'a Yayılışı**, s. 133.

uyarmak üzere ve va'dini kâfirler üzerinde tamamlanması için tüm insanlığa gönderdiği elçisiyim. İmdi eğer her ikiniz de İslâm'ı tanırırsanız her ikinize de ,ktidar vereceğim. Ama ikiniz de kabul etmeyi reddederseniz ikinizin de krallığı sizden uzaklara yok olup gidecektir. Süvarlerim ülkenizde ordugâh kuracaklar ve Peygamberlik vasfım krallığınıza galip gelecektir". Hz. Peygamber'in mektubunu alan Ceyfer ve Abd, birkaç gün düşündükten sonra İslâm'ı kabul ettiler ve faaliyetlerinde Amr'a yardımcı olacaklarına dair söz verdiler. Amr onların zenginlerinden zekat toplayıp fakirlerine dağıttı. Hz. Peygamber'in vefatı esnasında Amr, Umman'da bulunuyordu.²⁹¹

Ezd kabilesinden Cünade el-Ezdî'ye verilmiş mektubun metni şöyledir: *"Esirgeyen bağışlayan Allah adıyla. Bu Allah elçisi Muhammed'den Cunade el-Ezdî'ye, kavmine ve ona tâbi olanlara yazılmış mektuptur: Namaz kıldıkları, zekat ödedikleri, Allah'a ve Peygamberine itaat ettikleri, ganimetlerden Allah'ın beşte bir hakkını ve Peygamber'in payını ayırıp verdikleri ve müşriklerden ayrıldıkları sürece, onlara Allah'ın ve Muhammed b. Abdullah'ın zimmeti vardır".*²⁹²

Ezd kabilesinin Mehre kolundan, Mehrâ b. el-Ebyâd başkanlığında bir heyet Medine'ye geldi. Hz. Peygamber onlara İslâm'ı anlattı, onlar da Müslüman oldular. Hz. Peygamber kendilerine hediyeler verdi ve memleketlerine dönerken şu mektubu yazdırdı: *"Bu Rasûlüllah Muhammed'den, Mehrâ b. el-Ebyâd'a, Mehre'den iman edenlere dair bir yazıdır: Mallarından bir şey alınmaz, onlara saldırı yapılmaz ve onlarla savaşılmaz. Onlar da İslâm esaslarına riayet edeceklerdir. Kim İslâm esaslarından ayrılırsa, Allah'a karşı gelmiş olur. Allah'a iman eden, Allah'ın ve Elçisi'nin himâyesindedir. Bulunan şeyler sahibine verilecektir; kaybolan hayvanlar haber verilecektir; necaset kötüdür; kötü söz gûnahtır".* Bu mektubu Muhammed b. Mesleme el-Ensarî yazdı.²⁹³

²⁹¹ İbn Sa'd, a.g.e., C. I, ss. 262-263; Ahmed b. Yahya b.Cabir b. Davud el-Belâzurî, **Fütûhu'l-Büldân**, çev. Mustafa Fayda, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002, s. 110; Hamidullah, **el-Vesâiku's-Siyâsiyye**, ss. 161-162; Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, s. 351; Fayda, **İslâmiyet'in Güney Arabistan'a Yayılışı**, ss. 129-132.

²⁹² İbn Sa'd, a.g.e., C. I, s. 270; Hamidullah, **el-Vesâiku's-Siyâsiyye**, s. 259; Ayrıca bu konuda bkz. Ahmet Önkâl, "Cünade b. Ebû Ümeyye", **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. VIII, s. 116.

²⁹³ İbn Sa'd, a.g.e., C. I, ss. 355-356; Hamidullah, **el-Vesâiku's-Siyâsiyye**, ss. 251-252.

Ezd kabilesinin bir kolu olan Devs'in İslâm ile ilişkileri Mekke devrinde başlamıştır. Mekkeli müşrikler, Hz. Muhammed'in İslâmiyet'i açıktan yaymasına, Mekkeli ve dışarıdan gelen birçok kimsenin Müslüman olmasına çok kızıyorlar ve ona karşı tavrı yapıyorlardı. Bu konuda o kadar çok ileri gidiyorlardı ki, dışarıdan Kâbe'yi ziyarete gelenlere Hz. Peygamber'in aleyhinde konuşuyorlar ve kendisiyle görüşmemelerini özellikle tenbih ediyorlardı.²⁹⁴ Hz. Peygamber ile Mekkeli müşrikler arasındaki ilişkiler böyle bir atmosfer içerisinde iken, Devs kabilesinin ileri gelenlerinden şâir ve akıllı bir kimse olan Tüfeyl b. Amr ed-Devsî, Kâbe'yi ziyarete gelir. Mekkeli müşrikler Tüfeyl'in yanına giderler ve kendisine: *“Ey Tüfeyl! Sen memleketimize geldin, bizim aramızdaki bu adam (Hz. Muhammed'i kastediyorlar)'ın yaptıkları bize çok ağır geldi. O toplumumuzu parçalayıp işlerimizi dağıttı. Sözleri sihir gibidir. İnsanı babasından, kardeşinden ve karısından ayırır. Bizim aramıza soktuğu gibi, seninle kavminin arasına da ayrılık sokmasından korkarız. Onunla sakın konuşma ve kendisinden hiçbir şey dinleme!”* dediler. Tüfeyl'e bu meselde o kadar ısrarcı davrandılar ki, o, Hz. Peygamber'den bir şey dinlememeye ve onunla konuşmamaya karar verdi. Bu kararın bir icabı olarak, Kâbe'ye gittiği esnada, Hz. Peygamber'in konuştuklarından bir şey duymamak için kulağına pamuk bile tıkamişti.²⁹⁵

Hz. Peygamber'in dâvetine karşı, önceleri Mekkeli müşriklerin baskısı ile böyle bir tavrı gösteren Tüfeyl'in Müslüman oluşu, kendi sözleriyle, kaynaklarımızda şöyle ifade edilmektedir: *“Bir gün kuşluk vakti Kâbe'ye gittim. Hz. Muhammed, Kâbe'nin yanında durmuş namaz kılıyordu. Ona yakın bir yere durdum. O zamana kadar onu dinlemekten beni alıkoyan Tanrı, Hz. Muhammed'in bazı sözlerini bana duyurdu. Güzel sözler işitmiştim. Kendim kendime 'ben akıllı ve şâir kimseyim; güzel olanı çirkinden ayırmak benim için zor değildir; öyle ise bu adamın söylediği şeyleri dinlemekten beni ne alıkoyuyor? Eğer ondan dinleyeceğim şey güzel ise onu kabul ederim, kötü ise bırakırım' dedim ve Hz. Muhammed evine gitmek üzere ayrılınca kadar orada oturdum. Sonra da kendisini takip ederek onunla beraber evine girdim ve kendisine: 'Ey Muhammed! Kavminden bazı kimseler bana seni dinlemememi söylediler ve bu hususta beni o kadar korkuttular ki, senin sözünü*

²⁹⁴ İbn Hişam, a.g.e., C. I, s. 382.

²⁹⁵ İbn Hişam, a.g.e., C. I, ss. 382-383; İbn Sa'd, a.g.e., C. IV, ss. 237-238.

*duymamak için kulaklarım pamuk bile tıkadım. Sonra Allah senin sözümü bana duyurdu. Çok güzel şeyler işittim. Bana Peygamberliğini sun' dedim. Bunun üzerine Hz. Peygamber, bana İslâmiyeti anlattı ve Kur'an okudu. Bu zamana kadar ben, bundan daha güzel bir söz ve daha doğru bir şey işitmemiştim. Müslüman oldum ve kelime-i şehâdet getirdim".*²⁹⁶

Tüfeyl İslâmiyet'i kabul ettikten sonra memleketine dönerek İlsâm'ı yayma faaliyetleriyle meşgul olmuştu.²⁹⁷

Tufeyl b. Amr ed-Devsî, yanında kabilesi Devs'den Müslüman olan yetmiş veya seksen aile ile birlikte, Hz. Peygamber'i ziyaret etmek için Medine'ye gelmeye karar verir. Medine'ye geldikleri zaman Hz. Peygamber'in Hayber'e (7/628) gittiğini öğrenirler.²⁹⁸ Bunun üzerine hep beraber Hayber'e kadar gidip Hz. Peygamber ile orada görüşmek ve kendisine bu harpte yardım etmek isterler. Aralarında meşhur sahabî Ebû Hureyre, Abdullah b. Uzeyhir, Maykıb b. Ebî Fâtıma ed-Devsî başlarında da Tufeyl b. Amr olduğu halde Hayber'e giderler. Devs kabilesi mensuplarının bu şekilde büyük bir grup halinde Müslüman olduklarını bildirmek ve yeni dinin Peygamberini ziyaret etmek istemelerini Hz. Peygamber memnuniyetle karşılamış ve kendilerine Hayber ganimetlerinden vermek istemiştir.²⁹⁹ Bunun için önce ashabıyla konuşmuş ve kendilerinin bu konudaki rızalarını almıştır. Bundan anlaşılıyor ki Devsliler Hayber'e vardıklarında savaş nihayete ermiş ve ganimetler toplanmış bulunuyordu. Devsliler Hz. Peygamber'den kendilerine dua etmesini ve kabileleri için de şiâr olarak "Mebrûr"u vermesini istemişlerdir. Tufeyl b. Amr riyasetindeki Devs heyeti Hz. Peygamber ve ashabı ile birlikte Medine'ye dönmüştür.³⁰⁰

Hz. Peygamber, Huneyn'i (8/630) fethettikten sonra Tâif'e yürümeye karar verir. İşte bu esnada Tufeyl b. Amr'ı Amr b. Humeme'nin putu olan Zu'l- Keffeyn'i yıkmak için 8. Sene şeval ayında Devs bölgesine gönderdi. Hz. Peygamber Tufeyl'e kavminden yardım istemesini ve kendisiyle Tâif'te birleşmesini emretti. Tufeyl bu

²⁹⁶ İbn Hişam, a.g.e., C. I, ss. 382-383; İbn Sa'd, a.g.e., C. IV, ss. 237-238; Fayda, **İslâmiyet'in Güney Arabistan'a Yayılışı**, s. 77.

²⁹⁷ İbn Sa'd, a.g.e., C. IV, ss. 248-249.

²⁹⁸ İbn Sa'd, a.g.e., C. IV, s. 325.

²⁹⁹ İbn Sa'd, a.g.e., C. IV, s. 326; Fayda, **İslâmiyet'in Güney Arabistan'a Yayılışı**, s. 80.

³⁰⁰ Vâkîdî, a.g.e., C. II, s. 338; İbn Hişam, a.g.e., C. I, s. 384-385; İbn Sa'd, a.g.e., C. I, s. 353; C. II, s. 108; C. IV, ss. 116-117, 239.

seriyyeye çıkmadan önce, Hz. Peygamber'den kendisine bazı önerilerde bulunmasını istemiştir. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.s.) *“Selam’ı açıktan ver, yemeği çokça dağıt, güzel yüzlü bir insanın ailesinden haya ettiği gibi sen de Allah’tan haya et; bir kötülük yaptığında arkasından hemen iyilik yap, çünkü iyilikler kötülükleri giderir.”* şeklinde nasihat etmiştir. Tufeyl b. Amr ecele olarak kavminin yanına giderek Zu’l-Keffeyn’i yıktı ve onun içine ateş doldurup yaktı. Kavmi de onunla beraber hareket etti ve 400 kişi halinde Tufeyl’in etrafında toplandı. Daha sonra hepsi beraber, Hz. Peygamber’den ayrılışlarının dördüncü gününde Tâif’e döndüler. Tufeyl, daha sonra Hz. Peygamber’le Medine’ye dönmüş ve onun vefatına kadar orada kalmıştır.³⁰¹

Kaynaklardan tespit edilen yukarıdaki rivâyetlerden anlaşılan şudur ki, Tufeyl b. Amr ed-Devsî hicretten önce başladığı İslâm’ı yayma faaliyetlerine ara vermeden devam etmiş ve olumlu sonuçlar almıştır. 400 kişi civarında bir kabile ile Tufeyl’in Medine’ye gelmesi ve Tâif seferinden önce de Zu’l-Keffeyn putunu imha etmek için yine kavminden 400 kişi ile beraber bir ordu oluşturmuş olması bunun açık bir tezahürüdür. Bu kabileden Medine’ye gelen seksen aileden ne kadarının buraya yerleştiğine dair kaynaklarda bir rivayet yoktur. Ancak Zu’l-Keffeyn putunu ortadan kaldırmak için Tufeyl’in tertip ettiği ordunun tamamının Ezd kabilesinin Devs koluna mensup olmasından anlaşılıyor ki, bunlar, Tufeyl’in faaliyetleri sonucu ağır ağır İslâm’ı benimsemiş ve nihayetinde İslâm’a girmişlerdir.³⁰²

M. Kudâa

Büyük bir kabile olan Kudâalılar, Hz. Peygamber’in hayatında önemli bir rol oynamışlardır. Bu kabîlenin Cuheyne, Uzre, Belî ve Kelb gibi kolları bile, bağımsız kabileler teşkil edecek kadar güç sahibi idiler. H. 8. yılında Hz. Peygamber, Belî ve Kudâa kabilelerinin, Medine’ye saldırmak niyetiyle toplandıklarını haber almıştı. Bunun üzerine Hz. Peygamber, Amr b. el-Âs’ı yanına çağırarak, hazırlanan bir seriyyeye komutan olarak görevlendirdi. Kendisine beyaz bir sancak vermiştir.³⁰³

Rivayetlere göre bu sefer iki niyetle düzenlenmişti. Birincisi Kudâa, Belî, Lahm, Cüzam, Benî Uzre ve çeşitli Yemen kabilelerinin bir araya gelerek Medine’ye

³⁰¹ Vâkıdî, a.g.e., C. III, ss. 922-923; İbn Sa’d, a.g.e., C. I, ss. 157-158.

³⁰² Fayda, **İslâmiyet’in Güney Arabistan’a Yayılışı**, s. 81.

³⁰³ Vâkıdî, a.g.e., C. II, s. 770.

saldıracakları istihbaratına dayanılarak onlardan önce hareket edip bu saldırıyı bertaraf etmek,³⁰⁴ ikinci olarak da Şam tarafına seferler tertip etmek maksadıyla bu kabilelerden yardım talep etmekte. Bunun yanı sıra elbette her seferde olduğu gibi bu kez de, gidilen yerdeki insanları İslâm'a davet en başta gelen hedef idi.³⁰⁵ Bu seriyyeye Amr b. el-Âs'ın görevlendirilmesinin nedenlerinden birisi de, Amr b. el-Âs'ın anne tarafından Kudâa kabilesinin Belî koluna akraba olması idi. Bu şekilde komutanın gidilecek bölgedeki halkla olan akrabalık bağı dolayısıyla bu seriyyenin başarı şansının daha fazla olmasını arzu etmişti.³⁰⁶

Bu seriyyenin Zâtü's-Selâsil olarak isimlendirilmesinin sebebi Amr'ın karargâh kurduğu yerde Selsel, Selsil veya Silsal adı verilen bir su kaynağı bulunmasından dolayıdır.³⁰⁷ Bu seriyyeye ayrıca Lahm ve Cüzam seriyyesi de denilir.³⁰⁸

Amr b. el-Âs komutasındaki İslâm askeri birliği, aradıkları kavminin bölgesinin yakınlarına kadar gelip, burada onların hazırlıkları ile ilgili bilgi topladılar. Bu ara dümanın kendi ordusundan daha çok askere sahip olduğunu tespit ederek Rafî b. Mekis el-Cuhenî'yi yardım istemek maksadıyla Medine'ye gönderdi.³⁰⁹

Amr b. el-Âs'ın habercisi Rafî b. Mekis, Hz. Peygamber'e gelerek durumu haber verdi, düşmanın büyük bir hazırlık yapmış olduğunu ve seriyye komutanının yardımcı bir birlik istediğini bildirdi. Hz. Peygamber de Ebû Ubeyde el-Cerrah komutasında iki yüz kişilik bir seriyye hazırlayarak hemen yola çıkardı. Bu seriyyede, Hz. Ebu Bekir ve Ömer gibi ahabın ileri gelenleri de vardı. Hz. Peygamber, Ebu Ubeyde'ye, Amr b. el-Âs ile buluşup hep birlikte hareket etmelerini emretti ve aralarında ayrılığa düşmemelerini de vurguladı.³¹⁰

³⁰⁴ Vâkıdî, a.g.e., C. III, s. 770; İbn Sa'd, a.g.e., C. II, s. 131.

³⁰⁵ İbn Hişam, a.g.e., C. IV, ss. 269-270.

³⁰⁶ Vâkıdî, a.g.e., C. II, s. 770; İbn Sa'd, a.g.e., C. II, s. 131.

³⁰⁷ İbn Hişam, a.g.e., C. IV, ss. 269-270.

³⁰⁸ İbn Sa'd, a.g.e., C. II, s. 131.

³⁰⁹ Vâkıdî, a.g.e., C. II, s. 770; İbn Sa'd, a.g.e., C. II, s. 131; Adem Apak, **İslâm Siyaset Geleneğinde Amr b. el-Âs**, 1. b., Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2001, ss. 65-68.

³¹⁰ Vâkıdî, a.g.e., C. II, s. 770; İbn Sa'd, a.g.e., C. II, s. 131; Özdemir, a.g.e., ss. 106-111.

Ebû Ubeyde el-Cerrah askerlerle Amr'ın yanına ulaştığında, bu sefer Amr b. el-Âs 500 kişilik ordusuyla Belî topraklarında uzun müddet kaldı. Bu esnada karşısına çıkan düşman kuvvetlerini mağlup etti, bir çok ganimet ele geçirdi ve karargâh kurduğu bölge civarını emniyet altına aldı.³¹¹

Hicretin 9. senesinde Kudâa kabilesinin Belî kolundan Rûveyfî b. Sâbit başkanlığındaki Belî heyeti Medine'ye gelerek Hz. Peygamber ile görüştüler ve müslüman olduklarını bildirmişleridir.³¹²

Hz. Peygamber Kudâa'nın Belî koluna gönderdiği bir mektubun metni şöyledir: “ *Belî kabilesinden Cuayl oğullarına, Onlar Kureyş uruğunun, Abdumenafl uğullarındandır. Onlarla aynı haklara sahiptirler, aynı yükümlülüklerden sorumludurlar. Askere alınmayacaklar ve öşür vergisi ödemeyeceklerdir. Müslüman oldukları sıradaki malları kendilerininindir. Nasr, Sa'd b. Bekr Sumale ve Hüzeyl'den tahsil edilenler (zekât ve sadaka), onlara tahsis edilecektir. Bu konuda, Âsım b. Ebî Sayfî, Amr b. Ebî Sayfî, el-Acem b. Süfyan ve Ali b. Sa'd, Resûlüü Allah'a (s.a.) beyat etti. Abbâs b. Abdülmuttalib, Ali b. Ebî Talib, Osman b. Affan ve Ebû Süfyan b. Harb tanıklık etti*”.³¹³

Hicretin 9. yılının Safer ayında Medine'ye Hz. Peygamber'in yanına Kudâa'nın Uzre kolundan 12 kişilik bir heyet geldi. İçlerinde Hamza b. Numan el-Uzrî vardı. Ramle binti Haris'in evinde misafir olarak kaldılar. Sonra da Hz. Peygamber'in huzuruna çıkıp onu cahiliye selamıyla selamladılar. Hz. Peygamber onlara kim olduklarını sordu. Onlar da: “*Biz seninle Kusay'dan ana bir kardeşiz*” dediler. Hz. Peygamber, Benî Uzre heyetine: “*Siz beni tanımadınız mı? Bana İslâm selâmıyla selâm vermekten sizi ne alıkoydu?*” diye sordu. Onlar da: “*Ya Muhammed! Biz henüz atalarımızın öteden beri üzerinde buldukları şey üzerinde bulunuyoruz! Kendimiz ve kavmimiz adına bir takım isteklerin dile getiricisi olarak yanına geldik!*” dediler. “*Sen nelere davet ediyorsun?*” diye de sordular. Hz. Peygamber şehâdete getirmeye ve tevhide davet ettiğini açıkladı. Bu sefer bunun dışında

³¹¹ Vâkıdî, a.g.e., C. II, s. 771; İbn Sa'd, a.g.e., C. II, s. 131; Sarıçam, **HZ. Muhammed ve Evrensel Mesajı**, s. 205; Ayrıca bu konuda bkz. İsmail Yiğit-Raşit Küçük, a.g.e., ss. 272-274.

³¹² İbn Sa'd, a.g.e., C. I, s. 330; Ayrıca bu konuda bkz. Ahmet Önkal, “Belî”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. V, ss. 414-415.

³¹³ İbn Sa'd, a.g.e., C. I, s. 271; Hamidullah, **el-Vesâiku's-Siyâsiyye**, s. 134-135; Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, s. 439.

yapacakları var mı diye sordular. Hz. Peygamber de abdestlerini güzelce alıp vakitleri içinde kılacakları beş vakit namazın, oruç ve sırasıyla diğer ibadetlerin olduğunu anlatmıştır. Sonra da Müslüman oldular ve birkaç gün Medine’de kaldılar.³¹⁴

Hz. Peygamber Uzre kabilesinden Zeml b. Amr’a mektup göndermiştir. Mektubun metni şu şekildedir: *“Esirgeyen bağışlayan Allah adına, Muhammed Resûlüllah’tan Zeml b. Amr ile özellikle onunla birlikte Müslüman olanlara: Onu bütün kavmine gönderdi. Müslüman olan, Allah’ın hizbindedir (korumasındadır). Kabul etmeyenin, iki ay (eman) süresi vardır. Ali b. Ebî Talib ile Muhammed b. Mesleme el-Ensarî tanıklık etti”*.³¹⁵

Kudâa’nın kabilesinin Kelb kolu Dûmetülcendel’de³¹⁶ ikamet ediyorlardı. H. 9. yılında Hârise b. Katan ve Hamel b. Sa’dâne başkanlığında bir Kelb heyeti Mekke’ye gelerek İslâm dinine girmişlerdi. Hz. Peygamber askerî komutanlık simgesi olarak Hamel’e bir sancak, diğer başkan Hârise’ye de, muhteva olarak bazı problemler taşıyan bir ferman vermiştir: *“Resûlüllah Muhammed’den, Hârise b. Katan’ın velayeti altında Kelb kabilesine bağlı kolların oturduğu Dûmetülcendel ve civarı sakinlerine fermandır: Yer altı kaynaklarıyla sulanan bütün araziler bize, yerleşim birimlerindeki hurmalıklar ise size ait olacaktır. Akarsularla sulanan araziler öşür (1/10) vergisine, kuyu ve sarnıç suları ise yarım öşüre (1/20) tabi olacaktır. Otlak hayvanlarınızdan hiçbir vergi alınmayacaktır. Vergi hesaplanmasında ortaya çıkan küsuratlar da dikkate alınmayacaktır. Namazlarınızı vaktinde kılacak ve zekât vergilerinizi gereği gibi ödeyeceksiniz. Otlaklar size hiçbir zaman yasak edilmeyecek, evlerinizdeki araç-gereçler de öşür vergisine tabi olmayacaktır. Bunlarla ilgili her hususta size garanti ve güvence verilmiştir. Bunun karşılığında, bize karşı hep iyi muamelede bulunacak ve verilen görevleri en güzel şekilde yerine getireceksiniz. Bütün bu koşullar, Allah ve Resûlünün zimmet ve*

³¹⁴ İbn Sa‘d, a.g.e., C. I, s. 331-332; Köksal, **İslâm Tarihi**, (Medine Devri), C. IX, ss. 72-73.

³¹⁵ Hamidullah, **el-Vesâiku’s-Siyâsiyye**, s. 282-283; Köksal, **İslâm Tarihi**, (Medine Devri), C. IX, s. 75.

³¹⁶ Bu konuda bkz. Ahmet Güner, “Dûmetülcendel”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. X, ss. 1-2.

*teminatı altındadır. Allah ve burada hazır bulunan Müslümanlar bu (yazıya) şahittirler”.*³¹⁷

Mûte savaşında Bizans İmparatoru Herakleios’un Belî kabilesinden Mâlik b. Zâfile kumandası altında Behrâ, Vâil, Bekir, Lahm ve Cüzam gibi Arap kabilelerinden oluşan yüz bin (bazı kaynaklarda yüz bini Rumlar’dan ve yüz bini de adı geçen Hıristiyan Arap kabilelerinden olamka üzere toplam iki yüz bin) kişilik bir ordunun başında idi. Bu savaşta İslâm ordusunun sağ kanat komutanı Kutbe b. Katâde, Hıristiyan Arapların komutanı Belîli Mâlik b. Zâfile’yi öldürdü. Bu ara Müslümanlar askerleri de pek çok düşman askerini öldürmüşlerdi.³¹⁸

Tebük Sefer’inden sonra Hz. Peygamber Halid b. Velîd’in emrine dört yüz süvari vererek önemli bir merkez olan Dûmetülcendel’e gönderdi. Halid oranın Hıristiyan başkanı Ukeydir b. Abdümelik’i yakalayarak Hz. Peygamber’in yanına getirdi. Ukeydir’in cizye ödemeyi kabul etmesi üzerine Dûmetülcendel de İslâm devletinin hâkimiyetine girdi. Ukeydir de Dûmetülcendel’e geri gönderilmişti.³¹⁹

Kudâa kabilesinin Behrâ kolu Mûte Savaşı’nda Bizans kuvvetlerinin saflarında Müslümanlar’a karşı savaşmıştır. Tebük Seferi’nden sonra on üç kişilik Behrâ heyeti Medine’ye gelerek (9/630) aynı kabileye mensup sahâbî Mikdâd b. Amr’ın misafiri oldu. Heyet üyeleri daha sonra Hz. Peygamber ile görüşüp İslâmiyet’i kabul ettiler ve birkaç gün Medine’de kalarak İslâm dininin temel esas ve ibadetlerini öğrendiler. Bunun üzerine Hz. Peygamber kendilerine hediyeler vererek ülkelerine uğurladı.³²⁰

Kudâa’dan Sa’d –Hüzeym kabilesinden bir heyet, H. 9. yılında Medine’ye gelmiş, burada birkaç gün kalıp İslâmiyet’i kabul ettikten sonra yurtlarına dönmüşlerdir. Bu arada Hz. Peygamber onları idare üzere kendi içlerinden bir reis seçmiş ve çokça hediye vererek onları uğurlamıştır.³²¹ Hz. Peygamber Sa’d

³¹⁷ İbn Sa’d, a.g.e., C. I, s. 334; Hamidullah, **el-Vesâiku’s-Siyâsiyye**, s. 296; Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, ss. 444-445.

³¹⁸ Vâkıdî, a.g.e., C. II, s. 765.

³¹⁹ Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, ss. 445-446; Sarıçam, **H. Muhammed ve Evrensel Mesajı**, s. 243.

³²⁰ İbn Sa’d, a.g.e., C. I, s. 331; Abdülkerim Özyayın, “Behrâ”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. V, s. 356.

³²¹ Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, s. 439.

Huzeym'e ve Cüzâm'a aynı mektubu gönderdi. Bu mektupta zekât tarifelerini onlara bildiriyordu. Zekât ve humus'u (beşte biri), elçileri Ubey ile Anbese'ye veya onların gönderdiklerine ödemelerini emretti.³²²

N.Cüzâm

Cüzâm kabilesinin büyük çoğunluğu Hz. Peygamber'in hayatı boyunca İslâm'a karşı olmuştur. Ancak Hudeybiye antlaşmasından sonra Cüzâm'dan Rifâa b. Zeyd Medine'ye gelerek müslüman olmuş ve Hz. Peygamber'in yazdığı mektubu kabilesine götürerek, onların da İslâmiyeti kabul etmelerini sağlamıştı. Bu esnada Cüzâm'ın Dubeyb kolu, yani Rifâa'nın kabilesi Müslüman olmuştur. Hz. Peygamber'in Rifâa b. Zeyd'e verdiği mektubun metni şöyledir: *“Esirgeyen bağışlayan Allah adına. Bu Muhammed Rasûlüllah'tan Rifâa b. Zeyd'e bir yazıdır. Onu, bütün kavmine ve onlara bağlı olanlara, Allah'a ve Peygamberine çağırarak üzere gönderdim. Onlardan bu çağrıya uyanlar, hem Allah'ın, hem de Peygamberinin hizbindedir (korumasındadır). Kim bu çağrıdan yüzçevirirse, iki ay (eman) süresi vardır.”*³²³

Bu mektubun verildiği sıralarda Hz. Peygamber'in Bizans İmparatoru Herakleios'a gönderdiği elçisi Dihye b. Halife el-Kelbî dönüşte Cüzâmlılar'ın arazisinden geçerken soyuldu. Hz. Peygamber, bu hâdise üzerine Cüzâmlılar'a ders vermek için, Zeyd b. Hârise komutasında beşyüz kişilik bir seriyyeyi Hısmâ bölgesine sevketti.³²⁴ Hz. Peygamber, Zeyd b. Hârise'nin beraberinde, Dihye b. Halife'yi ve kılavuz olarak da Benî Uzre'den bir kişiyi görevlendirmişti.³²⁵

Zeyd b. Hârise, komutasındaki İslâm askerî birliği, beraberindeki kılavuzun rehberliğinde, Cüzâmlılar'ın haberlerinin olamayacağı farklı yoldan, vadinin aşağılarından Hısmâ'ya ulaşmış ve sabaha karşı buldukları yere ulaşmıştı. Zeyd,

³²² İbn Sa'd, a.g.e., C. I, s. 270; Hamidullah, *el-Vesâiku's-Siyâsiyye*, s. 281; **İslâm Tarihi**, (Medine Devri), C. IX, ss. 442-443.

³²³ İbn Sa'd, a.g.e., C. I, ss. 354-355; Hamidullah, *el-Vesâiku's-Siyâsiyye*, s. 280; Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, s. 448.

³²⁴ Vâkıdî, a.g.e., C. II, ss. 555-556; İbn Sa'd, a.g.e., C. II, s. 88.

³²⁵ Vâkıdî, a.g.e., C. II, s. 557; İbn Sa'd, a.g.e., C. II, s. 88.

sabahın ilk ışıkları ile birlikte, Dihye'nin yolunu kesen Hüneyd b. Arız ve oğlunun konakladıkları yere ani bir baskın tertip etti, bu sırada Huneyd ve oğlu katledildi.³²⁶

Orada bulunanlar esir alındı ve malları ganimet olarak ele geçirildi. Bu baskında bin kadar deve, beşbin koyun ve yüzden fazla kadın ve çocuk esir alınmıştı.³²⁷ Zeyd b. Hârise komutasındaki seriyye, aldığı ganimetler ve esirlerle birlikte Medine'ye dönmek üzere, Medan çölünde iken, Benî Dubeyb'in elçileri Zeyd b. Hârise'nin yanına ulaşmıştı. Bu elçiler arasında Ebu Zeyd b. Amr da vardı. Ebu Zeyd b. Amr, Zeyd b. Hârise'ye kendilerinin Müslüman bir kabile olduğunu söyleyince, Zeyd b. Hârise, onun iddiasının doğru olup olmadığını anlamak için ondan Fatıha suresini okumasını istedi, Ebu Zeyd de okudu. Bunun üzerine Zeyd b. Hârise, başka bir şey sormaya ihtiyaç duymadan askerlerini topladı ve durumu onlara açıklayarak, bunlardan aldıkları ganimetlerin ve esirlerin kendilerine haram olduğunu, çünkü onların Müslüman olduklarını ve Fatihayı okuduklarını anlattı.³²⁸

Bu elçiler bir fırsat bularak Hz. Peygamber'in yanına Medine'ye kaçtılar ve olup bitenleri anlattılar. Bundan sonra da, Hz. Peygamber'den, kendileri ile birlikte gelerek Zey b. Hârise'ye emirlerini iletecek bir adam göndermesini istediler. Hz. Peygamber de, Ali b. Ebi Talib'i onlarla birlikte gönderdi. Ali b. Ebi Talib ve beraberinde olanlar yolda, Zeyd b. Hârise'nin Hz. Peygamber'in elçi olarak gönderdiği Rafi' b. Mekîs ile karşılaştılar. Onu da geri çevirerek beraber Zeyd'in bulunduğu yere doğru gitmişlerdi. Hz. Ali Zeyd b. Hârise'nin yanına geldiğinde, ona Hz. Peygamber'in emrini irad etti. Zeyd b. Hârise, Hz. Peygamber'in gönderdiğini gösteren bir işaret isteyince, Hz. Ali de Hz. Peygamber'in kılıcını gösterdi. Kılıcı tanıyan Zeyd, gelen emre itaat ederek askerlerini topladı, onlara Resûlullah'ın emrini tebliğ etti ve kimin yanında ganimet olarak ne varsa hepsini bırakmasını emretti.³²⁹

H. 8. yılında Hz. Peygamber, Cüzâm ve diğer kabilelerinin, Medine'ye saldırmak niyetiyle toplandıklarını haber almıştı. Bunun üzerine Hz. Peygamber,

---

³²⁶ Vâkıdî, a.g.e., C. II, s. 558.

³²⁷ Vâkıdî, a.g.e., C. II, s. 557.

³²⁸ Vâkıdî, a.g.e., C. II, s. 558.

³²⁹ Vâkıdî, a.g.e., C. II, s. 559; Özdemir, a.g.e., ss. 60-65.

Amr b. el-Âs'ı yanına çağırarak, hazırlanan bir seriyyeye komutan olarak görevlendirdi. Kendisine beyaz bir sancak vermiştir.³³⁰

Rivayetlere göre bu sefer iki niyetle tertip edilmişti. Birincisi Kudâa, Belî, Lahm, Cüzam, Benî Uzre ve çeşitli Yemen kabilelerinin bir araya gelerek Medine'ye saldıracakları istihbaratına dayanılarak onlardan önce hareket edip bu saldırıyı bertaraf etmek,³³¹ ikinci olarak da Şam tarafına seferler tertip etmek maksadıyla bu kabilelerden yardım talep etmekte. Bunun yanı sıra elbette her seferde olduğu gibi bu kez de, gidilen yerdeki insanları İslâm'a davet en başta gelen hedef idi.³³² Bu seriyyeye Amr b. el-Âs'ın görevlendirilmesinin nedenlerinden birisi de, Amr b. el-Âs'ın anne tarafından Kudâa kabilesinin Belî koluna akraba olması idi. Bu şekilde komutanın gidilecek bölgedeki halkla olan akrabalık bağı dolayısıyla bu seriyyenin başarı şansının daha fazla olmasını arzu etmişti.³³³

Bu seriyyenin Zâtü's-Selâsil olarak isimlendirilmesinin sebebi Amr'ın karargâh kurduğu yerde Selsel, Selsil veya Silsal adı verilen bir su kaynağı bulunmasından dolayıdır.³³⁴ Bu su kaynağı Cüzâm kabilesine ait idi. Bu seriyyeye ayrıca Lahm ve Cüzâm seriyyesi de denilir.³³⁵

Amr b. el-Âs komutasındaki İslâm askeri birliği, aradıkları kavminin bölgesinin yakınlarına kadar gelip, burada onların hazırlıkları ile ilgili bilgi topladılar. Bu ara düşmanın kendi ordusundan daha çok askere sahip olduğunu tespit ederek Rafî b. Mekis el-Cuhenî'yi yardım istemek maksadıyla Medine'ye gönderdi.³³⁶

Amr b. el-Âs'ın habercisi Rafî b. Mekis, Hz. Peygamber'e gelerek durumu haber verdi, düşmanın büyük bir hazırlık yapmış olduğunu ve seriyye komutanının yardımcı kuvvet istediğini bildirdi. Hz. Peygamber de Ebû Ubeyde el-Cerrah komutasında iki yüz kişilik bir seriyye hazırlayarak derhal yola çıkardı. Bu

³³⁰ Vâkıdî, a.g.e., C. II, s. 770.

³³¹ Vâkıdî, a.g.e., C. III, s. 770; İbn Sa'd, a.g.e., C. II, s. 131.

³³² İbn Hişam, a.g.e., C. IV, ss. 269-270.

³³³ Vâkıdî, a.g.e., C. II, s. 770; İbn Sa'd, a.g.e., C. II, s. 131.

³³⁴ İbn Hişam, a.g.e., C. IV, ss. 269-270; İbnü'l Esîr, a.g.e., C. II, ss. 215-216.

³³⁵ İbn Sa'd, a.g.e., C. II, s. 131.

³³⁶ Vâkıdî, a.g.e., C. II, s. 770; İbn Sa'd, a.g.e., C. II, s. 131; Apak, **İslâm Siyaset Geleneğinde Amr b. el-Âs**, ss. 65-68.

seriyyede, Hz. Ebu Bekir ve Ömer gibi ashabın ileri gelenleri de bulunuyordu. Hz. Peygamber, Ebu Ubeyde'ye, Amr b. el-Âs ile buluşup hep birlikte hareket etmelerini emretti ve aralarında ihtilafa düşmemelerini de tenbih etti.³³⁷

Ebû Ubeyde el-Cerrah askerlerle Amr'ın yanına ulaştığında, bu sefer Amr b. el-Âs 500 kişilik ordusuyla Belî topraklarında uzun müddet kaldı. Bu esnada karşısına çıkan düşman kuvvetlerini mağlup etti, bir çok ganimet ele geçirdi ve karargâh kurduğu bölge civarını güvence altına aldı.³³⁸

Hz. Peygamber Cüzâm kabilesine bir mektup gönderdi. Bu mektupta zekât tarifelerini onlara bildiriyordu. Zekât ve humus'u (beşte biri), elçileri Ubey ile Anbese'ye veya onların gönderdiklerine ödemelerini emretti.³³⁹

Mûte savaşında Hz. Peygamber'e karşı savaşan Bizans'ın binlerce askerleri arasında Cüzâm kabilesine mensup birtakım insanlar da vardı.³⁴⁰ Aynı şekilde Tebük Seferi esnasında da Cüzâm kabilesinden bazıları Bizans ordusu saflarında yer almışlardı.³⁴¹ Hz. Peygamber'in Tebük'e geldiğini duyan Cüzâmlı başkan Mâlik el-Avfi, onun huzuruna çıkarak İslâmiyet'i kabul etmiş ve kendilerini İslâm'a çağırان bir mektup yazmasını istemiştir. Hz. Peygamber de şu fermanı vermiştir: *“Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla. Bu, Allah'ın elçisi Muhammed'den (s.a.v.) Mâlik b. Ahmer'e ve ona uyan Müslümanlara, namaz kıldıkları, zekât verdikleri ve Müslümanlara uydukları, müşriklerden uzaklaştıkları, ganimetin beşte birini verdikleri, borçluların ve ötekilerin payını verdikleri sürece onlara emân olduğuna dair bir yazıdır”*.³⁴²

Hz. Peygamber'in Cüzâm'dan Cefâl oğullarına ikta yazısı şöyledir: *“Esirgeyen bağışlayan Allah adına. Peygamber Muhammed'den Cefâl b. Rebîa b. Zeyd el-Cüzâmî oğullarına: İrem onlarıdır. Bu yeri ellerinde tutmalarını kimse*

³³⁷ Vâkıdî, a.g.e., C. II, s. 770; İbn Sa'd, a.g.e., C. II, s. 131; Özdemir, a.g.e., ss. 106-111.

³³⁸ Vâkıdî, a.g.e., C. II, s. 771; İbn Sa'd, a.g.e., C. II, s. 131; Sarıçam, **Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı**, s. 205; Ayrıca bu konuda bkz. İsmail Yiğit-Raşit Küçük, a.g.e., ss. 272-274.

³³⁹ İbn Sa'd, a.g.e., C. I, s. 270; Hamidullah, **el-Vesâiku's-Siyâsiyye**, s. 281.

³⁴⁰ Vâkıdî, a.g.e., C. II, s. 765.

³⁴¹ Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, s. 450.

³⁴² Hamidullah, **el-Vesâiku's-Siyâsiyye**, ss. 279-280; Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, s. 450.

engelleyemez. Bu konuda onlara kimse karşı çıkamaz. Onlara karşı çıkanın, hiçbir hakkı yoktur. Hakları sabittir”. Bu mektubu el-Erkam yazdı.³⁴³

---

³⁴³ Hamidullah, **el-Vesâiku's-Siyâsiyye**, s. 281.

SONUÇ

İslâm öncesi Arap toplumu kabile sistemi üzerine kurulmuştur. Kabile, aynı atadan geldikleri kabul edilen ve aralarında nesep bağı olan insan topluluklarının ortak adıdır. Arabistan bozkırlarında bir erkek, bir kadın ve birkaç çocuktan oluşan basit bir aile hayatı devam ettirmenin imkânı olmadığı için, insanlar ancak kan bağına dayalı kabile ve aşiretler şeklinde yaşamlarını sürdürmüşlerdir.

Arabistan Yarımada'sında yaşayan Araplar'ın nesebi konusunda, Arap alimleri, onların Sâm b. Nûh'dan gelmiş oldukları hususunda hemfikirdirler. Bu nedenle Araplar Sâmî kavimlerinden kabul edilir. Sâmîler genelde üç ana soy grubuna ayrılmaktadır: Bunlar, Arap yarımadası, Sînâ, Bidâyetü'ş-Şam ve Irak'ın güney bölgelerine yakın yerlerde oturan Araplar; Irak, Dicle ve Fırat bölgeleriyle İran ve Horasan yörelerinde yaşayan Aramîler ve nihayet Irak'ın yukarı kısımları ile Filistin ve Suriye'de ikamet eden İbranîler'dir. Sâmî kavimleri bu şekilde bölündüğü gibi, bu kavimlerden biri olan Araplar da kökenleri itibariyle kendi arasında farklı kısımlara ayrılmaktadırlar. Arap milli geleneği genel olarak bu kavmi, el-Arabu'l-Bâide ve el-Arabu'l-Bâkiye olarak taksim eder ki, birinci gruba soyu tükenmiş Âd, Semûd, Medyen gibi topluluklar, ikincisiyle soyları devam eden Arap'lar kastedilir. En yaygın tasnife göre Araplar, Arıbe, Mütearıbe ve Müstarıbe olmak üzere üç gruba ayrılırlar.

Araplar'ın esasta iki soy temeline dayandıkları söylenebilir. Bunlar güney Arapları'nı temsil eden Kahtânîler ve Kuzey Arabistan'ı yurt edinmiş olan Adnânîler'dir. Hz. Peygamber'in büyük dedelerinden Adnân'ın Hz. İsmail'e kadar nesebi uzanmaktadır.

Çalışmada yer alan kabileler de Adnânî ve Kahtânî soyuna mensupturlar. Hz. Peygamber'in bu kabilelerle dinî ilişkileri onların eski dinlerini bırakarak İslâm'a geçmeleri şeklinde olmuştur. Bu kabileler genelde hicrî 8. ve 9. yılında diğer bir ifadeyle Elçiler yılında Müslüman olmuşlardır. Müzeyne kabilesi gibi elçiler yılından önce İslâm'a giren kabileler de söz konusudur. Bunlar elçiler yılında Hz. Peygamber'e heyetler göndermek suretiyle bağlılıklarını bildirmişler ve İslâmiyet'i

kabul etmişlerdir. Gatafân ve Cüzam kabileleri Hz. Peygamber'in son yıllarına kadar İslâm'a karşı mücadele etmişler ama nihayetinde onlar da Müslümanlığı benimsemişlerdir. Bu kabileler İslâm'ı tanıdıktan sonra daha önce taptıkları putları yıkmışlardır. Burada şunu belirtmek gerekir ki söz konusu olan kabileler Medine şehir devletinin ve Müslümanların güçlendiğinin farkında olmuşlar ve bazıları Hz. Peygamber'in siyasî otoritesini kabul etmek zorunda kalmışlardır.

Hz. Peygamber'in siyâsî anlamda bu kabileler ile imzaladığı antlaşmalar söz konusudur. Bu antlaşmalarda genelde İslamiyet'i kabul edip namaz ve zekat gibi ibadetleri yerine getirdikleri takdirde kendi himayesi altında olacaklarına, daha önceki davranışlarından sorumlu tutulmayacaklarına, haksızlığa maruz bırakılmayacaklarına, onların canları ve malları konusunda güven içinde olduklarına ve kendilerine din ve aile konusunda haksızlık ve savaş edenlere karşı yardım edileceğine dair bilgiler yer almaktadır. Peygamber, onları kendisine yardım için çağırdığında, yardıma derhal cevap vereceklerini, din uğruna yapılacak bir savaş dışında, onun yardımına koşmak onların görevi olduğuna dair maddeler bulunmaktadır. Bu kabilelerden bazılarına Hz. Peygamber çalıştırmak üzere topraklar vermiş ve bu konuda ikta yazılarını yazdırmıştır.

Çalışmada yer alan kabilelerin bir çoğu Hz. Peygamber ile değişik savaşlara katılmışlar ve kabile mensuplarından İslâm uğruna şehit olanlar da söz konusu olmuştur. Bu kabilelerden bazılarının isyan ettiği ve Medine'ye saldırı düzenleyeceğini Hz. Peygamber öğrendiğinde üzerine seriyye gönderdiği de olmuş ve bu şekilde bölge emniyet altına alınmıştır.

Sonuç olarak ifade etmek gerekirse, Hz. Peygamber Medine'ye hicret ettikten sonra civarda yaşayan müşrik Arap kabilelerine en güzel bir şekilde İslâm'ı tebliğ etmiş, bu uğurda mücadele vermiş ve ilk İslâm toplumunu bu şekilde oluşturmuştur.

BİBLİYOGRAFYA

- AHMET CEVDET PAŞA, **Kıyas-ı Enbiyâ ve Tevarih-i Hulefâ**, I-IV, sad. Metin Muhsin Bozkurt, C. I, Akit Yay., İstanbul, 1997.
- ALGÜL Hüseyin, **İslâm Tarihi**, I-IV, C. I, Gonca Yayınevi, İstanbul, 1986, s. 485.
- _____, “Ezd”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. XII, ss. 46-47.
- _____, “Ficâr”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. XIII, s. 52.
- _____, “Gâbe”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. XIII, ss. 267-268.
- _____, “Gatafân”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. XIII, s. 399.
- _____, “Hamza”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. XV, ss. 500-502.
- Ali Şakir Ergin, “Hansâ”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C.XVI, ss. 46-47.
- ALİ ŞERİATİ, **Ebû Zer**, 5. b., ter. Salih Okur, Zamanlar yayınları, İstanbul, 2004.
- ALTINTAŞ Ramazan, **Bütün Yönleriyle Câhiliyye**, Ribat Yay., Konya, 1996.
- APAK Adem, **Ana Hatlarıyla İslam Tarihi – I**, 3. b., Ensar Neşriyat, İstanbul, 2009, s. 74.
- _____, **Asabiyet ve Erken Dönem İslâm Siyasî Tarihindeki Etkileri**, 1. b., Düşünce Kitapevi, İstanbul, 2004, s. 1;
- _____, **İslâm Siyaset Geleneğinde Amr b. el-Âs**, 1. b., Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2001, ss. 65-68.
- AVCI Asım, “Kinâne”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. XVI, s. 31-32.
- AVCI Casım – ŞENTÜRK Recep, “Kabîle”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C.XXIV, ss. 30-32.

- _____, **Muhammedü'l-Emin Hz. Muhammed'in Peygamberlik Öncesi Hayatı**, 1. b., hayykitap Yay., İstanbul, 2008, s. 47.
- AYCAN İrfan, "Rebîa", **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C.XXXIV, ss. 498-499.
- BARDAKOĞLU Ali, "Diyet", **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. IX, s. 474.
- BELAZÜRÎ Ahmed b. Yahya b. Cabir b. Davud, **Fütûhu'l-Büldân**, çev. Mustafa Fayda, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002.
- BEYHAKÎ, Ebî Bekr Ahmed b. Huseyn, (458/1066), **Delâil'ün- Nübüvve ve Marifeti ehvâli Sahibu's-şeria**, I-VII, 1. b., thk. Abdülmatî Kalaca, Daru'l Kutubi'l İlmîyye, Beyrut, 1985.
- BOZKURT Nebi "Himaye", **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. XVIII, s. 56.
- BÜYÜKCOŞKUN Kudret, "Arabistan", **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. III, s. 248-252.
- BUHÂRÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail el-Buhârî (256/870), **Sahîh-i Buhârî**, I-VIII, İstanbul, 1979.
- BROCKELMANN Carl, **İslâm Milletleri ve Devletleri Tarihi**, çev. Neşet Çağatay, Ankara, 1995.
- CEVAD ALÎ, **el-Mufasssal fî Tarîhi'-Arab Kable'l-İslâm**, I-X, Beyrut 1993.
- ÇAĞATAY Neşet, **İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı**, 4. b., Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1982, ss. 132-133.
- ÇAKAN İsmail Lütfî, "Abdullah b. Cahş", **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C.I, ss. 89-90.
- DEMİRAYAK Kenan, "Kasîdetü'l-Bürde", **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. XXIV, ss. 566-568.
- DERVEZE İzzet, **Kur'ân'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı**, I-III, 3. b., çev. Mehmet Yolcu, Ekin Yay., İstanbul, 1998.
- EBÛ DÂVÛD, Süleyman b. Eş'as, (275/888), **Sünen**, İstanbul, 1981.
- EI-BEKRÎ, Abdullah b. Abdülaziz b. Muhammed b. Eyyûb b. Amr, **Câhiliye Arapları**, çev. Levent Öztürk, İz Yayıncılık, İstanbul, 1998.

KRENKOW F., “Huzâa”, **İslâm Ansiklopedisi**, I-XIII, C. V, s. 623.

FAYDA Mustafa, **“İslâmiyet’in Güney Arabistan’a Yayılışı”** Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1982, ss. 62-63.

_____, “Adnân”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. I, ss. 391-392.

_____, “Bedevî”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), c.V, s. 311-316.

_____, “Kahtân”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), c. XXIV, s. 201-202.

_____, “Kahtân”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. XXIV, s. 201-202.

_____, “Ömer” **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. XXXIV, ss. 44-51.

_____, **Allah’ın Kılıcı Halid b. Vefîd**, 2. b., Çağ Yayınları, İstanbul, 1992.

FISCHER A., “Kahtân”, **İslâm Ansiklopedisi**, I-XIII, C. VI, ss. 92-95.

GÜNALTAY Şemseddin, **İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri**, 1. b., sad. M. Mahfuz Söylemez-Mustafa Hizmetli, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 1997, s. 116-117.

GÜNER Ahmet, “Dûmetülcendel”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. X, ss. 1-2.

BRAU H. H., “Tayy”, **İslâm Ansiklopedisi**, I-XIII, C. XII, ss. 69-70.

KINDERMANN H., “Rebîa ve Mudar”, **İslâm Ansiklopedisi**, I-XIII, C. IX, ss. 653-656.

LAMMENS H., “Cüzam”, **İslâm Ansiklopedisi**, I-XIII, C. III, ss. 259-260.

_____, “Kudâa”, **İslâm Ansiklopedisi**, I-XIII, C. VI, ss. 950-951.

_____, “Süleym b. Mansur”, **İslâm Ansiklopedisi**, I-XIII, C. XI, s. 96.

HAMİDULLAH Muhammed (1908/2002), **el-Vesâiku’s-Siyâsiyye lil-Ahdi en-Nebevî ve’l-Hilâfeti’r-Râşide**, Dâru’n-Nefâis, Beyrut 1985.

_____, “Huneyn”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. XVIII, ss. 376-377.

- ____, **Hz. Peygamber'in Savaşları**, çev. Nazire Erinç Yurter, Beyan Yay., İstanbul, 2002, ss. 156-157.
- ____, **İslâm Peygamberi**, çev. Mehmet Yazgan, Beyan Yayınları, İstanbul, 2009.
- ARENDOK C.V., "Hilf", **İslâm Ansiklopedisi**, I-XIII, C. V(I), s. 486.
- İBN HALDUN, Abdurrahman b. Muhammed (808/1405-1406), **Kitâbu'l-İber ve Dîvânü'l-Mübtedei ve'l-Haber**, I-VII, Beyrut 1971.
- ____, **Mukaddime**, I-II, 6, b., çev. Süleyman Uludağ, C. I, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2009.
- İBN HAZM, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed (456/1064), **Cemheretu-Ensâbi'l-Arab**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1998.
- İBN HİŞAM, Ebu Muhammed Abdülmelik el-Himyerî (218/833), **es-Sîretu'n-Nebeviyye**, I-IV, thk. Mustafa es-Saka-İbrahim el-Ebyârî-Abdülhâfiz Şelebî, C. II, Beyrut ts.
- İBN KESÎR, Ebû'l- Fidâ İsmail (774/1372), **el-Bidâye ve'n-Nihâye, Büyük İslâm Tarihi**, I-XIV, çev. Mehmet Keskin, Çağrı Yay., İstanbul, 1994.
- İBN MÂCE, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvîni (273-887), **Sünen**, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, I-II, Kahire, 1953.
- İBN SA'D, Ebu Muhammed Abdullah b. Müslim (230/845), **et-Tabakâtü'l-Kübrâ**, I-VIII, Dâru's-Sâdir, Beyrut ts.
- İBNÜ'L- KELBÎ, Ebu'l-Münzir Hişâm b. Muhammed b. Saib (204 / 819), **Putlar Kitabı**, çev. Beyza Düşüngen, A.Ü.İ.F. Yay., Ankara 1969.
- İBNÜ'L-ESÎR, **İslâm Tarihi, El-Kâmil Fi'Tarih Tercümesi**, I-IX, çev. M. Beşir Eryarsoy, C. II, Bahar Yayınları, İstanbul ts.
- SCHLRİFLER J., "Gıfar", **İslâm Ansiklopedisi**, I-XIII, C. IV, s. 771
- KALKAŞENDÎ, Ahmed b. Ali (821/1418), **Nihâyetü'l-Ereb fî Ma'rifeti Ensâbu'l-Arab**, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrut ts.
- KALLEK Cengiz, "Esed", **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. XI, ss. 363-365.

- ____, “Esed”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. XI, ss. 363-365.
- KAPAR M. Ali, “Hevâzin”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. XVII, s. 276.
- ____, “Gıfâr”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. XIV, s. 49.
- ____, “Eyyâmü’l-Arab”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. XII, ss. 14-16.
- KARAMAN Hayrettin, “Asabe”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. III, s. 452.
- KEHHÂLE Ömer Rıza, **Mu‘cemu’l- Kabâilu’l-Arab**, I-V, 3. b., C. III, Müessesetü’r-Risâle, Beyrut, 1982.
- KÖKSAL M. Asım, **İslâm Tarihi** (Mekke Devri), İrfan Yay., İstanbul, 1973.
- ____, **İslâm Tarihi**, (Medine Devri), I-XI, Şamil Yayınevi, İstanbul 1981.
- KÜÇÜKAŞÇI Mustafa Sabri, “Mudar”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. XXX, ss. 358-359.
- ____, “Nizâr b. Mead”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. XXXIII, ss. 198-199.
- SELİGSOHN M., “Amr b. Luhay”, **İslâm Ansiklopedisi**, I-XIII, C. I, s. 414.
- MAKRİZÎ, Takiyyuddîn Ahmed b. Ali (845/1444), **İmtâu’l-Esmâ**, I-XV thk. Muhammed Abdülhamid el-Müneysî, Dâru’l-Kutubu’l-İlmiyye, Beyrut 1999.
- MANZÛR, Ebu’l-Fazl Cemâluddîn Muhammed b. Mükerrerem, **Lisânü’l-Arab**, I-XV, Dâru Sâdır Yayınları, C. IX, Beyrut, ts, s. 92.
- MÜSLİM, İmam ebu’l Hüseyin Müslim b. HACCAC EL-Kureyşî en-Nisâburî, (261/874), **Sahîh-i Müslim**, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, I-V, Beyrut, 1972.
- ÖNKAL Ahmet, “Belî”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. V, ss. 414-415.
- ____, “Bi’ru Maûne”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. VI, ss. 195-196.

- ____, “Cüheyne”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. VIII, s. 107.
- ____, “Cünade b. Ebû Ümeyye”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. VIII, s. 116.
- ____, “Cüreş”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. VIII, s. 137.
- ____, “Huzâa”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. XVIII, s. 431.
- ____, “Buvât Gazvesi”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. VI, s. 478.
- ____, “Cüzam”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. VIII, s. 149.
- ÖZAYDIN Abdülkerim, “Bârık”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. V, s. 70.
- ____, “Behrâ”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. V, s. 356.
- ____, “Amr b. Luhay”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. III, s. 87.
- ÖZDEMİR Serdar, **Hz. Peygamber’in Serriyeleri**, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2001, ss. 140-147.
- ÖZKUYUMCU Nadir, “Hilf”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. XVIII, s. 29.
- HITTI Philip, **Siyasi ve Kültürel İslâm Tarihi**, I-V, çev. Salih Tuğ, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1980, C. I, s. 52.
- POLAT Selâhattin, “Ebû Seleme el-Mahzûmî”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. X, s. 229.
- RECKENDORF, “Esed”, **İslâm Ansiklopedisi**, I-XIII, C. IV, ss. 366-367.
- ____, “Ezd”, **İslâm Ansiklopedisi**, I-XIII, C. IV, s. 430.
- SANDIKÇI Kemal, “Abdullah b. Ebû Hadred”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. I, s. 96.
- SARICIK Murat, **İslam Öncesi Dönem Cahiliye Kültürü**, 1. b., Fakülte Kitabevi Yayınları, Isparta, 2002.

- SARIÇAM İbrahim, “Müdlıc”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. XXXI, s. 473.
- _____, “Müzeyne”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. XXXII, ss. 250-251.
- _____, **Emevî- Hâşimî İlişkileri**, Ankara, 1997.
- _____, **Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı**, 5. b., Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2007, s. 47.
- SARITAŞ Adem, **Ebû Zer el-Ğıfârî Hayatı ve Şahsiyeti**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk ÜSBE, Konya, 1997.
- SÜHEYLÎ Abdurrahman (581/1189), **Ravdu’l-Unûf**, (thk. Abdurrahman Vekil), I-VII, Dâru’n-Nasr, Kahire, 1967.
- TABERÎ, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr (312-922) **Tarihu’l Ümem ve’l- Mülûk**, I-XI, thk. Muhammed Ebû’l-Fadl İbrahim, Dâru’Süveydân, Beyrut ts.
- TAYYİB M. Süleyman, **Mevsuatu’l-Kabâilî’l-Arabiyye**, I-VII, Dâru’l-Fikru’l-Arabiyye, Kahire, 2001.
- TİRMİZÎ, Muhammed b. İsâ b. Serve (279/892), **Sünen**, I-V, İstanbul, 1981.
- VÂKIDÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer (207/823), **Kitâbu’l-Meğâzî**, I-III, thk. Marsden Jones, Alemu’l-Kutub, Beyrut 1984.
- Wat W. Montgomery, **Peygamber ve Devlet Adamı Hz. Muhammed**, çev. Ünal Çağlar, Yöneliş Yayınları, İstanbul, 2001.
- _____, **Hz. Muhammed’in Mekkesi**, çev. Akif Ersin, Bilgi Yayınları Vakfı, Ankara, 1995.
- _____, **İslâm’da Siyasal Düşüncenin Oluşumu**, çev. Ulvi Murat Kılavuz, Birey Yayınları, İstanbul, 2001.
- YARDIM Ali, “Dımâd b. Sa‘lebe”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. IX, ss. 272-273.
- YAZICI İshak, “Bahîre”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C. IV, s. 487.

- YAZIR Elmalılı M. Hamdi, **Hak Dini Kur'an Dili**, I-X, sad. İsmail Karaçam, Emin Işık, Nusrettin Bolelli, Abdullah Yücel, İstanbul, 1992.
- YENİCE Ali Rıza, **Câhiliyye Döneminde Kabileler Arası Kan Davaları**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 1994.
- YILDIZ Hakki Dursun, "Arap", **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**; I-XXXIX (devam ediyor), C.III, s. 272-276.
- YİĞİT İsmail-KÜÇÜK Raşit, **Hazreti Muhammed (s.a.v.) Siyer-i Nebî**, 2. b., Kayıhan yay., İstanbul, 2007.
- YÜCEL İrfan, **Peygamberimizin Hayatı**, 6. b., DİB. Yay., Ankara, 1992.
- ZEBİDÎ, Seyyid Muhammed Murtaza, (1205/1790), **Tâcü'l-Arûs**, I-X, Dâru Sâdır Yayınları, Beyrut ts.
- ZEYDAN Corci, **İslâm Medeniyeti Tarihi**, I-IV , çev. Zeki Meğamiz, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1970.

ÖZGEÇMİŞ		
Adı, Soyadı	Merzuk Grabus	
Doğum Yeri ve Yılı	Travnik/Bosna Hersek	1985
Bildiği Yabancı Diller ve Düzeyi	Arapça, Boşnakça	
Eğitim Durumu	Başlama - Bitirme Yılı	Kurum Adı
Lise	2001	2005 Balıkesir İmam-Hatip Lisesi
Lisans	2005	2009 Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Yüksek Lisans		
Doktora		
Çalıştığı Kurum (lar)	Başlama - Ayrılma Yılı	Çalışılan Kurumun Adı
1.		
2.		
3.		
Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Kuruluşlar		
Katıldığı Proje ve Toplantılar		
Yayımlar:		
Diğer:		
İletişim (e-posta):	merzuk85@hotmail.com	
	Tarih İmza Adı Soyadı	